

ZELNI VAL
BORIS GREINER

PETIKAT, 2020.

1969.
razglednica, 5
1978.
dnevnički zapis, 7
1981.
nesnimljeno, 8
1983.
leksikon pojmova, 9
1983.
portret, 11
prilog u časopisu *Džuboks*, 13
ljetni performans, 14
portret scene, 15
1984.
svakodnevna izvedba, 17
ljudi i običaji, 19
uputstvo za uporabu, 21
1986.
izvedba akcije Povratak, 22
escape story, 24
1987.
late night story, 26
1988.
early morning story, 28
- 1989
science fiction story, 30
1990.
vširenje scene, 32
1992.
opis instalacije, 34
1993.
analiza performansa, 36
1994.
slučajevi, 37
promocija strip-albuma *Rex*, 38
1995.
aktualno, 40
sjećanja, 42
1996.
povratnikove priče, 43
1997.
pitanja, 45
1998.
projekt *Nova kopna*, 47
1999.
inspirirano knjigom "Kraj djetinjstva", Arthura C. Clarka, 48
2001.
analiza prometa, 50
2002.
prilog za projekt "Becycled", 51
2003.
argumenti, 53
izvedba akcije "Odlazak iz Masarykove", 55
leksikon pojmova, 57
javna rasprava, 59
2004.
nesnimljena Tigrova izjava za dokumentarni film "Kad Miki kaže da se boji", autorice Ines Pletikos, 61
2006.
snimanje eksperimentalnog filma, 63
prilog za portret, 65
2007.
usmena predaja, zapisano, 66
top-teme, 68
2008.
priprečano Zdravku Mustaču, 70
2010.
produkcija filma, 72
sekvenca iz filma "Tajni agent Gan Flint", 74
2011.
profiliranje likova, 75
2013.
zabilježeno, 77
leksikon pojmova, 79
fotografska radionica, 80
redateljska koncepcija, 82
radionica kreativnog pisanja, 83
2014.
poslovni plan, 84
prilog za projekt "Zanati u izumiranju", 86
performans s kamerom, *homage* Niki Oblak & Primožu Novaku, 88
prijedlog za primjenu motiva iz filma Christophera Nolana "Interstellar", 90
tekst u *off-u* za TV reportažu, 92
iz prve ruke, 94
2015.
2002./2015./1987. komparacije, 96
performativna akcija, snimka je emitirana u Transferu, 97
scenaristička radionica, 98
nerealizirani projekt, 99
o Hrenu i Svenu, 101
2016.
prilog za časopis *Dobra hrana*, 103
iz teksta o izložbi Nike Mihaljevića "Zagrebački A4 dizajn ulice", Galerija HDD, 105
2017.
priče iz kuloara, 106
pozicija, 108
usporedivi karakteri, 110
izjava očevidca, 111
lingvistička analiza, 113
povratnikova poluizmišljotina, 115
analiza trenutnih odnosa snaga, 117
2018.
portret prolaznika na duge pruge, 119
jučer, danas, sutra, 121
govor na godišnjoj skupštini Umjetničke organizacije Petikat, 122
- subjektivna interpretacija, 124
monolog na uglu, 125
produkcija izložbe "Succeeding dangerously", 127
prilog za knjigu "Prijatelj fotograf", 129
razlozi odabira *caffe-bara Sedmica* kao poprišta promocije knjige *Prijatelj fotograf*, 131
rasprava, 133
ideja za film, 135
2019.
komentar, 137
performans za fotoaparata, 138
komentar, 139
priča stalnog gosta *Sedmice*, 141
komentar, 143
san, 145
umjetnička akcija, 147
suвременa scena, 149
govor na promociji knjige fotografija *Mon Zagreb* Jeana de Breyna, 151
priprečavanje doživljaja na otvorenju izložbe "Refreshing Memory" u dvorištu Preradovićeve 21, 152
prijedlog, 154
komentar, 156
vozačke priče, 158
2020.
prilog za "Pojmovnik suвременe umetnosti" Miška Šuvakovića, 160
direktan prijenos, 162
komentar, 164
pismo dobre namjere, 166
redateljska koncepcija, 168
predgovor za neodržanu izložbu Bojana Gagića "Dvije ili tri sekunde", u okviru programa "Zadnji ponedjeljak", Galerija Greta, 170
autorska izjava, 172

Nedjelja, osam ujutro, plac na Volovčici, muž u redu u mesnici, žena po kruh, paradajze, papriku i lubenicu. Mali je u autu. Njihovi prijatelji to isto na tržnici u Utrinama i na Britancu. Nalaze se u devet na pumpi u Podsusedu, prije skretanja za most, ide se u Čatež. Prvi stiže crveni folks. Odmah za njim Fiat 125, boje petroleja.

Već je vruće. Marijan i Miha u stoje u hladu. Marijan je vrlo krupan, Miha srednje građe, ali kraj ovoga izgleda sitan. Obojica imaju šeširiće, bijele potkošulje i kratke hlače.

Možda nije prerano za pivu, pomisli Miha, ali ne predlaže ništa, zna da Marijan ne pije pivu, a pogotovo ne voli mijenjati plan. Čekaju Dadu iz Novog Zagreba, ima bijelog Prinza NSU, prljavobijelog, slonova kost. Dado je najbrži na cesti, ali njega se uvijek čeka. Ima crne brkove i gustu crnu kosu, kao Meksikanac, ima radnju u Maksimirskoj, malo iza Lebarovića. Prošli tjedan posvadio se s bljedolikim susjedima pa su mu poslali novinare koji su napisali da ima prašnjav izlog. I digla se oko toga prašina – urar, a prašnjav izlog!... Kolege su jedva dočekali, neka visi Pedro, a svi su imali prašnjav izlog.

— Možda mu je Vera skočila na frizuru za kupanje, zamišljeno veli Miha.

Marijan je ljut, gleda na sat. — Devet i dvadeset, vrak ti jebi točnost... I ovako je već veliko pitanje hoće li uhvatiti ono mjesto u hladu ispod vrbe.

— Da ga damo u novine? — predlaže Miha. — Ili da odemo tu preko na kavu, djeca sok...

Prijedlog prekida dolazak NSU-a. Izlazi gologlavi Dado u dugim hlačama, gol do pojasa, odmah ide preko ceste u gostionu, podlacticom pravi polukružan pokret prema dolje pozivajući ovu dvojicu, 'koja gužva u mesnici!'

Ponedjeljak, svibanj. Oko jedan, nakon nastave iz biomehanike, košarke i metodike 2, Faca i ja stižemo na okretište tramvaja u Savskoj. Dok čekamo tramvaj, Faca ode do trafike i vrati se s novinama. *Polet*. Jedne za mene, druge za njega, da si ne smetamo. Nisam znao da postoje takve novine. Nisam znao da postoji grafički urednik. Nisam nikad čuo za Trbuljaka. Faca me upućuje.

U 'grad' sam uvijek dolazio s istoka, nikad s juga. Faca mi pokazuje. Silazimo prije HNK-a, idemo pokraj Zdenca do početka Masarykove, ovo ti je *Kavkaz*, a pokraj ti je *Mali Kavkaz*. U *Kavkazu* su cure, a u *Malom Kavkazu* su frikovi. Ulazimo u Masarykovu, ovo ti je *Zvečka*, tu dolaze svi koji nas zanimaju. Većina ih ide i u *Blato*, ali ne idu svi. Idemo ravno, skrenemo u Balkan prolaz, dođemo na Cvjetni, Faca veli: to ti je to. Nakon obveznog dijela, idemo na cugu. Skrenemo u Preradovičevu, lijevo je *Slastičarna*, inače normalan birc, samo imaju i kolače, a desno je *Jeftinoća*, inače dućan Unikonzuma, ali vani je šank. Unutra kupiš, vani popiješ i vratiš bocu. Ulazimo, uzimam pivu, a on kolu, nikad ne pije ništa alkoholno. Stojimo vani za šankom. Postajemo frendovi, dosad smo se družili samo na faksu. Doznajem da je njegov najbolji frend u pretprošlom broju *Poleta* objavio svoju priču. Doznajem da njegova ekipa ima običaj međusobno si pisati pisma. Navečer ih razmjenjuju, kad se bez dogovora sretnu na ovom potezu. Shvaćam da su svi navečer na tom potezu i da želim biti njegovim dijelom.

Tom Gotovac glavni je junak ulične scene. Performativno mjeri uglove, mete pločnike, na Cvjetnom se brije i šiša, na Trgu prodaje *Polet*, gradu izjavljuje ljubav, gol leži na asfaltu i ljubi Ilicu.

Ali, eto ti milicajca, privodi ga zbog golotinje, ne zna kamo bi s njim, ne može ga gologa držati na Trgu, nego ga privremeno sklanja u ZET-ovu kućicu, dok ne dođe marica da ga prebaci u Đorđićevu.

Usred informativnog razgovora stiže ukaz odozgo, da se pritvorenik ima pustiti. Pojavljuje se, međutim, tehnički problem, Tom nema odjeću, pa kad bi ga se pustilo, smjesta bi ga ponovno, zbog golotinje, trebalo privesti. Nema druge, nego odjenuti ga u milicijsku uniformu. Ponovno tehnički problem, nema broja, nema milicajca Tomove veličine. I prava je šteta da izlazak iz Đorđićeve nije ovjekovječen, da nema ni Posavca ni Vesovića da snimi Toma ispred zatvora u premalenoj milicijskoj uniformi, kao da se stisnula u pranju ili kao da ju je odavno prerastao, taj gorostas ulične scene.

Tobacco Road čini Masarykova od Balkan prolaza do HNK-a. Iako koncentriran od *Blata* do *Malog Kavkaza*, cijelom je dužinom aktivan. Svijet se dijeli na one koji znaju za njega i na one koji misle da je to Masarykova.

Preko dana i na Cvjetnom vlada određena živost, no od sedam do deset navečer sve se seli na Tobacco Road. Pogrešno bi bilo, međutim, zamišljati ga poput neke, šarenim lampionima osvjetljene, ulice u New Orleansu, gdje kroz otvorena vrata brojnih lokala kuljaju ljudi i muzika. Nasuprot tomu, nema baš nikakve muzike, tek žamor na uglu, a umjesto lampiona tek odložene čašice na semaforu. I, ne da nema muzike *ni iz podruma ni iz krova*, nego ni *iz tranzistora*, nikad konobarica Nena nije dopustila gostima da ga postave iznad šanka.*

Bez obzira na to što prolaznici Masarykovom toga nisu svjesni, cijeli se Tobacco Road neprestano giba. Grupice ispred pojedinih punktova poput živih su grozdova, bobice se pridružuju i odvajaju. Promet teče, automobili prolaze i trube na semaforu, mimohod je na pločniku. Iako se baš i ne bi moglo reći da ima konkretnu putanju, više je to strujanje, pri čemu silnice ne preuzimaju jasan smjer, poput onih morskih, nego se pokrenu, pa zaustave, sudaraju, vrludaju ili vraćaju, poput neposlušnih valova, koje tjera isti vjetar, ali ga oni tumače na svoj način.

Istodobno, to je pozornica po kojoj rukom pod ruku šeću autori i publika, na kojoj se interpretacije stvarnosti

igraju dva puta dnevno, a čiji se sadržaj izvodi iz prakse. Drugim riječima, to je mentalni bazen što upija razne energije i proizvodi onu zajedničku, koja označava određeno razdoblje.

A vezano za muziku, unatoč tomu što se ne čuje, mnogo se toga oko nje vrti, možda bi pretjerano bilo reći da je potez od Balkan prolaza do HNK-a rodilište novog vala, ali svakako jest njegov dnevni boravak. Rezultati se predstavljaju u *Kulušiću*, ali njihovu vrijednost određuje Tobacco Road.

* Vrijeme je ludo, ti bi isti gosti danas kumili konobaricu da ugasi tu muziku. (op. a.)

Kako je taj vječni stanovnik Tobacco Roada, taj 'Belmondo iz Blata', s obveznom šiškom iznad klasičnih Ray Ban sunčanih, dobio nadimak Nelson?

Jedne se večeri, u stanju u kakvom se u to doba dana obično i nalazi, našao za volanom i napravio možda žanrovski najkarakterističniju nesreću kakva se u gradu uopće može napraviti: dolazi iz Draškovićeve prema Branimirovoj, pa umjesto da skrene lijevo ili desno, odlazi ravno i zaleti se u zid. Natučena rebra i flaster na nosu, bez težih posljedica. Nepunih godinu dana potom, taj se momak što stanuje u Masarykovej između Balkan prolaza i *Blata* i rijetko kada uopće i napušta potez od HNK-a do Trga, nekim vrlo preciznim prstom sudbine ponovno jedne večeri našao za jednim volanom, također nakon svega što je taj dan od njega tražio, i napravio potpuno istu nesreću. Posljedice su bile mnogo teže, izgubio je desno oko.

Kao protagonist svog vremena, on organski osjeća duh novog vala, a pripadništvo potvrđuje i 'autorskim' odabirom odjeće. Po prirodi stilist, priklanja se ažuriranom *pop swing* imidžu. Otac mu je krojač pa je taj alternativni šminker podrijetlom iz Zagorja, taj aktivni luftbremzer, bivši Belmondo, sada Bezoka Joe, bez većih ulaganja u svakodnevnim prolascima pistom Tobacco Roada uvijek zapažen, čak bi se reklo da diktira tempo. Jednog se dana pojavljuje u *Blatu* u savršenom tamnoplavom sakou, ipak

mrvicu prevelikom, očito negdje pronađenom, ali dobro uščuvanom. To sve odgovara *pop swing* standardu, a ima i dobrodošlu konceptualnu dimenziju, diskretno podsjeća na svečanu odoru, čemu pridonosi dvostruki red kopčanja i zlatne epolete pri krajevima rukava. U gostioni muk, lijevo, za šankom, Tigar i Đuro prekidaju đapicu.

- Jebate, izgledaš k'o admiral! — veli Đuro.
- Lord Nelson. — precizira Tigar.

U dnevnoj gužvi ispred *Zvečke* nalaze se brojni protagonisti novog vala: Pađen, Remo i Sfeci iz *Aerodroma*, Udo Baraccudo i Kuzma iz *Filma*, Jajo iz *Prljavog kazališta*, Štulić i Leiner iz *Azre*. Idealno mjesto i vrijeme da se dozna što je novo na zg sceni. Tu je i mnoštvo poznatih lica iz drugih medija, glumice, pisci, arhitektice, fotografi, reklo bi se, svi su na broju. Pločnik je posve popunjen, neki su naslonjeni na parkirane automobile, na krovovima su čašice, ne može vozač tek tako doći i krenuti. Spremam se prići Pađenu i upitati ga za planove grupe, no primijetim jednu gospođu od svojih sedamdesetak godina kako se teškom mukom probija kroz poznata lica. U rukama vrećice s namirnicama, ova joj gužva uopće nije po volji. Gurajući se, odjednom se zatekne ispred Štulića, iznenađeno zastane, pogleda ga još jednom i obrati mu se. Pridem bliže da čujem razgovor.

- Brane, pa jesi to ti, što radiš ovdje?
- Jesam, teta, ništa posebno, s prijateljima na kavi.
- I čime se sad baviš, rekla mi je Slavica da još uvijek nisi diplomirao?
- Trenutno uglavnom snimam.
- Ne razumijem, što snimaš?
- Materijale za ploču.
- Kakvu ploču?
- *Long play* ploču, zvat će se "Krivo srastanje".
- Dobro, ne mislim to, nego što zapravo radiš, od čega živiš?

Tijekom vrućih srpanjskih dana Tigar i Nelson svoj popodnevni boravak premještaju preko ulice, u hlad ispred izloga MTC-a (Međumurska trikotaža Čakovec). Udobno smješteni na zidiću ispred izloga, naslonjeni na staklo, točno ispod natpisa 'godišnji odmor', kontroliraju situaciju, iščekuju dolazak maestrala ili bilo kojega drugog vjetra i igraju *đapicu**. Kao da se natpis na njih i odnosi, izvode 'godišnji' za usputnu publiku. Izvedba započinje oko pet, kad se Tigar poslije ručka dokotura do Blata, pa uopće i ne ulazi unutra, nego s vrata dovikne konobarici: — Teta Nena, može Nelson malo van?... Ovaj izlazi sa slamnatim šešišom na glavi i dvije čašice u rukama, čekaju zeleno i idu preko ceste na izlet, preuzeti svoje uloge u autoreferencijalnoj instalaciji pod nazivom "Tigar i Nelson na godišnjem".

Prijelaz preko takozvana 'brisana prostora', a to je u ovom slučaju jarko osunčana Masarykova, do šanka u Blatu, što ga svako toliko ipak treba poduzeti, odlučuje rezultat 'đapice'. Igra se ozbiljno, ulog je velik, koža apsolutno nepreplanula, a Sunce apsolutno nemilosrdno. Asfalt se topi, Nelson kad izgubi, teatralnom gestom, kao pred strijeljanje – skida šešir, odbija sunčane, raskopčava košulju i neustrašivo izlazi pred sunčeve cijevi. Ali u tankim espadrilama, gazi samo po bijelim poljima zebre.

* Igra u kojoj svaki sudionik (dvoje ili troje) na raspolaganju ima tri novčića, koji se nazivaju 'igračima', odlučuje koliko će ih staviti u 'igru', to jest u zatvorenu šaku koju, okrenutu nadolje, pruža ispred sebe, najčešće s ispruženim kažiprstom, kao da je nacijsao protivnika. Zato se u žargonu i kaže da onaj koji je prvi na redu, prvi puca. Pobjednik je onaj koji pogodi zbroj igrača u igri.

Kad su ga pitali radi čega dolazi u *Blato*, Tigar je odgovorio: — Zbog Ripa. A kad su ga to isto pitali nakon što se Rip odselio u Berlin, onda je odgovorio: — Zbog uspomena na Ripa. Najbolji prijatelj, također slikar, na televiziji radi kao snimatelj, također duža kosa i tamni, rožnati okviri naočala. Obojica često u mantilima, likom i stavom jedan drugome na sliku i priliku.*

No, osim Ripa, u *Blatu* je čest gost bio i Kirby. Kao i Rip, također je nadimak dobio po strip-detektivu slavnom po naočalama. Krstili su ih nevezano, jednog po imenu, drugog po prezimenu. Kirby je po struci filozof, po strasti sakupljač starih vozila, također vrhunski poznavatelj uličnog nerva. Rastom nešto niži, vrlo kratko ošišan, lenonice umjesto klasičnih rožnatih. Pa se, ne jednom, dogodilo da na uglu stoje Rip, Kirby i Tigar, da naiđe Hren i 'dežurne optičare poziva na rundu u *Ghetaldusbar*'. Ripa i Tigra također se moglo vidjeti u Kirbyjevu starome žutom mercedesu, limuzine ravnih linija s početka šezdesetih, dok ih časti rundom. Spuštenih prozora jezde Masarykovom, slikari zavaljeni na stražnjim sjedalima, za volanom vječno trijezni filozof, vani huk novog vala, vani djevojke u ljetnim haljinama, ne osvrći se Kirby!, preko sveopćeg žamora dobacuju prolaznici, vani *kožne jakne, tambure i bedževi*, glumice i mladi pisci, vani Petar Baba Miučin u jarkom sakou, brz kao mungos, lijep kao otrov za klinke, vani Junus zbog ljubavi grize staklo, Edvin ima

svoje dane, umjetničke grupe objavljuju proglase, dvojica po uglovima sprejaju grafite, vani eksplodira scena, a kroz njen dim, poput Phantoma 309, prolazi mercedes, žut kao limun, ali, kao što bi rekao Juan Ramon Jimenez, ima tu i Mjesečeva srebra.

Jozo je krhke građe, tridesetak godina, filozofski imidž, velike naočale, gusti brkovi i crni šešir većeg oboda. Cibuljnik je također niži, ali krupan, bitno stariji, tanki brčići, ćelav, s vidljivom udubinom na tjemenu. U mladosti je odležao nekoliko godina zato što je ubio čovjeka. Istina, u samoobrani, prvo je ovaj napao njega, ova udubina, tu mu je zabio nož, a on izvukao nož i ubio ga njime. Još uvijek ima glavobolje i pije samo kavu. I lijevo za šankom s Jozom i Tigrom igra đapicu. Ostali su preslabi protivnici, nemaju pristupa.

Nakon svake odigrane partije, Tigar izlazi van, na ugao ispred ulaza, zapaliti jednu. Ne da se unutra ne smije pušiti, niti da on unutra neprestano ne puši, nego kao *time-out*, ali ne zato da bi se odmorio i bolje koncentrirao, nego mora provjeriti što se vani zbiva, ima li kakva zastoja na njegovu uglu, rade li semafori, prolazi li i dalje svijet, izgledaju li djevojke jednako zanosno kao i prije pola sata... Napunivši baterije prizorom na život koji teče, kao da se napio njegove istine, gleda on njega i kroz staklo, ali ovo je drukčije, treba mu izravan kontakt, stojeći vani na uglu kao da postaje dijelom te struje. Čvrsto je, međutim, usidren, gasi cigaretu, vraća se unutra, mahne Neni za još jedan 'mali' i zauzima svoju poziciju sasvim lijevo za šankom.

Jozo prvi 'puca', ide na sve ili ništa, otvara prazan dlan, nema u njemu ni jednog 'igrača' i kaže 'aria'. Pobjeđuje ako nitko nema nijednog igrača u igri. Cibuljnik

* Kao danas Mihaljević i Giunio. (op. a.)

zastane trenutak, drži glavu malo unazad, da mu dim iz upaljene cigarete vječno u kutu usana ne bi išao ravno u oči, a onda, općenito nesklon bilo kakvu govorenju, pa i gestikulaciji, tek jedva primjetno kimne i otvori svoj prazan dlan. Tigar dugo fiksira Jozu. Zna da je ovaj dobio, da je i njegov dlan također prazan. Ali ne odugovlači stoga što želi odgoditi poraz, nego zbog igre, povećava napetost. Nitko ne zna što u ruci imaju drugi. Igra se i sastoji u čitanju protivnika, koliko je 'igrača' ostavio u ruci i zašto. A Tigar je igrač odgovoran igri, i bez obzira na to što je ona riješena — to je situacija ili-ili, nema se tu više što čitati, sve je na stolu, on ili ima 'igrača' u ruci i pobjeđuje ili nema i gubi. Svejedno čeka. Možda zbog Joze, nakon te napetosti pobjeda će mu biti draža. Ili zato da ga pročita do kraja, mora vidjeti čak i predgovor, mora saznati što ga je nagnalo na taj rizični potez, kako je znao da su oni 'prazni'... Konačno otvara dlan, Jozo ne likuje glasno, tek mu se ispod brka usne razvuku u nevidljiv osmijeh, a Tigar trgne 'maloga', pali cigaretu i izlazi, istinom ulice ispuniti pauzu u psihološkoj igri.

Slučajni se gost začudi tako solidarnu, spremnu odgovoru ostalih gostiju kad je jedan ušao i zamolio za pomoć: treba mu pogurati auto, akumulator je slab, ne može upaliti. Ne da se javlja jedan, nego njih nekoliko odmah izlazi pomoći nesretniku. A kad slučajnika neki slučajni vjetar nekoliko dana poslije ponovno nanese na istu lokaciju, iznenađenje je još veće, svjedoči istovjetnoj situaciji! Pa tom se čovjeku auto stalno kvari, ljudima će dosaditi, neka konačno kupi novi akumulator... Ipak, gledajući njihova dobro raspoložena lica po povratku, kako veselo trljaju ruke i zauzimaju mjesta za šankom, uopće ne izgleda da im je to teško palo, naprotiv, nakon akcije razgovor kao da je živnuo, odjednom nastaje galama, dobacuje se, primjedbe su popraćene salvama smijeha. A neobično je i to da je dotični s njima za šankom!... Možda ga nisu uspjeli upaliti, nego su ga tek odgurali na neki parking... Bez obzira na nepovoljan ishod, nesretnik se očito osjećao obveznim odužiti im se rundom pića. Samo, ne časti on njih, nego oni njega!... Čak mu se i konobarica obraća prijateljski. — Što je danas bilo, akumulator ili fergazer? — Ler gas, — odgovara jedan od ostalih — čim stane, ugasi se... — Možda mu treba ispuhati dizne. — nadoveže se drugi. — Da, da, — prihvaćaju ostali uglas, treba ga dobro ispuhati... I na totalno iznenađenje slučajnika, svi iznova izlaze! Naviruje se kroz prozor za njima i vidi ih gdje ulaze u prvo dvorište lijevo u Gundulićevoj, najradije bi im se priključio, toj nesebičnoj i složnoj

ekipi, sudjelovati u oživljavanju nesretnikova vozila. Ali odavno je već morao krenuti svojim poslom, plaća kavu i uvučen u priču, obraća se konobarici: — Što mislite, hoće li im uspjeti? — Što? — ne razumije ga Nena. — Pa to, s autom. — Ma nema vam nitko od njih auto, to je samo šifra... Trebali ste ih vidjeti prošlog tjedna, ušao je jedan koji ne dolazi baš često, usplahireno ih zove da mu poguraju auto i oni spremno izlaze. Vraćaju se razočarani, spuštenih nosova, stvarno mu je trebalo pogurati auto.

Iako se ne mogu ovdje kupiti, nego za njih valja potegnuti do Trsta, espadrile su najrasprostranjenija ljetna obuća osamdesetih. Specifična struktura — bez gumenih potplata, gore platno, dolje špaga — uvjetuje specifično ponašanje.

Prvo, prije izlaska treba dobro zagledati nebo, dopušta li ono potplate od žednoga konopca, koje piju dok ne postanu bazen, a svaki korak postaje skok koji svojim pljuškom natapa i nogavice. Drugo, zbog natopljenosti terena, odlazak na WC nužno je odgoditi do posljednjeg trenutka. Treće, raspitati se o rasporedu poljevača ulica. Kao što se biserje rose sastoji od kapljica vode, tako i šetnja po prekrasno blistavu pločniku postaje hodanjem u lavoru.

Nije isključena mogućnost da se, unatoč svim prognozama, izlije pljusak, tada će nosači espadrila ostati zarobljeni unutra sve do deset (kad Nena gasi svjetlo i narod tjera na ulicu). Kroz prozor promatrati razvoj događaja, znajući da nema spasa, čak i ako prestane, do sljedeće etape — *Kutjeva* u Tomičevoj, noge će biti sasvim mokre.

Usred beznađa, poput priviđenja, ugledat će kako se iz dubine Gundulićeve približavaju poljevači ulica, svojim se mlazovima priključuju onima odozgo. Fasciniran apsurdnim prizorom, Nikola Iskra, mladi hrvatski pripovjedač, smjesta će zaboraviti ograničenja svoje obuće i zamisliti finale ove epizode: — Kad kiša napuni ulice skroz do vrha, oni se ni tada ne predaju, iznad površine potopljena grada i dalje izviruju njihovi mlazovi.

Božićni sajam prostire se kroz Bogovičevu, preko Cvjetnog do početka Varšavske. Nema jela i pića, a promrzli se prodavači odleđuju u Šok-*sobi*, gostionici kraj Jugotona. Za to je vrijeme *Blato* poluprazno, jedni rade na štandovima, a drugi im odnose okrepu ili ih posjećuju u Šok-*sobi*.

Znajući to, povratnici iz Chicaga, iskrcavši se na kolodvoru u prijedopnevnim satima 18. prosinca 1986., ostavljaju obimnu prtljagu u garderobi i s rukama u džepovima šecu prema Cvjetnome. Naime, avionom su sletjeli u Bruxelles, a pri presjedanju na vlak razbila im se trolitrenka *Jack Danielsa*, poklon za Bambini di Blato.

Zapravo sekundarni poklon, zamišljeno je da onaj glavni bude upravo njihov iznenadni povratak. Otišli su zauvijek i nikog nisu obavijestili o tome da se vraćaju. Dapače, u tom su se smislu i maskirali, mjesec dana prije počeli puštati zulufe, da ih Bambini ne prepoznaju odmah, nego da imaju priliku uživati u njihovu iznenađenju, naknadnu bljesku prepoznavanja.

Inkognito šalabazaju između štandova, traže publiku za izvedbu neočekivana povratka. Nalijeću na Nikolu Iskru, mladoga hrvatskog pripovjedača, koji na početku Varšavske prodaje čestitke. On ih pogotovo nije očekivao, jer mu je upravo jutros stigla njihova pošta, *via air mail*, konceptualno otposlana pet dana prije odlaska, iz koje se ni na koji način ne naslućuje ideja o povratku... Gleđaju se oči u oči, povratnici prate kako se okreću kotači

u glavi mladoga hrvatskog pripovjedača, kako prolaze sekunde i sekunde, u kojima njegov pogled prestaje biti usputan pogled na eventualne kupce, prate kako se rađa nevjerica, kako ga svijest izvještava da to ne može biti, da je to privid, iako podsjećaju, ispod tih kapa i tih zulufa ne mogu biti oni, oni sada farbaju šesterosobni stan na Northwestu. Točno zna gdje je taj stan, tri ulice dalje od *Gingermana*, njihova tamošnjeg *Blata*. Zna i da su budući stanari već neke stvari donijeli, između ostaloga karton s pićima za budući *buffet*. Također zna da je jučer jedan od njih slučajno razbio luster, nakon čega se gazda Rudi strašno razljutio, ljutnju izražavao vrteći se oko sebe, ali tim se bolesnim kukovima ubrzano gegajući, izgledao je kao poludjeli Indijanac i *Remy Martenom* odobrovoljeni šegrti nisu mogli izdržati, nego su se valjali od smijeha, zbog čega se dobri gazda Rudi još deset minuta uvrijeđeno durio... Ali to su ipak oni, naposljetku prihvati, pismo je trik, opet su me zajebali, zakima glavom, zatvori oči, a licem mu se raširi smiješak.

— Zadnjih mjesec dana osjećali smo se kao špijuni. Šuljali smo se uz rubove zgrada kao da smo na neprijateljskom teritoriju. Da nas ne otkriju, da nas ne raskrinkaju, zato što su možda ipak saznali da smo mi njih raskrinkali. I čeka se samo zgodna prilika da nas maknu, iz straha da ne bismo progovorili, da se ne dozna što je to zapravo, kakav je to svijet.

— Možda se ne biste osjećali tako ugroženo da ste imali papire?

— To je točno, kao da se cijelo vrijeme švercamo u tramvaju. Ali to je drugo, nije stvar u papirima, nikad ih zapravo nemaš... Nije stvar ni u izgledu, dapače, to je fotogenično, kamioni, cipele, slijepe ulice, odmah imaš žanr. Nije stvar ni u pojedincima, oni su jednaki kao svi pojedinci, stvar je u svemu, *sve* je pogrešno. Kao da postojiš u nekom eksperimentu koji se odavno oteo kontroli, a nije ga trebalo ni poduzimati.

— Misliš da tu nismo u laboratoriju?

— Mislim da nismo, tu ima previše faktora... Osim toga, tu nitko ne vjeruje onomu što na kutiji piše, tu svatko na svoju stranu vuče, nitko nikoga ne sluša, s takvima se ne da raditi.

— A oni su svi poslušni?

— Nisu svi, imaju i oni svog Nelsona, ali on je crnac, a ti si gringo. Ti ne smiješ na South Side, ondje je njima izvan laboratorija, ondje se rodio *jazz*, ondje je njihov

Tobacco Road. Onamo smije Nicholson, jer nitko, pa ni njihov Nelson, nije toliko lud da Jacka odjebe, ali ti nisi Jack, ti si samo bijel, na njihovoj si strani, ali oni to ne znaju, ne zanima ih.

— Na kraju ste ipak uspjeli pobjeći...

— Straha je nestalo u trenu kad nas je stjuardesa probudila na pisti u Bruxellesu. Paranoja je postala ružnim snom čim smo stupili na domači, europski asfalt. Koračali smo slobodno, izvukli žive glave, nalazili smo se usred hepienda, ono kad bi nakon The Enda htio još nešto vidjeti, što je bilo dalje, nakon što su se naši spasili ili su pobijedili. Prijepodne, sunčano, kamera je i dalje uključena, prati nas dok hodamo našim pločnicima, naši semafori imaju i žuto, oko nas naše zgrade. Onda se diže gore, pa se vidi da je svuda oko nas naša gužva, da bi se konačno fiksirala s druge strane ulice, pa nas drži u kadru dok u kafiću napokon pijemo normalno pivo. I tek kad postane jasnim kako to izgleda naš svijet, tek tada se na ulice spušta sumrak, slika odlazi u *fade out*, a mi polako na vlak za Zagreb.

Rođenjem Trešnjevčanin, podrijetlom otočanin, oduvijek je imao nos za biznis, bez formalna obrazovanja, prirodno talentiran, reklo bi se, rođeni *streetwise*. Još je u srednjoj kod zlatara u Frankopanskoj vagao robu. Nakon uvjetne zbog maloljetničke dobi, napušta ulični posao i odlazi na otok, gdje se, unatoč intenzivnoj urbanoj edukaciji, snalazi kao riba u vodi. Ipak, gotovo je svakog petka prisutan na prozivci u *Blatu*. Morski je posao više nego izdašan i petkom se popodne po njegovu ulasku prolama spontani pljesak, Luc ne mora ni izgovoriti svoj uobičajeni *plavla* (što znači: plati Vlahov), on je već stigao, naručuju se lignje i ostalo, ne izlazi se prije deset.

Nakon što ih je Nena konačno izgurala van, teturajući Gundulićevom prema Kutjevu, preplanuli kapetan pod ruku uhvati povratnika iz Amerike. Ovog je petka, naime, stigao sa zadatkom, treba mu posada, u tijeku je regrutacija, samo što povratnik to još ne zna. Ali kapetan zna da je ovaj suh kao šljiva, nije se vratio čak ni sa šakom dolara, nego s ručnom štancom za bedževe, nije znao da su bedževi u međuvremenu izletjeli iz igre... Boravak na otvorenu dobro će mu doći da shvati što je sad u igri, da zaboravi lomljivu iluziju, da mu horizont otvori novu perspektivu. Uspinjući se Tomićevom prema *Kutjevu*, brojnim rundama dobrano zavaljani povratnik i ugleda taj novi horizont, tu otvorenu nepoznanicu, taj neočekivani izazov nepatvorene stvarnosti — ribarskog kruha i njegovih sedam kora.

Kako je i Maksim Gorki poslao Isaka Babelja na front, da iskusi istinu i zaboravi svoje tlapnje, tako će i njega vjetar istesati, pučina produhoviti, a i u džepu će valjda nešto ostati. Kapetan strpljivo čeka da se povratniku izvrti film, da mu se ukaže sve to što mu se mora ukazati, da zamisli sebe u tom prizoru, da toj ulozi ne može odoljeti. Prije silaska u kutjevačko grotlo, znajući da je ovaj već zagri- zao ješku i da se željezo kuje kad je vruće, označava sutra ujutro kao vrijeme polaska.

Godinu dana poslije, po završetku dogovorena termina, povratniku bi možda i ostala neka pinka, da na otoku nije bilo tog Šopara, toga genijalnog mesara koji izgleda kao medvjed, ali priprema neodoljivi *feferstejk*.

On radi u tehničkoj službi muzeja. Angažirao je trojicu prijatelja, trenutačno bez posla, da zajedno obave jedan poslić: doći će kamion iz Beča po Kožarićevu skulpturu “Oblik prostora” da je odveze na izložbu u Mumok. Oni bi trebali iz njegova atelijera u dvorištu Medulićeve iznijeti sanduk s Oblikom na ulicu, kamion ne može ući u dvorište. Trebaju biti ondje u pola devet ujutro i pričekati da ovaj dođe.

U pola devet ujutro prvo idu u atelijer vidjeti o čemu se radi, sanduk je znatno veći nego što su mislili i uopće nije lagan, jedva ga podižu, a do ulice ima skoro sto metara, to će nošenje biti itekako mukotrpno, krvavo zarađenih pet banki. Sa zebnjom u srcu, nakon deset minuta čekanja kamiona na ledenoj Medulićevoj, ne može se točno znati kad će ovaj stići, dogovore se s Kožarićem da odu tu u birtiju, u dvorište pored, pa neka ih on samo zovne kad ovaj dođe – oni su tu, spremni.

Čaj s rumom donekle ih opušta, a poslije drugog već i zaboravljaju na sanduk, jedan vadi špil karata, ali usred partije pojavljuje se Kožarić: Brzo, tu su! Pognutih glava izlaze iz birtije, koraci olovnih nogu do Medulićeve, a tamo kamion s četiri žmigavca već zadržava promet. Dok oni iznesu taj ispunjeni Oblik, a teško da će ići iz prve, trebat će malo i predahnuti. Ako im uopće i uspije. Promet će eksplodirati, Kožarić također, a sad više nema natrag, zakopali su se. Čini im se da taj put od petnaestak metara

po pločniku Medulićeve od jednog do drugog dvorišta traje cijelu vječnost, a iza te vječnosti je pakao. Konačno skrenu u Kožarićevo dvorište i imaju što vidjeti: vozač na nekakvim kolicima vozi sanduk, već je na pola puta, već prolazi pored njih, izlazi na Medulićevu, iskrcava sanduk na platformu kamiona, platforma se podiže, on gura sanduk unutra, iskače van, pritisne neko dugme, stražnja strana se sama zatvori, on uđe u kabinu, ugasi četiri žmigavca i ode! Sveukupno dvadesetak sekundi, nitko nije stigao ni zatrubiti. Momci stoje s Kožarićem na pločniku i s nevjericom gledaju kamion koji već skreće lijevo u Ilicu.

Ufff, s velikim olakšanjem odahnu, istina jest da se moralo ustati u zoru, ali tegliti taj sanduk, bez obzira na tih pet banki... Ovo je ipak mnogo bolje. Došli su uzalud, ali moglo je biti opako.

No, Kožarić kao da nije primijetio ništa neobično, a zašto i bi, sve se odigralo kako treba, Oblik je otišao u Mumok, sve je OK. Podijeli momcima po pet banki, srdačno im zahvali, baš kao da su zaslužili, i ode u atelijer. Ovi gledaju novce u rukama – nadnica za strah, komentira mladi hrvatski pripovjedač. Zatim složno, bez ikakva dogovora, produže do Ilice, lijevo do Britanca, pa onda skrenu u dvorište kina *Kozara*, na matineji se prikazuje ciklus starih Melvilleovih filmova, danas je “Crveni krug”, iz 1970.

Ekipa se kreće iz Daničićeve prema *Staroj poštarici* na ručak. Mladi hrvatski pripovjedač zastane ispred prometnog znaka za kružni tok: — Izgleda kao oznaka za parking za leteće tanjure... Zatim se okreće kapetanu i bivšem članu njegove posade: — A leteći tanjuri, kužiš, jesu oni leteći, ali su ipak tanjuri, moraju imati dobar poklopac, da se u svemiru ne izgubi sadržaj, kužiš, da porcija dođe cijela.

— Tko zna što bi nam poslali za ručak? — prihvaća kapetan zamisao.

— Škampe na buzaru, logično. — odgovara pripovjedač aludirajući na njegovu užu ribarsku specijalnost. — Sad kad ovaj aterira, skočimo gore s otvaračem za svemirske konzerve, prije toga tu u pekari uzmemo malo kruha, mrvicu posolimo, sigurno su još vrući, od prolaska kroz atmosferu...

— A što ako su to oni, ufovc, — umiješa se bivši član posade — ako putuju u tanjuru, to im je prirodni habitat, žive u buzari, to im je kao nama zrak. I sad konačno, nakon tko zna koliko svjetlosnih godina, stignu na naš planet, ostvariti prvi međugalaktički kontakt, i to baš na Trešnjevci, tu je znak, tu ih čekaju! A u smislu dobrodošlice, zemaljska delegacija s otvaračem za konzerve skine poklopac i poklopa ih s kruhom... I to ne da ih samo progutaju, nego im prvo otkinu glavu, a onda ih posisaju iz skafandera.

— Znak je zapravo ješka, baš po mjeri za tebe, — zbraja pripovjedač kapetanov kvart i njegov posao — trešnjevčaka vrša za svemirske škampe. To ti je prava pošta, a ne Podvelebitski kanal... Treba imati strpljenja, ali kad ateriraju, imaš fakat ekskluzivnu robu.

Razgovor se odvija poput usputna retuša za, aperitivima dobrobrano pripremljen, prazan želudac. Slika letećeg tanjura buzare trajat će još minutu dok ne sjednu kod *Poštarice*, pa onda još tih deset dok ne stigne pohani picek.

Kinoteka u 'igru' ulazi otkako su momci iz *Studentskog lista* odlučili pokrenuti knjižaru/antikvarijat pod imenom "Moderna vremena" i smjestili je u zgradu u kojoj se nalazi kinodvorana. Preciznije, u prostoriju iza šanka kavane u predvorju. Iako se nikako ne može reći da *Kinoteka* u 'igri' nije bila i prije, davno prije, štoviše, njezin je program bio obvezan jednako za one što su navečer strujali Tobacco Roadom, kao i za one što su se na bilo koji način osjećali pripadnicima svojevrsne manjine, pravilno raspoređeni od gimnazije do penzije. No, dok se izmjenjuju ciklusi žanrova ili autora skupa s generacijama gledatelja, Tom Gotovac je uvijek tu, stanuje iza ugla i prati sve projekcije, 4, 6 i 8. Sjedi uvijek u trećem redu, sasvim lijevo, reklo bi se da nitko nikad nije gledao film bez njega.

Otvaranjem kavane kultno mjesto suvremena obrazovanja pomalo postaje i popodnevnim boravkom određena dijela kulturna svijeta i ne toliko fokusirana na filmsku umjetnost.

A otvaranjem "Modernih vremena" taj se krug višestruko širi jer koncept uključuje i druge medije i razna događanja, izložbe i nastupe uživo. Pa, unatoč laganu nezadovoljstvu osoblja kinodvorane, u ljetnim mjesecima grozd u dvorištu ispred *Kinoteke* ostaje kompaktnim i nakon posljednje projekcije.

Tigar također često dolazi, ne samo zato što također stanuje iza ugla u Krajiškoj, nego zato što knjižaru vodi

jedan od njegovih ljudi. Obično naiđe prije šest, prvo pažljivo prouči plakat za film koji se prikazuje, zatim se trenutak promišlja, kao da postoji mogućnost da bi ga i otišao pogledati, pa nakon kratka vaganja ipak odluči da ne bi, prođe kraj šanka, usput mahne konobaru, i uđe u manju prostoriju posve zatrpanu najrazličitijim sadržajem. Knjige i ploče poredane na policama ili samo naslagane, zidove prekrivaju plakati, mnoštvo raznih predmeta, interijer podsjeća na brlog neobična skupljača, a za malim, također zatrpanim stolom, njegov čovjek vječno tipka, izrezuje i lijepi.

Ponekad, posve unesen, minutama nepokretno bulji u nešto na stolu, držeći u jednoj ruci nekakvu etiketu, a u drugoj otvorenu tubu OHO-a, uopće i ne primijeti Tigrovu nazočnost. Pa ovaj sjedne za stolić ispred ulaza, zapali i pričekava da njegov čovjek završi oblikovanje dnevnog izdanja i da mu se pridruži.

Netom otvorena knjižara “Moderna vremena 2”, na mjestu bivše blagajne kazališta Gavela, pozornost privlači instalacijom u izlogu. Dvije lutke u ljudskoj veličini. Napravljene poput Pinokija, drvene letve i zglobovi koji dopuštaju da budu zaustavljene u raznim položajima. Glave su im od papirmašea, tek ovlaš naznačenih crta lica, međusobno različite, obje imaju francuske kape. Odjevene su u radne hlače i bijele kute, očito se nalaze u ulogama dekoratera pri poslu uređenja izloga. Jedan drži ogroman čavao naslonjen na debelo staklo, baš na mjestu gdje je napuklina, pa se doima kao da ju je proizveo, a u drugoj ruci ima čekić, kojim upravo zamahuje. Drugi ispred sebe drži najavni plakat za knjižaru “Moderna vremena 2”, spreman objesiti ga čim čavao bude zabijen.

Ako uređenje izloga usporedimo s izradom umjetničkog rada, gdje je autor subjekt radnje, a rad objekt, tada su u ovom slučaju subjekt i objekt spojeni u jedno. Drugim riječima, lutke postaju subjekt, personifikacijom preuzimaju posao dekoratera. Ne izgubivši pritom svojstvo objekta, zaustavljene su u pokretu, baš poput onih u Varteksu, također ukočenih u pozi. Ali ne u manekenskoj, nego onoj koja odgovara njihovu novom identitetu. A budući da su to ipak lutke, a ne pravi dekorateri, ne znaju da se u staklo ne može zabiti čavao. Napuklina sugerira da je na redu drugi udarac, prvi ju je i proizveo. Ukočeni su točno usred posla, prije konačna razbijanja stakla. Prizor

se doima poput trodimenzionalnog *still framea*, radnja očito postoji, no istodobno, na konceptualnoj razini fokusira proces. Jasno je da sadržaj – plakat, nikad neće biti obješen, ovo je jedina mogućnost njegove objave, trenutak prije završetka postavljanja. Metaforički govoreći, dok se iluzija još nije razbila, dok realizacija nije porazila zamišljaj.

Dakako, ideja je očito i proizišla iz činjenice da je staklo na tome mjestu ‘šprungirano’, što instalaciju proglašava ambijentalnom – krenulo se od postojeće karakteristike prostora, a zatim je i sve ostalo prilagođeno toj ideji. I formativno i sadržajno. Primjetno je i naglašavanje dvojke: čeka se drugi udarac, dvije su lutke, plakat najavljuje knjižaru broj 2.

Branko još od sedamdesetih djeluje na početku Preradovićeve, između *Slastičarne* i *Jeftinoće*. Izlazi iz tamne veže kao na pozornicu i deklamira govor. Publika ga nadahnjuje, čim više ljudi, tim bolji govor. Postaje prilično poznatim, čak ga žele snimiti za televiziju. No, ugledavši kameru, bježi glavom bez obzira. Nikome nije ništa jasno, rođeni performer, obožava privlačiti pozornost, ni dana bez nastupa, uvijek nova izvedba... A možda je upravo u tome stvar, možda je to bitan dio akcije, mora biti jednokratno, nema ponavljanja. Ne želi biti snimljen zato što to omogućava reprodukciju. Što, između ostalog, i razlikuje performans od predstave, nema reprodukcija. Štoviše, to je očito vrlo važna dimenzija, sudeći po tome da ponovna izvedba nekog performansa dobiva i daljnju kategorizaciju – *re-enactment*. Odbijanje kamere znači da se odbija i kategorija – *dokumentacija performansa*. Također eliminira se i – *performans za video*, na što bi mogla upućivati uvjerljivost izvedbe. Nema zabune u pogledu precizne klasifikacije medijskog izraza, bez obzira na povremene ulaske u *Slastičarnu* i *Jeftinoću*, Branko izvodi klasičan *ulični performans*. (A jedina bi potkategorija mogla biti – *svakodnevni*.)

Taj je izvedbeni format odavno već prisutan u prostoru suvremene umjetnosti, pa iako njegovi razlozi nisu bili konceptualne, nego organske naravi, na ovim je prostorima Branko bio njegov prvi provoditelj u praksi.

Ima trenutaka kad neočekivano, usred ravne linije, nešto zabljesne. Zaiskri. U nečijoj pretrpanoj šupi kad jedan čovjek slučajno zamjećuje komad lima u kojem prepoznaje zadnji blatobran starog Motto Guzzija. Često bi oko nastavilo švenk, ne zaustavljajući se, čovjek bi sjeo u auto i krenuo putem za posao, kasnije kući, obitelji, navečer serija, srednja dob opasno pritišće gas. Ovaj je put zastao, pročeprkao po šupi, a dežurni se anđeo Gabrijel pobrinuo da ondje bude i ostatak. Rastavljen, ali gotovo kompletan Motto Guzzi iz dječaćkih snova.

Čovjek, pravim imenom Nenad, kao u groznici pronalazi dijelove koji nedostaju i sam sklapa cijeli motor. Iskra koja je zabljesnula samo za njega u onoj šupi sada blista punim sjajem u originalnoj crvenoj boji s niklanim dijelovima. Kao snažan far osvjetljava i druge dimenzije života, nedjeljom zajedno krstare zelenim valom stavljajući Nenada u red blagoslovljenih ostvarenim snom.

Takvi su slučajevi rijetkost, kada tako nešto uleti, mi u arhivi otvaramo šampanjac.

I taj zadnji detalj, čvrst, velik i dugačak, jednom riječju savršen kožnati mantil. Koji je dotični Nenad svojedobno poklonio prijatelju, znao je da je dobar, ali nije znao što bi s njim.

Zove ga jučer, pita bi li ga mogao dobiti natrag, jer kaže, sada bi mu jako dobro došao.

Film započinje u krugu stare cementare u Podsusedu. U pozadini kadra je ruševni toranj, sa strane je parkiran stari Volkswagenov kombi, a kraj njega, u prvom planu stoje četiri čovjeka ruku prekrivenih na prsima pokraj stalka na kojem se nalazi crni telefon. Scena je žanrovska, posljednje zrake zalazećeg Sunca poput žuta reflektora naglašavaju važnost, nepomičnost pojačava napetost. Reflektor se ugasi, telefon zazvoni, jedan podiže slušalicu, kratko razgovara, spušta slušalicu, svi odlaze u obližnju zgradu, kadar je i dalje statičan, ubrzo se vraćaju noseći drveni sanduk na kojem piše REX, ukrcavaju ga u kombi, trojica ulaze, a jedan uzima stalak s telefonom, sprema ga unutra i također ulazi.

Sljedeći je kadar snimljen iz kabine vozila koje se nakon izlaska iz cementare kreće Avenijom Bologna prema istoku. Pale se ulična svjetla.

Film se projicira u glavnoj prostoriji kluba *Gjuro 2*. Ekran je nešto povišen, publika stoji kao na koncertu, prati vožnju kombija i pomalo shvaća da je ona snimljena u takozvanom *real timeu*, folks se približava Gajnicama, staje na svakom semaforu. Publika pomalo gubi zanimanje, odlazi do šanka i vraća se.

U gužvi je i Nelson, sređen kao i uvijek, daje izjavu TV ekipi: “Rex? Znam, to je fotostudio, u Ilici nasuprot Tomičevoj.” Kombi skreće Fonovom prema Zapadnom kolodvoru. TV ekipa za šankom pronalazi i kapetana, isti-

će se preplanulošću, očit odgovara na isto pitanje: “Rex? Znam, to su sardine, imam doma konzervu. Ali nemam sad više vremena, danas mi je petak.” I okrene se prema konobaru.

Kombi prolazi zelenim valom, pa Smičiklasovom do Vlaške i onda gore prema Ribnjaku. Publika shvaća da je u pitanju izravan prijenos i da kombi ide u *Gjuru*. Mijenja se prizor, kamera je pred ulazom, u kadru je semafor na križanju, kombi ga prolazi i zaustavlja se na pločniku ispred *Gjure*, četvorica izlaze, vade sanduk i nose ga unutra. Njihov je ulazak praćen pjesmom *Goin' Out West* Toma Waitsa. Kamera iz ruke, publika prati probijanje kroz gužvu dok silaze po stubama, pa kroz još veću gužvu dok prolaze kraj šanka i ulaze u glavni prostor. Zaglušena glasnom pjesmom, publika još uvijek na ekranu prati kako četvorica uživo odlažu sanduk na kojem piše REX na pozornicu točno ispod projekcije i prekrivenih ruku ponovo zauzimaju početnu poziciju točno kad na red dođe refren: *Change my name to Hannibal Or maybe just Rex*.

‘Aktivisti stabla omataju bijelim papirom, postavljaju štandove na kojima dijele letke i prikupljaju potpise na peticiju protiv sječe drveća i preuređenja trga. Reakcija građana je neočekivano snažna: čekaju u redovima da peticiju potpišu i ostavljaju brojeve telefona za kontakt, spremni da i fizički brane omiljeni trg. Izgledalo je da je građanska inicijativa odnijela pobjedu. Iznenada dolazi do preokreta. Rušenje započinje doslovce tijekom noći, sve je gotovo prije nego što je itko mogao reagirati.’ (novinski članak, NN, 1995.)

Moglo bi ostati zapamćeno kako je kolektivna izložba “Stara tiskara” u prostoru bivše Vjesnikove tiskare, u dvorištu kraj *Zadra*, inače prva na ovim područjima koja se iz galerije ili muzeja izmjestila u napuštene tvorničke hale, bila istodobno i posljednji veliki događaj na Cvjetnom kakvim ga znamo. Kao što je i preuređenje Cvjetnog prvi veliki udarac organici urbana gibanja, nitko nije očekivao da će nož u leđa gradu biti zabijen upravo na tom, gotovo posvećenom mjestu.

A kako bi i očekivali, katastrofe se uglavnom ne javljaju. Kako pomisliti da će godinu dana nakon izložbe, koja je zahvaljujući brojnim sudionicima i usmenim komunikacijskim kanalima privukla mnoštvo ljudi i postala kolektivnom umjetničkom proslavom povodom Dana planeta Zemlje, izložbe što je započela performansom “Final Conflict”, uživo izvođenjem slike koja prikazuje

anđela i vraga u boks-meču, da će na istom mjestu godinu dana poslije vrag uistinu i nokautirati anđela. Simbolički sukob elementarno suprotstavljenih sila bio je nažalost vizionarski samo do jednog dijela, toga da konflikt postoji, *post festum* nas izvještava o njegovu ishodu.

Iako nas istočna filozofija uvjerava da doživljaj postojanja treba ograničiti na *sad i ovdje*, nemoguće je misliti kako je sve što nas okružuje, pa prema tome i određuje, privremeno. Zato što *sad i ovdje* u tom slučaju postaje besmislenim, kako se slobodno prepustiti pucanju šampanjca i razgaljenu mnoštvu ako se zna da je sve to mjehur od sapunice, da su Huni pred vratima. S druge strane, nemoguće je pretpostaviti ‘što se iza brda valja’, zato ljudi uvijek ispočetka i čine istu grešku, misle da se ne valja ništa.

— Se sjećaš kad si mi vozio skije i pancericice iz *Blata* u *Kinoteku*?

— Ne.

— Je, je...

Dan prije, u *Blatu* neka dva tipa, vratili se sa Sljemenom, zapili se, nemaju više love, pa sam ih kupio. I zaboravio. Drugog dana pita Nena da što ćemo sa skijama? Kojim skijama?... Trebalo ih je negdje skloniti, pa sam te zamolio da ih autom odvezeš u *Kinoteku* i ostaviš u knjižari. Ali ti si mi poslije zaboravio reći da je knjižara bila zatvorena i da si ih ostavio kod biljetera Bože. Dva, tri dana poslije u *Jazovki* sam ih prodao konobaru. Dao mi je lovnu, a tebe nije bilo da se zaletiš autom po njih. Rekao sam mu da si sam ode u *Kinoteku* po njih. Misleći da su u knjižari, napisao sam na papir poruku: 'Daj skije ovome čovjeku. Kruno.'

— Savršeno. Naš čovjek u knjižari ne zna za skije, a konobar ne zna ni za njega ni za knjižaru, nego u *Kinoteci* logično ide na blagajnu i dođe do Bože, koji ne zna tko je Kruno, i daje mu papir na kojem Kruno veli da se skije imaju dati njemu. I? — Konobar mi drugog dana daje papir: 'Ne dam. Božo.'

Miris je pojačalo za sjećanje, lift koji se ne spušta po katovima, nego te smjesta baci u neki trenutak. Kad sam bio u Chicagu i hodao avenijom Penscaloa na bus, prošao sam ispod rasvjetale lipe i bacilo me direktno u Harambašićevu, deset godina prije, dok sam navečer išao prema *Pešči*. Proželo me ono isto uzbuđenje, znao sam da nemam šanse, značajniji su se dečki motali oko nje. Ali bez uspjeha, i dalje je bila solo. To nije bilo konkretno iščekivanje, da sam na umu imao neki potez, a i nisam se smio pokazati, netko bi primijetio i gotov sam. Tek su me bili primili u škvadru, a ona je već odavno unutra. To što idemo u isti razred, u *Pešči* ne igra nikakvu ulogu.

Pojačalo radi u oba smjera. Deset godina poslije Chicaga, prolazeći Jurišićevom, netom nakon što su otvorili McDonalds, specifični miris pržena ulja smjesta me odnio u aveniju North Milwaukee. U Dinner na uglu gdje smo kompa i ja dočekivali zoru. Ustajalo se rano, Windy City već i u novembru postaje ledenim. Već oko pola tri njegovi pipci prodiru kroz dvije deke i zimski kaput, u gajbi što je ogledalima bila odvojena od tokarske radionice, za koju je Ann Pringle rekla da je podsjeća na New York. Čiji su lakirani zidovi od opeke bili idealne plohe za crno-bijele portrete naših junaka, Tigra, Tesle i Lorda Snowdona. Čiji je interijer zapravo bio materijalizacija *mailart officea*, s višecim radnim stolovima, iznad kojih su, također obješene, platforme za spavanje. Koji, međutim, nije imao grijanja. I

oko pola tri skidali bismo deke i ustajali, i dalje u zimskim kaputima, trgnuli svaki po gutljaj crnjaka, povukli dim i u Dinner na *coffee*, razglabati o pošti dok ne dođe vrijeme za vlak na posao.

pitanja, 1997.

U znanstvenoj emisiji na radiju neki kanadski matematičar kaže kako 'naši fakti moraju biti korektni, istiniti, a naše teorije ne moraju, ukoliko nam pomažu otkriti važne nove fakte'. Taj je znanstveni zaključak moguće primijeniti i na astrologiju, ondje se također kreće od konkretnih fakata – planeta, provodi ih se kroz određenu teoriju koja nam pomaže otkriti važne dimenzije ljudske ličnosti.

Zaključak je moguće prevesti i na područje književnosti. Primjerice, slavni je Vitez iz La Manche krenuo od egzaktne činjenice, sagradio svoju teoriju i otkrio pravu prirodu neprijatelja. A između ostalog i to da je neprijatelj nepobjediv. Poslije se na to nadovezuje i Joyce kad kaže da 'unaprijed izgubljenim bitkama treba uvijek ostajati vjeran'.

Stoga, retrogradnim Merkurom upućeni na literarne istrage, po uzoru na Viteza i Joycea, pisci neprestano traže fakte pogodne za teoriju primjenjivu na unaprijed izgubljenu bitku, platformu na kojoj bi se moglo prikladno kapitulirati. Tumaraju od Ivaničgradske do Krapinske, od Harambašičeve do Hećimovićeve, pitajući se gdje, gdje je taj ugao iza kojeg čeka Pegaz da ih odnese u novu propast.

Parking na Britancu. Nakon neuspješna traženja pogodnih korektnih fakata, ulazak u auto, izlazak na Ilicu, provjera lijevo, nema tramvaja, ali nešto je proletjelo. I kako je proletjelo tako se začuju udarci po krovu, pljas, pljas, pljas. U dva u noći to može biti jedino sova, a ovi

zvuci mogu značiti samo jedno. Pisac zna da sovin prelet znači sreću, plus to što kažu da je sreća kad te ptica posere, a kad te sova posere, to je znači sreća na 'entu', no kako je protumačiti? Kako taj istiniti fakt pretvoriti u platformu novog poraza?

Noću patrolira Vlaškom, sjevernom stranom, od Kvaternikova do Draškovićeve. I natrag. Isprva je tako uspostavljao narušenu ravnotežu, prohodati uvijek istim putem, pričekati da poznati prizori vrte sigurnost koraku. No, s vremenom je obješene ulične lampe počeo doživljavati kao simulaciju granica globala, a monotoni mu je ritam omogućio da u neobičnim slučajnostima prepozna manifestacije nevidljive mreže. Dakako, nužno je dobro poznavati teren, artikle u izlozima, lutke u haljinama, zadnje goste u birtijama, šare u zidovima, pukotine u pločnicima. Tek je tada moguće registrirati pomak u sceni, neupućenu nezamjetno nepoklapanje, predstavu samo za njegove oči.

Pedantno ih bilježi, koliko god sami po sebi bili naoko nevažni, usputni, njihova će brojnost osvjeteliti mrežu. Svakako ne cijelu, no smatra kako je dovoljno pojasniti tek jedan njezin dio, da bi se prepoznala osnovna struktura. Odnosno, načelo po kojem je organizirana. Kada jednom shvati to načelo, shvatit će sve, siguran je, naime, da se sve uvijek događa po istom načelu. Koliko god se ono trudilo prikazati različitim, taj trud odaje defanzivu. Nema nikakva razloga prekidati akciju, sve je više dokaza, pisac osjeća kako je na korak do konačna rješenja. Papire s bilješkama lijepi u dugačku traku. Kada shvati načelo, zarolat će traku, staviti je u bocu, na etiketi otisnuti legendu i zamoliti djevojke u *Posredniku* da je stave u izlog. Pa neka netko tko također poznaje scenu, prepozna novi artikl u *Posrednikovu* izlogu i njegovo otkriće pridruži svojim razmišljanjima.

Djetinjstvo na periferiji iza garaža, mladost na uglu u centru, odlazak zauvijek, Novi svijet, morska prostranstva, povratak u zavičaj, konkretno na Volovčicu. Klasičan obrazac, iz početne se točke kreće prvo u grad, onda preko oceana i mora natrag u nju.

Međutim, točka u kojoj počinje i završava prostorno putovanje istodobno je i točka u kojoj se odvija i ono vremensko. Otac mu je bio urar u kvartu, na tržnici, jedva trideset metara od kuće. Nakon očeve smrti preuzima njegov posao. Sadržaj urarskog posla jest vrijeme, sin se posredstvom posla vraća u očevu vrijeme, odnosno svoje djetinjstvo, te se na taj način zatvara i vremenski ciklus.

Scenografske su okolnosti također aktivne: okrugla građevina na tržnici Volovčica, popularno nazvana 'torta', konstrukcijski podijeljena na dvadeset i četiri 'kriške'. Urarska se radionica nalazi između ribarnice i zahoda, gleda na sjever. Pa ako bismo okruglu zgradu usporedili s brojčanikom sata, postavljena poput kompasa tako da dvanaestica pokazuje na sljemenski toranj, urarska radionica zauzima onaj dio koji obično nazivamo pet do dvanaest. A budući da je namjena prostora izravno povezana s vremenom, logično je zaključiti kako pozicija na brojčaniku ukazuje da se ono približava kraju.

Nakon desetak godina popravljanja vremenskih strojeva, urarov sin ima osjećaj da iz prvog reda svjedoči završetku epohe. Ima lupu na oku i proces prati iznutra,

gleda kako mehaničku nemirnicu, srce satna mehanizma, zamjenjuju elektroničkom zavojnicom, koja se ne miče i čije sekunde više nisu preslika vječne univerzalne vrtnje, nego odbrojavanja. Nema više poznatog zvuka, tik – kad nemirnica upleše u zagrljaj ankeru, on je zavrti u piruetu, a napetost spirale vrati mu je u zagrljaj i pomakne ga u drugu stranu – tak. Svijet ne zna što mu se sprema, misli, dok mu pred očima sekunde kao poslušni vojnici u koloni jedan za drugim odlaze na put bez povratka, tik, tik, tik, tik... Bježite, ljudi, povikao bi, gotovo je, pitanje je trenutka kad će se kazaljke poklopiti, top ispaliti svoj vremenski naboj ravno u toranj i svemu će biti kraj.

A kad skine lupu i predstava završi, sve je i dalje nalik dosadašnjemu, jednakim se korakom nižu sati i dani, jednako ciklus započinje ponedjeljkom. U pet posljedne zaključava radionicu, sjeda na bicikl i kroz gusti se miris posljednjeg ljeta ovog vremena probija putanjama svog zavičaja, Ludinskom do Moslavačkog trga, pa Voloderskom, Popovačkom i Kutinskom do Turopoljske.

Prijatelj je nekad stanovao na sedamnaestom katu ne-
bodera iznad Remize. Prizori su znali biti spektakularni,
nakon jakoga predvečernjeg pljuska, kad bi zrak bio ek-
stremno bistar, vodoravni sunčevi rafali odbijali bi se od
srebrnih krovova parkiranih tramvaja, ispod tirkiznog se
neba razvlačio tanki svjetloljubičasti oblak, a magla nad
vrhovima samoborskoga gorja preuzimala bi oblik nabu-
jala potoka i polako vijugala prema dolje. Trešnjevka je
gubila svijest ošamućena predvečernjim bljeskom, palila
lampe na usidrenim jarbolima, a između njih tekle su
rijeke žutih i crvenih svjetala, skupa s njihovim brojnim
pritocima. Prizor je hipnotizirao baš kao i gledanje u va-
tru. Samo što nije u pitanju gorenje, nego kolanje, satima
smo buljili u noćni krvotok grada.

Pa kao što je sve drveće uspravno, ali ni jedno drvo
nije baš okomito, tako ni krvotok nije geometrijski pra-
vilan, ali ipak funkcionira. Danas, recimo, stanujem u
Kustošiji, radim na Volovčici i idem na posao biciklom.
Ukrcam se na trasu Podsused – Sesevete i idem sve vrijeme
ravno, Ilicom se lagano penjem do Trga, a onda spuštam
Jurišićevom, pa Martićevom, a od Heinzelove Rakovče-
vom do Harambašićeve, tu se skinem s trase, skrenem
desno i opet ravno, prijeđem prugu i na placu sam. Imam
samo jedno skretanje.

Brid između kolnika i nešto povišena pločnika zovemo
rinzol. Tih petnaestak centimetara, što autima prilikom
parkiranja uglavnom nisu problem, ipak predstavljaju ko-
rito kojim teče promet. Biciklisti ga također vole, prilika za
dobar skok. Rinzol bi mogao biti i ono što razlikuje ulicu
od ceste. U jednom se trenutku, međutim, pojavila pošast
koja pod parolom Pješačke zone ukida rinzol, izjednačuje
razine i asfalt prekriva pločicama. Nema milosti, Bogovi-
ćeva je odavno pala, uzalud biciklisti prosvjeduju, pošast
se širi, i Ilicu su već propisno uredili, pitanje je trenutka
kad će nekome pasti na pamet popločati Zeleni val. Nema
više ožiljaka u asfaltu, nema zakrpa, nema šavova, kao da
su izbrisane crte na dlanu ulice, debelim slojem prema-
zana njezina povijest.

Osim ideoloških i vizualnih problema, pločice su i
daleko opasnije za vožnju, vrlo su glatke, a još ako je kiša,
biciklist se osjeća kao na klizalištu. Ali za razliku od nože-
va na klizaljka koji u ledu oštro zarezuju svoju putanju,
njegova stara specijalka marke Favorit ima tanke gume na
kotačima, takozvane tabulare, kojima, osim što teško za-
državaju putanju po klizavim pločicama, prijeti opasnost
upadanja u tračnice. I unatoč stalnoj koncentraciji da mu
tabulari ne upadnu u tračnice, ipak mu pozornost odvuče
neočekivani prizor u izlogu kafića *Jadran* na raskrižju Ilice
i Frankopanske: za stolićem u izlogu, kave ispijaju Tom
i Senta i gledaju na ulicu, a on im upravo ulazi u kadar.

I upravo kad je htio odmahnuti, kotač uđe u tračnicu i biciklist se, gotovo u mjestu, s jednom rukom u zraku, prevali na pod. Ustajući, primijeti kako ovi iza stakla plješću, misleći kako je posebno za njih izveo performans padanja s bicikla.

Ulica u simboličkom smislu ne prolazi baš dobro. — Opet si bio na ulici. — špotala me baka kad bih nešto kasnije došao iz škole. Kad se za nekoga kaže da je ‘uličar’, to znači da je lualica ili beskućnik, a to nije baš poželjno biti. ‘Uličarka’ ili ‘prijateljica pločnika’ prolazi još gore. Kad se kaže da je netko ‘stalno na ulici’, to znači da besposličari, da ‘krade Bogu dane’. Pa se čak kaže – ‘odgojila ga je ulica’, zato što je bezobrazan ili prost. Ispada da je ulica nepoželjno okruženje.

Nasuprot tomu, u engleskom jeziku postoji izraz ‘streetwise’, koji označava snalažljivu osobu, prirodna talenta za komunikaciju, za prepoznavanje situacije i trenutnu prilagodbu. Engleski u ulici ne vidi razvrat, prostastvo i bijedu, nego u njoj vidi životnu učiteljicu. Pa, kao i u bilo kojoj drugoj školi, jedni završe tek nekoliko razreda, a drugi doktoriraju.

Štoviše, određeni dijelovi društva podrazumijevaju kako njihovi pripadnici, osim akademske naobrazbe, moraju imati barem četiri semestra ulične katedre. Komunikacija to zahtijeva, ostalim pripadnicima brzo postaje dosadnom šetnja nečijim akademskim teritorijem, preferiraju brzi protok replika. Da se tema od njih odbija kao kugla u fliperu od mantinela, da ima neočekivanu putanju i da neprestano dobiva na brzini. Taj asocijativni ples dopušta improvizaciju, ali kakva god bila tema, nešto o njoj ipak treba znati.

Stoga je i logično da interdisciplinarni studij teoriju pretpostavlja praksi, nije baš moguće 'šivati bez štofa'. Ornamentalist Kuzmin, međutim, kreće od suprotna polazišta: "Najbolja je provjera pisati ni o čemu." A snažanju u području ničega ulica uči bolje od akademije.

Nelsonu je umro otac pa je prodao stan u Masarykovej i kupio manji u ulici Rebar. Vodila ga žena iz agencije da vidi što se nudi. Ušli prvo u jednu kuću, prizemno, jednosobni. Odmah metar i pol od ulaznih vrata – šankić. Iza njega kuhinja. Pogledaju, žena veli ok, idemo dalje. Nelson kaže, vi slobodno odite, ja ne idem nikuda. I kad se vratite onda ćete naći moj gebis zakvačen za šank. To znači da sam zagrizao za ovaj stan.

Nelson kupio i auto. Nema veze što je nakon drugog udara zauvijek izgubio i vozačku, vozit će ga već netko. Boja – zelena, marka – Mercedes. Stari, najveći. Queen Victoria. Na krovu otvor. Za ispružiti noge, veli, jer Nelson će voditi ekipu na more.

Prolazi gradom. Ide od čovjeka do čovjeka i svakom daje novce. Dužan sam ti, veli Veljku i gura mu dvjesto kuna. Veljko kaže, čekaj, nisi mi ništa dužan... Ma jesam, sigurno jesam.

A kad na glavu stavi crni šešir, tijelo ogrne u bijelu košulju svečana uzorka i naceri se, na usku, ispijenu i naboranu licu samo su ta velika usta i ogromni zubi. Kad bi ovaj grad bio to što bi mogao biti, ta bi njuška bila njegov logotip.

Kadar prikazuje mercedes dok klizi Masarykovom. Velika lađa duboko gazi, auto je pretrpan stvarima. Stražnji prtljažnik zavezan špagom, kroz otvor na krovu viri vješalica. Naprijed sjede dvojica u šarenim košuljama i

tamnim šesirima. Krupni plan odaje da su im lica posve mokra. Znoj im curi ispod oboda, nije čudo, 37,2 Celzija piše iznad ljekarne na ugle Tesline i Zrinjevca. Tope se tračnice, kolnici, pločnici, fatamorgana... Ali rijetki prolaznici u tim profilima prepoznaju glavne junake ljetnog performansa. To su Tigar i Nelson! Dvadeset godina stariji. Opet snimaju film, gurkaju se prolaznici... Na semaforu zeleno, zeleni mercedes daje desni žmigavac, skreće i polako nestaje u prozirnoj izmaglici užarena grada.

Ryszard Kapuściński kaže da je “grafit oblik grafičkog bunta. Netko želi da njegovo mišljenje bude primijećeno. Budući da će komunikacijska kriza trajati vječno, grafita će biti vječno kao i elementarnih nepogoda. Oni će postojati i zbog toga što je ljudska komunikacija vizualna, a grafiti to ilustriraju kao pokušaj poigravanja s našim emocijama. Grafit može biti korišten kao komunikacijski znak, kao simbol.”

Ima ih izvedenih rukom, od onih koji ne mare za dizajn dok *sprejaju* svoju poruku, do onih što intenzivno stiliziranim potpisom ostavljaju traga, a koji se nazivaju *rajteri*. Pomalo neobično, jer bi pisci trebali biti oni koji pišu, a ne oni koji se samo potpisuju. Sljedeću dubiozu proizvodi činjenica da danas grafiterima nazivamo one što sprejem stvaraju murale. Pitanje postavljaju oni što pod pojmom grafit podrazumijevaju uličnu sliku učinjenu s pomoću šablone, kroz čiji se izrezani dio sprejem nanosi sadržaj. Kao i sitotisak, samo je otisak na zidovima, zato takav grafit i pripada mediju grafike, dočim se grafiteri zapravo služe medijem slikarstva.

Za razliku od *rajterizma*, čiji je smisao obilježavanje teritorija prepoznatljivom dekoracijom, grafit učinjen s pomoću šablone temelji se na grafički oblikovanoj, ali jasnoj poruci, pa zidovi postaju stranice uličnih novina. A zahvaljujući šablone one se mogu čitati u raznim kvartovima. Nasuprot tomu stoje poruke ispisane rukom, gdje

se iskaz naglašava jedinstvenošću, gdje bi multiplikacija proizvela sumnju u iskrenost pobude.

Bez obzira na to što su danas dobro ukrašene, ulice se s nostalgijom prisjećaju vremena kad bi se na fasadama svako toliko pojavio novi broj, primjerice, onog jutra kad je na više lokacija osvanuo crveni trokut, vrhom okrenut prema dolje, kao onaj prometni, ispred kojeg su se navlačile dvije crne rukavice, a ona već navučena imala ispruženi kažiprst, koji je malo prelazio preko gornje linije trokuta, a iznad kojeg je, poput krune, polukružno, crnim *Franklinom*, pisalo: TRAIN TO SERVE YOU.*

Jedni se zalažu za restauraciju stanja prije Richtera. Tvrde kako je *Corso* u to vrijeme, upravo zahvaljujući jedinstvenu prostoru, visoku stropu i balkonskoj galeriji, bio važno poprište društvenog života, njegova alternativna javna tribina. U njoj su sudjelovale razne kategorije, radnici i besposličari, hipiji i kratko ošišani, pjesnici i filozofi, usputni prolaznici i stalni gosti. Zbog pozicije na uglu Ilice i Gundulićeve, a posebice tijekom ljeta, kad su veliki prozori bili otvoreni, sjedilo se i vani i unutra, *Corso* je prožimala energija ulice, pa je i logično da se na toj tribini oblikovao njezin manifest.

Drugi se suprotstavljaju toj ideji smatrajući kako je temelj njihove platforme zapravo ideološke naravi, a to je glorifikacija socijalizma, putem restauracije ključnih punktova toga vremena. A paradoksalno, nastavljaju, upravo je tadašnji poredak proglasio *Corso* nepoćudnim okupljalištem i rasparcelirao ga na dvije etaže, *pizzeriju* u prizemlju i kavanu s foteljama na prvom katu, pa je okupljanje postalo nemoguće. Kao da je cilj preuređenja i bio eliminirati žilu kucavicu tadašnjeg doba, ušutkati razgovor, a pogotovo galamu.

Treći tvrde kako razgovor uvijek i treba ušutkati, ako se puno priča, malo se troši. *Corso* mora biti blještav i bučan, prvo će prolaznike nagovoriti na ulazak, a drugo će ih uputiti na konzumaciju, a ne komunikaciju.

* Ako netko slučajno ima fotografiju toga grafita, recimo s ugla Varšavske i Gundulićeve, molim da je dostavi u arhivu. Hvala.

Četvrti predlažu ‘talijanski’ pristup, nema muzike, nema sjedenja, visoki stolovi, maknuti etaže, jedinstveni prostor bez balkona s visokim stropom i velikom prozorima na vanjskim stranama, ali ulaz nije točno na uglu, nego su otvorena dva ulaza sa strane, i iz Gundulićeve i iz Ilice, nema konobara, vino se toči na čaše i uzima na šanku.

Peti ne uzimaju riječ. Ne stoga što ne vole vino na čaše, nego ih je iskustvo učinilo nepovjerljivima spram bilo kakvih zahvata, što god da se poduzelo, nije ispalo dobro. Što se njih tiče, dijalog se razvija u zadovoljavajućem smjeru, svi na svoju stranu vuku i velike su šanse da se ne dogodi ništa.

— Možda sam i ja njemu nešto dao, ne znam... Ali znam što je on meni dao: primjer organskog stvaralaštva, rađanje ideje, poput neočekivana gejjzira, simultani prijevod situacije u metaforu. Kao da sam bio u prvom redu partera, čak i na pozornici. A on kao da je bio protočni bojler između stvarnosti i antologije. A stvarnost je svima dostupna, stvar je u bojleru.

Primjerice, jedne večeri, u to je vrijeme gotovo i stanovao kod nas u Basaričekovoj, spuštamo se do *Blata*. Kod Prirodoslovnog izidemo u Mesničku i otvori se pogled prema dolje. On na trenutak zastane i onda krene interpretirati taj naš, već nekoliko puta ponovljeni, večernji silazak. Znaštko smo mi, kaže, i već ima melodiju i već pjeva — *anđeli, kao krv crveni, kao znoj opori, brutalni*. To nam je himna, svira kad silazimo. Spuštamo se: *slinavi kurvari, bijedni genitalci, nezgodno potežu ukruženu vjernost, razbit će ti ličnost, slaniju od mora, pušteni s lanca, gledaj, nezajazni anđeli dolaze*, onda opet refren... Do dolje je smislio cijeli tekst i muziku i aranžman, gotova stvar. I na kraju još, kao *post festum: ne bu dobro svršilo*. To se odnosilo na trenutak kad sidemo dolje među sve, ali to je ironija na vlastiti račun, da kao pjesnik ne može pristati na općenitu učmalost, da mora ići do kraja, ravno do dna, da sjeda na stolicu kao na sedlo motocikla. Ali zna, nastradat će na kraju netko, ili on ili sve ostalo. I koliko god osoban, taj je *post festum* univerzalan, ne bu dobro svršilo kad se takvi anđeli spuste bilo gdje.

Poslije je otišao u Nizozemsku, nisam ga ni vidio ni čuo četiri godine. I kad se vratio i napravio onaj veliki koncert u Domu sportova, imao sam takvu tremu da skoro nisam ni otišao, ova dvojica su me na silu odvucla. I koncert započinju upravo *Andeli*.

Redatelj je svim sudionicima dao precizne upute o tome gdje trebaju stajati i koji im je prostor kretanja, te da izvedbu trebaju započeti čim primijete da im je u vidokrug ušla kamera. U pitanju je jedan kadar, kamera starta ispred *Pan-Peka* smjerom kazaljke na satu, prelazi zebriu od Višeslavove i kreće se vanjskim obodom pločnika, bez zastajkivanja, bez obzira na prolaznike, promet i prijelaze preko Mislavove, Držislavove, Račkoga i Zvonimirove, sve dok ponovno ne dođe do *Pan-Peka*. Radi se puni krug, *one take*. Akcija. Mario nosi *steadycam*, Vedran, direktor fotografije, tik je uz njega, prati sliku na monitoru, redatelj je malo iza, da ne bi slučajno uletio u kadar, te da eventualno spriječi set fotografa da uleti u kadar. Sudionici su performerice i performer, njih dvadesetak raspoređeno po pločniku uokolo Džamije, zadatak im je bio osmisliti i izvesti ulični performans, svatko svoj, u maksimalnom trajanju od petnaestak sekundi, za potrebe filma.

Procesija uspije proći bez zastajkivanja, Vedran i redatelj pregledavaju probnu snimku, svi su uglavnom na mjestu, Katu nismo baš dobro uhvatili, Tom je izvrsno prošao između prolaznika, Irma je bila mrvicu prebrza... Idemo!

Međutim, nisu svi performer tako shvatili. Možda im redatelj i nije naglasio, računajući da su to sveiskusni umjetnici, reklo bi se, profesionalci, kojima ne treba tri puta podcrtavati da nije u pitanju uobičajena forma per-

formansa u kojoj se stvar izvodi jednom, nego se snima film, i on se snima sve dok redatelj i direktor fotografije nisu zadovoljni. U drugom ih je prolazu svega pola, ostali su, zadovoljni svojom izvedbom, nestali po okolnim birtijama.

Zgrada na uglu Trga žrtava fašizma i Mislavove višestruko je povezana s Tomom Gotovcem. U podrumu zgrade su prostorije Kinokluba Zagreb, u koji je svakodnevno dolazio, a na vrhu je otvorena kupola, gdje je izveo prosvjedni performans zbog zabrane posljednjeg broja *Studentskog lista* u proljeće 1988.

Dvadesetak godina poslije, kad mu je redatelj vrlo oprezno, znajući da se s njime nikad ne zna, predložio sudjelovanje u eksperimentalnom filmu, u formi kratkog uličnog performansa negdje na pločniku oko Džamije, Tom je neočekivano brzo pristao, a odmah zatim, na još veće redateljevo iznenađenje, i manifestno dodao: “To će biti zadnji film u kojem nastupam.”

Dakako, izabrao je pločnik ispred dotične zgrade, hodao od ulaza do kolnika i natrag.

Tek poslije, gledajući na snimci Toma, poput spomenika monumentalna u tome dugačkom mantilu, kako hoda amo-tamo, redatelj shvaća zašto je ovaj to proglasio svojim posljednjim nastupom. Točno je da je bio nešto slabije pokretan, ali je ostao i dalje aktivan, sudeći po raznim izložbama i izvedbama, nije pomišljao na mirovinu. Tako je odlučio zbog lokacije snimanja, zbog mogućnosti da se konceptualno pozdravi s kontekstom, da se u filmu pozdravi s filmom, koji u ovom slučaju igra zgrada u kojoj je KKZ, odnosno da ilustrira svoju poziciju, neprestanu šetnju između filma i ulice.

Ilički maraton uključivao je četrdeset dvije birtije od Trga do Črnomerca i, koliko je poznato, nikad ga nitko nije prošao, odnosno ispio. Navodno se jednom jedan probio do Pivovare.

Start je bio u dva, a birtije su radile do deset. Ponekad bi se pojedinačni natjecatelji udružili, ali ne u štafetnom smislu, da piju svaku četvrtu etapu, nego u smislu ohrabrenja i podrške izražene kucanjem čašica uz gromoglasno BOK!, IDEMO DALJE!, što je već prije Frankopanske prerastalo u neraskidivo bratstvo.

Ili bi na start stigle već formirane ekipe, bilo sastavljene po teritorijalnom ključu, primjerice, Čakovečka je imala jaku postavu; bilo po zaposlenju, recimo njihovi ljuti protivnici, momci iz tiskare u Preradovićevoj... Njihov je život izgledao poput priprema za Olimpijadu: od šest do dva posao, od dva do deset trening, od deset do šest spavanje.

Staza je, naime, bila svakodnevno otvorena, a unatoč strahovanju nekih, u izostanku sudaca koji bi registrirali odradene punktove, nije bilo prijevara, nikad se nitko nije pokušao švercati. Očito je u pitanju bilo dokazivanje pred samim sobom, a ne stvar društvena prestiža.

Jasna stvar, ponekad bi se zaboravio cilj, frcnula bi iskra i došlo do pojedinačnih duela, ponekad bi to čak preraslo i u uličnu tučnjavu, na primjer ispred *Lovačkog roga*, između Marteka i Svena Stilinovića, o tome tko je umjet-

nik. Čak se predlagalo vrednovanje najboljeg rezultata. Što nikada nije prihvaćeno, kao i u pravome maratonu, ako si odustao, svejedno je gdje.

Neosvojeni pehar Iličkog maratona odavno skuplja prašinu, stopio se s policom poput mača s kamenom, pa čak i kad bi se našao kakav Artur i stigao do Črnomerca, ne bi osvojio ništa, danas nema dovoljno birtija čak ni za polumaraton.

Promatrajući nazive kvartova, u oči upada neobična činjenica: u jugoistočnom su dijelu, za razliku od ostalih, svi nazivi u deminutivu: Volovčica, Ferenčica, Sigečica, Peščenica, Savica... Razlog očito nije u tome da se radi o četvrtima na periferiji, zato što lijevo imamo Podsused, desno je Dubrava, a gore su Šestine, a ne Šestiniće.

S druge strane, ostajući na predmetu imenovanja, postavlja se pitanje zašto nemamo Makedonsku ulicu, kad već imamo Bosansku, Slovensku i Hercegovačku? Ili, ako je Mesnička ime dobila po istoimenu zanatu,* zašto nema Postolarske ili Krojačke ili Tesarske? Jasno je zašto nema Urarske, zato što je "Poduzeće Sat" imalo centralu u Ilici, a lokale u Jurišićevoj, Frankopanskoj i Teslinoj, bili su raštrkani. Ujedinjeni su bili jedino nakon radnog vremena u podrumskoj gostionici *Hungarija*, na mjestu današnje *Thalije*, pa ako bi im se već trebala dati ulica, to bi bila sadašnja Gajeva od Tesline do Berislavićeve.

Zašto nemamo Aleju povrća, ako imamo Voćarsku i Vinogradsku? Gdje je Ulica novog vala? Zašto nema Trga poezije i proze, kad već imamo Trg Burze?

Promatrajući, pak, utjecaj postojećeg nazivlja na lokalno stanovništvo, u prvi plan izranja neformalna grupa "Krešimirci" (u sastavu: Martinis, Stilinović, Tribuljak, Cvjetanović), koja ime dobiva zato što joj članove povezuje činjenica stanovanja na Krešimirovu trgu. Osim prostorne poveznice, jednako važan čimbenik u

strukтури, djelovanju, pa i ideološkoj orijentaciji grupe, jest vrijeme: nedjeljna kava u kafiću Šport na Krešimirovu trgu.

Što se tiče naziva, najgore prolaze ulice koje čine zeleni val, teško da im itko od svih što njime svakodnevno prolaze zna imena. Njihova česta promjena stoga i prolazi posve nezapaženo, ne znaju ih sada, kao što nisu znali ni prije. Ali onih dvanaest koje ga sijeku znaju gotovo naizust.

* Kao što je svojedobno u Americi engleski jezik tek za dva glasa pobijedio njemački, tako je i Mesnička prevladala nad Lovačkom.

Siniša i ja idemo u bivše kino *Studio* na Leonovu probnu projekciju. Na uglu s Vlaškom Siniša spazi natpis 'rasprodaja' u izlogu Šimeckog, kaže, samo čas, i ulazi unutra. Nekoliko minuta stojim na uglu, pa onda iz čiste dosade uđem. Tek ovlaš pregledavam police, znam da tu za mene nema ništa. Ponosan sam na svoju zbirku: imam klasične visoke salamanderice na žniranje, onda bitlsovske šimike od tankog bordo ševroa s ciferšlusom na unutarnoj strani, zatim, također iz šezdesetih, visoke crne, bez vezica, uske u gležnju s čeličnom kapicom naprijed, onda jedne, isto visoke, od španjolske kože s remenčićem na gležnju i potplatima od automobilske gume, pa oni tanki crni mačevi s remenom i šnalom, spremni za mogućnost da netko od mojih postane svjetska *rock*-zvijezda. Da i ne spominjem ove Semenčičeve, koje uglavnom i nosim.

Siniša nešto proba, ja zvjeram bez veze. I odjednom ih spazim: crne, niske, tanki kožnati potplat, vrlo niska peta, a s obzirom na nju, prednji je dio, ondje gdje su prsti, malo odignut, naprijed oble, s diskretno definiranom kapicom, tako dobro pogođene salonke nikad nisam vidio! Nevjerojatno je da ih zatječem ovdje, na rasprodaji u Šimeckom! Pravo čudo, nema drugog objašnjenja nego da su mene čekale. A zamisli da Siniša nije ušao ili da sam ga ostao vani čekati, to bi čudo otišlo u prazno. Kao hipnotiziran uzmem izloženi primjerak i odahnem, broj 45. Probam, mrvicu prevelike, znači taman. I zatim osje-

tim da imaju mekani jastučić na prednjem dijelu stopala!... Cijena 120 kuna!, nemoguće, to bi moralo koštati barem dva soma eura. Prodavačica donosi kutiju, neka engleska firma, a u kutiji je svaka cipela spremljena u futrolu od sasvim tanka antilopa, da se ne bi dodirivale, na kojoj je 'blindruk' utisnut raskošan logo firme, ne može biti ekskluzivnije.

Ako ikad dobijem Oskara, nije baš vjerojatno, ali ako ga ipak dobijem, cipele za crveni tepih imam.

Snimanje noćne vožnje gornjim zelenim valom, od Džamije do Trga Francuske Republike. Namjera je proći bez zaustavljanja, *one take*. To bi bila špica filma. Druga je varijanta da to bude kadar iz vožnje na pročelja u Zvonimirovoj, ali samo drugi, treći i četvrti kat. Po danu, kao replika Jarmuscheva uvodnog kadra “Down by Law” na pročelja New Orleansa.

— Ovo prvo je bolje, ne samo zato što je noć, pa je odmah žanr, a i puno se bolje vidi zeleno, kao prolazak kroza Zeleni grad, nego zato što je istinitije, autentičnije, oduvijek je tako, otkad znamo za sebe, prvo smo sjedili otraga, onda smo smjeli naprijed, pa smo preuzeli volan, odonda praktično svaki dan u autu, svakog dana barem jednom kroza zeleni val.

— Meni je najbolje kad udem i na Draškovićevoj uhvatim žuto, onda ih lovim jednog po jednog... Treba i malo riskirati, recimo da si u desnoj traci prije Gajeve, to svi uglavnom izbjegavaju, znaju da će ih usporiti ovi koji skreću, i zato su svi u srednjoj, ali ako ne skrene nitko, okrenuo si ih barem deset. Ali prije Savske obvezno u lijevu, ovi koji dolaze s Mažuranca ne idu u lijevu zato što ne idu natrag u Savsku, kužiš, nego pune srednju i desnu za ravno, a iza Medulićeve obvezno u srednju, uvijek netko u desnoj stoji ispred bolnice.

— Moj je stari uvijek bio u srednjoj, išli su mu na živce ovi koji se stalno prestrojavaju, a zapravo uopće

nije stvar u tome da se nekome baš jako žuri, nego te povuče, ne da si na pisti, ali nekad ti se situacija jako dobro otvara...

— Moraš anticipirati, a ne ulijetati na silu, to znači da do Palmotićeve samo snimaš raspored, i onda kad znaš kakvo im je kretanje, kakve su im navike, kao, recimo, tvoje starom, onda nema iznenađenja, samo ih redaš, kao na traci. A ovi koji misle isto kao i ti, koji također anticipiraju, njih, uz malo sreće, dobiješ na Gajevoj.

— Mene si dobio na Savskoj, zato što sam bio u desnoj... Srednja prije Gundulićeve, zbog ovih koji skreću desno, a odmah poslije u desnu, tu sam te imao, ti si bio u lijevoj i usporilo te skretanje ovih koji skreću lijevo prije Akademije, ali si ipak ostao u lijevoj, a ja u desnoj, činilo mi se prekratko otići u lijevu, pa su mi ovi s Mažuranca napunili desnu, a tebi lijevu nisu, i odmah poslije Savske si se ubacio u srednju, pa i u desnu prije Medulićeve, dva auta ispred mene. I poput zaslužena trofeja, u Kačićevoj se parkiraš točno ispred *Sedmice*.

— Savska te koštala.

— Okej smo, *cut!* Koliko je?

— Tri minute, jedanaest sekundi.

Kiša rominja, vjetar njiše obješene lampe i Zvonimirova postaje pozornicom po kojoj šaraju reflektori. Glavni muški lik ulazi u *Apollo* i sjeda na barsku stolicu za šankom ispred prozora. Izmjenjuju se kadrovi totala s detaljima – krupne kapi, na tisuće njih, tisuće malih zrcala s parkiranih automobila reflektira semaforov spektar, dok krugovi žutoga plešu po tamnu, lakiranu asfaltu. U ritmu tanga, kaže glas u off-u, vjetar što ljulja ulične lampe stiže iz Južne Amerike... *Nace el tiempo cuando muere luz de alguna Estrella...* Glavnom liku krugovi plešu pred očima, hipnotiziran tone u sjećanje, opet se nalazi u komadiću vječnosti iz kojeg je bilo protjerano protjecanje vremena, u kojem se sve ljuljalo i dodirivalo, poput mjehurića u istoj čaši. *Nace el tiempo en el anciano que abraza el futuro y muere el tiempo en la penumbra triste de una habitación...* Lampe se njišu, krugovi plešu, semafori mijenjaju boje, glavni lik pokretom prsta konobaru označuje isto, još jednom tango, još jedan mjehurić, još tisuću kapljica u jednom gutljaju.

Spletom okolnosti u Krajiškoj su tijekom desetak godina stanovali i Tom i Tigar, obojica umjetnici. Tom je malo stariji, nešto krupniji i znatno poznatiji. Znali su se dobro, Tigar bi pričao o Turneru, a Tom o Truffautu. Treći na T je Trokut, s Tigrom ga veže zajednička mladost u Splitu, u krugu oko "Crvenog Peristila". U to su vrijeme Tigra zvali Montgomery Split, bio je zgodan kao Clift i djevojke su ga opsjedale. Tom i Trokut su pak, nakon dugotrajnih nesuglasica, pod stare dane, zakopali ratnu sjekiru zajedničkim performansom pranja u osječkoj Barutani. Nakon čega je sljedećeg dana, zbog fotografija izvedbe, bio zabranjen *Glas Slavonije*.

Pa dok Trokuta pamtimo kao zgurenu priliku, duge neuredne kose i brade, što se u dugačku tamnom kaftanu, poput prebijene mačke vuče sasvim uza zgrade, a Toma nasuprot njemu, visoka, posve uspravna, obrijane glave i visoko uzdignutih ruku dok hoda gol sredinom Ilice, Tigra ćemo zapamtiti po stajanju na uglu – drugim riječima, po držanju pozicije. Držao se Turnera i nije mrdao, pa kad već i sam ne može tako, onda neće nikako. Neotklonjivost toga stava bila je podržana urođenim pobunjeničkim proksom, njime je rezao noge svim pokušajima da ga se pomakne s mjesta. Ali, ne bez autoironije. Karikaturu je ostvarivao žanrovskom interpretacijom nepokolebivosti, naglašavajući kako tek slijedi svoju sudbinu. A povremeni izlazak iz *Blata*, stajanje na uglu i povratak unutra, bio je

autoreferencijalni performans kojim je dokazivao svoje vlasništvo nad sudbinom, nije ni ona svemoćna. Nadimak je dobio zato što je šutio kao lav.

zabilježeno, 2013.

Kada recimo dođeš u neki lokal, naručiš kavu, sjedneš uz prozor, vani ljudi prolaze i prolaze. Neki idu ovamo, neki onamo, najčešće ipak kroz kadar prođu samo jednom. Ne stigneš ih sve vidjeti koliko ih prođe. I svi su različiti. I svi imaju sa sobom sve ono što imaš i ti koji gledaš kroz prozor i zaokupljaš prostor svojom sviješću kroz koju prolaze oni. Ti su prostori također valjda neka dimenzija. Samo nema kamere koja će snimiti, *de facto* i dokazati da se ljudi skupa sa svojim mislima nalaze u velikim nevidljivim balonima, da tako prolaze ulicom. Njihovi baloni prolaze jedan kroz drugog i uzimaju jedan drugome komade mentalnog prostora, poput uljeza ulaze u njihova dvorišta, ali i oni su uljezi u tuđima. Pritom nosači balona produžuju uopće i ne registrirajući da više i ne znaju jesu li to njihove ili tko zna čije misli, jesu li njihovi baloni podlegli ili se nametnuli ili se nerasplesivo isprepleli u ulično mentalno klupko.

Bolje da su nevidljivi nego pravi, gužva bi bila veća od prometne, umjesto kamiona zastoj bi radili veliki umovi. 'Opet Žižek u HNK-u', psovali bi prolaznici zastoj u Frankopanskoj.

Da ne govorimo o uličnim kradljivcima misli, onim lopovima što stoje usred gužve, imaju nevidljivu crpku, pružaju je do nekoga privlačnog šarenog balona i usisaju sadržaj. Tako je, primjerice, Senta govorio za Dragojevića

kad ga je jednom vidio kako stoji na Trgu. Kako je usredotočeno gledao neku osobu, kao da uzima sve što u njoj ima i onda još pokupi i ono što se nalazi uz stijenke balona, kao da žličicom sakuplja sve ono što je nakon gutljaja ostalo u šalici nečije svijesti. I tek kad bi bio siguran da ništa nije ostavio, onda bi nišan usmjerio drugdje.

Možda je to razlog zašto se osjećaš slobodnije prolazeći praznom ulicom. Jer balon u kojem ideš ostaje netaknutim.

Opet se vraćam na isto, ljudi su kao i misli. Od svega što prolazi glavom, u toj gužvi, teško je pratiti jednu malo duže, ispratiti je do kraja. Treba sjesti uz prozor, pričekati da počne kiša i da se ulica raščisti.

Pojavom Grete u Ilici 92, ponovno se javlja i pojam uličnih grozdova zbog kojih automobili i tramvaji usporavaju kretanje, ponekad i zatrube, pa zvučna slika podsjeća na onu iz Waitsove pjesme *Heart of Saturday Night*. A jedne davne subote sve je i doslovce stalo, tramvaji nisu mogli prolaziti zbog mase ljudi u Ilici ispred Kluba Istrana, kad je unutra, gore na prvom katu, *Azra* imala koncert.

Ulični grozd nastaje iz različitih razloga, no ono što ga definira kao takvog, za razliku od grupe ljudi što stoje u nekakvu redu ili se sakupljaju radi prosvjeda, jest to što njegove jedinke uvijek u ruci imaju čašu.

Baš poput onoga pravog, i ovaj je vezan za svoju granu, u ovom slučaju za konkretnu lokaciju, ovi što stoje na ulazu su poput peteljke kojom se drži za centralu, a bobice se drže jedna za drugu. Oblik mu ovisi o širini pločnika, pa najčešće i bude duguljast, poput kitove peraje, proteže se na obje strane podjednako. Osim ako mu je ishodište na uglu, tada preuzima formu jagode.

Bez obzira na to nastaje li zato što je unutra vruće ili zato što je unutra gužva, ulični grozd ostaje ovisnim o onome unutra, kao što onaj kroz peteljku dobiva hranu, tako i ovog na životu održava neprestano kolanje na dotičnoj relaciji, pa kad se unutra zatvori pipa, bobice se vani rasprše.

Promatrajući, međutim, grad kao vinograd, veseli činjenica da je nakon dugo vremena konačno nešto i rodio.

Koliko god znali gdje se nalazi i kakve sve asocijacije ima 'sunčana strana ulice', toliko nam je jasno kako je ulica mnogo fotogeničnija kad nema sunca, kad je to prijepodnevni proljetni pljusak pa sve odjednom posivi, ili kad je to večernje jesenje rominjanje pa sve odjednom zablista, ili kad je magla pa duhovi izranjaju ni iz čega.

Snijeg je također problem. Koliko god na prvi pogled efektan, sve ostaje na tome. Ne radi se toliko o tehničkim poteškoćama, određivanju 'white balansa' ili otvora blende, koliko o sadržaju. On jest čaroban, ali kreativno teško iskoristiv. Primjerice, četvrto maksimirsko jezero u maglovito siječanjsko jutro, kad je cijeli pejzaž u *grayscale* nijansama od 5 do 17 posto. Neodoljivo jest, ali što s time? Bez sadržaja kojem bi postojeća bijela fantazija poslužila kao scenografija, to je kič. Naš je zadatak taj kič pretvoriti u žanr. Ne snimamo ljepotu onog što vidimo, nego uljeza u toj ljepoti. Napuklinu u staklenoj kugli sa snjegovićem. Ne divimo se, nego tražimo manifestacije 'pozadinskog' organizatora koji za sobom nije sve pospremio, snimamo mrvice koje nije pomeo, a koje nazivamo slučaj. U sveopćem zimskom sivilu ne pronalazimo dokaze tjeskobe, niti predlažemo rješenja, nego se koristimo žanrom koji uključuje takvo očekivanje. Tražimo sadržaj koji dokumentira, no istodobno i komentira kontekst.

Danas ujutro u sedam sati objavljeno je kako je pala rekordna količina snijega otkako se mjeri. Sinoć je posred

Masarykove bila tek prtina. Vaš je zadatak komentirati kako civilizacijska nužnost idilu pretvara u kaljužu. Ali ne posredstvom kontrasta, odnosno optužbe na račun civilizacije, nego tražimo manifestacije apsurdna što ih takva situacija proizvodi.

Omiljeno mjesto za promatranje prolaznika bio je lokal na uglu Ilice i Petrićeve, preko puta Name, od milja nazvan *Majmunjak*. Danas je naporno promatrati prolaznike, isuviše su živopisni, previše je sadržaja u kadru. Kao što je i crno-bijela fotografija mnogo mirnija od one u koloru. Polaganija, jasniji su planovi. Prisjećajući se zurenja kroz izlog *Majmunjaka*, taj je prizor u sjećanju crno-bijel. Dopuštao je trajanje, prolaznici su bili ispraćeni od početka do kraja, od Oktogona do Trga, dovoljno vremena da ih se upozna. Trajali su obični i neobični, trajale su djevojke u prolazu, poput one Buzzatijeve “Djevojke koja propada” u *razarajuću začaranost večeri zbog koje se sanjari o veličini i slavi*.

Uspoređujući sjećanje i današnji prizor, shvaćam kako nije stvar toliko u cjelokupnu koloru, prolaznici su problem, njih treba selektirati i prebaciti u *grayscale*. Svjetlo od Name može ostati plavkasto. I odraz na lakiranu pločniku također, i preko toga pustiti crnobijele prolaznike. Da ne bi bilo zabune, uopće se ne radi o duotonu, podloga je obojena plavkastim svjetlom Name, prolaznici idu preko toga, u zasebnom *layeru*. Eventualno se u dubini kadra, u gornjem desnom kutu, može pojaviti i onaj neonski ličilac koji mijenja boje. Tramvaj također u *grayscale*, malo posla u *After effectsima*, ali ići će. Najbolji će biti sumrak, što zapravo i odgovara istini, društvo se u *Majmunjaku* okupljalo predvečer, poput aperitiva pravom izlasku, prije odlaska u *Zadar*, a potom Balkan prolazom do Tobacco roada.

Krenimo od knjige Czesława Miłosza, “Roadside Dog”. Ona se sastoji od nepovezanih crtica o svemu i svačemu. Tekstovi uopće i ne preuzimaju perspektivu psa lutalice, nego je nazivom određeno to odakle gledamo na to o čemu se radi. A nalazimo se na ulici, na mjestu gdje pas lutalica stanuje. Kroz tu optiku čitamo. Neki će primijetiti kako bi se analogija mogla ustanoviti i izvrtanjem naziva u “Roadside God”, jer kakvu bi ulogu Bog danas i trebao preuzeti, nego onu ulična psa.

Međutim, ako se ono što psa lutalicu razlikuje od ostalih pasa, a to je lutanje odnosno nepripadanje, simbolično prevede na ljude, to bi mogli biti naši ljudi vani, oni ne pripadaju. Pas lutalica istodobno označava i ulicu, kao što ‘avlijaner’ označava avliju, simbolizira životno okruženje. Drugim riječima, upravo ono što su naši vani izgubili, poziciju i perspektivu što iz nje proizlazi.

O tom nas gubitku iscrpno izvještava Viktor Borisovič Šklovski u knjizi “ZOO ili pisma ne o ljubavi”, gdje nizom pisama portretira doživljaj ruske umjetničke emigracije u Berlinu 1921. Izmješteni iz svoje revolucije, odvojeni od onoga što ih je oblikovalo, kao da su odloženi, lišeni svoje uloge.

Vaš je zadatak preuzeti Borisovičev epistolarni format, ali ga izvrnuti, tako da ne izvještava emigracija o svom stanju vani, nego naprotiv, da se njima šalju izvješća **iz staroga kraja. Bez sentimentalnosti i bez nagovaranja, primijeniti Czesławov recept, optika psa lutalice jest ona vječna prolaznika, tako portretirati ovdašnje ulice.**

Jednom godišnje, od devet ujutro do tri popodne, grad je prerezan po sredini u smjeru istok – zapad: trči se maraton. Trasu je nemoguće probiti, jedino zaobići: na istoku iza Čulinečke, na zapadu iza Črnomerca. Nema šanse da se iz Trnja dođe ravno do Zvijezde. Prilično nezgodno i ako se iz Bukovačke treba dokopati Žitnjaka. I ako se na maraton zaboravilo te, po običaju, krenulo oko pola deset. Razumljivo je da grad ne može zbog maratona kopati tunele, vozač to i ne očekuje, ‘ali start je u deset na Trgu, a ja sam preko za tri sekunde’, uzalud pokazuje policajcu na sat.

Tko zna koliko košta grad, razmišlja, nevoljko okrećući prema Čulinečkoj, da ga jednom kupimo i završimo s tim. Da maknemo pločice i vratimo asfalt i rinzol, dignemo u Bogovićevoj rasvjetu na normalnu visinu, kao što je i bila, razdijelimo prazne lokale, čak možda raspisati i natječaj, zašto ne. Sjednemo u sobu, pregledavamo ponude i dodjeljujemo, od deset do dvanaest napunimo Končarevu, a poslije pauze i Branimirovu od Kolodvora do Autobusnog, u utorak napunimo Ilicu. Umjesto toga nakaradnog spomenika u Varšavsku vratimo srušene barikade, a u Balkan prolaz sestre Baković, u znak sjećanja na Nelsona, koji se, više puta dnevno tuda prolazeći, s njima neizostavno, poput mantre ili molitve, srdačno pozdravlja: “Bok, Zdenka, bok, Rajka.” Proglasiti veto na uličnu rasvjetu u Vlaškoj i Zvonimirovoj. Općenito uvesti

trajnu cenzuru, na sve ide veto. Diktatura. Uostalom, grad je naš, kupili smo ga.

Pa ako netko i dođe s idejom za maraton, i to može, ali ne prije jedanaest.

Srpanj, sunčana Kačićeva, vrućina pali odozdo i odozgo.

— Imaš neke sokne? Mora ti uzeti mjeru.

— Mislilo se na to.

Cipelar Semenčić uzima mjeru, ocrtava stopalo, bilježi širinu i dužinu. Razvio je taj model u suradnji s Mejom Mujičić, ona ga je i nagovorila, nacrtala ih i zajedno su napravili kalup. To su visoke cipele na vezanje, razlika između ženskih i muških samo je u broju, niska peta, meka koža, prijanjaju uz gležanj, spuštaju se u ravninu prije palčana zgloba, u prednjem dijelu sasvim niske, naprijed oble, zapravo ni po čemu karakteristične, reklo bi se – prototip ideje cipela. A ipak neobične, ništa se slično ne može kupiti u dućanu. I plijene pogled, odakle ti te cipele, uvijek netko zapita. Odgovor se uglavnom prešućuje, vlasnici žele biti jedinstveni. Jednako oni, relativno rijetki, koji njeguju osebujan imidž, koji imaju uočljiv i autentičan stil, pri čemu im autentičnost obuće igra važnu ulogu. Kao i oni, već posve rijetki, što njihovom drugom karakteristikom, temeljnom interpretacijom ideje cipele, odbacuju tendenciju u svom odijevanju i izgledom nastoje poništiti prisustvo imidža. Ne da žele biti neugledni, nego odbijaju biti protumačeni. Taj razlog obično prikrivaju izgovorom na nedostatak vremena ili 'energije' za bavljenje odjećom. Pažljiviji pogled, međutim, otkriva sklad odgovoran preciznu načelu čija ideja nije isticanje, pa čak ni nasuprot tomu – skrivanje, nego ideologija. Netočno bi bilo reći

da ona ima konkretno filozofsko ili političko uporište, iako platformu nedvojbeno ima: radi se o identifikaciji, o svrstavanju u neki još uvijek neoformljeni klub, čija ideja i jest da u njemu nema previše članova. Koliko god ona bila zamaskirana, koliko god se ideološka platforma pričinjala nepostojećom, toliko je vidljivo da se od nje ne odstupa.

Prije je bilo jednostavnije: ili si šminker ili hašoman. Danas ima šminkera, ali s druge strane nema pokreta, samo mnoštvo manjih skupina. Današnji su 'hašomani' prepušteni izboru: ili će se ikonografski svrstati u jednu od potkategorija ili izmisliti vlastiti pristup ili se mimikirirati u masu. Birajući ovo zadnje, neugasiva potreba za identifikacijom dovest će ih do vlastite interpretacije žanra mase. A da bi se znalo kako se ipak radi o interpretaciji, da je u pitanju preuzimanje uloge, nužno je postaviti pukotinu, ono što se, vrlo diskretno, no ipak ne uklapa u proklamiranu običnost. To su te, vrhunski napravljene, tek na drugi pogled karakteristične, Semenčićeve visoke cipele.

Ispred Pasaža je postavljen veliki ekran koji prikazuje sliku što je snima kamera s vrha Nebodera. Prizor je zumiran, fokusiran je zapadni dio Trga i početak Ilice, dakle, gotovo ravno dolje. U kadru su i ljudi što stoje ispred ekrana, koji, gledajući naprijed u ekran, snimljeni odozgo, vide i ono što im se događa iza leđa, poput svojevrсна gornjeg ogledala. Pa vide i jednu ženu koja stoji iza njih i maše rukama, kao da želi ustanoviti svoju poziciju na ekranu. Zatim napravi nekoliko koraka, zaustavi se i pogleda ekran da provjeri je li još uvijek u kadru. Pa hodanjem označi sve stranice, odnosno rubove kadra. Kao da ih je svojom akcijom definirala u stvarnosti. Potom prilazi njegovu desnom rubu, što će reći, istočnoj strani, prema stajalištu tramvaja, pruža ruke ispred sebe, pa gledatelji imaju dojam kao da želi pogurnuti ekran. To joj i uspijeva, dakako, ne pomiče se ekran, nego kamera prati njeno guranje, dotad nepomičan, kadar se polako pomiče, dok ga ona iz petnih žila gura. Sve dok sat na Trgu ne bude u centrali. Gledatelji pomisle kako je ideja vrijeme pozicionirati usred prostora, međutim, nekoliko minuta poslije, slika se kreće skokovito, ali vrlo malim pomacima, dizati prema gore, pa uskoro otkrije tu istu ženu na balkonu Kluba arhitekata dok drškom metle udara u nadstrešnicu. Kamera udarce poslušno prati, kadar se diže poput sekundi, sve dok se balkon ne nađe u sredini kadra. Žena odlaže metlu te sada pokretima ruku kreće dalje navoditi kameru. Kao što onaj

u utrobi trajekta navodi automobile. Naprijed, malo lijevo, još malo lijevo, naprijed, još naprijed, još naprijed, kamera prati upute, švenka i zumira sve dok žena ispruženom rukom i podignutim dlanom ne označi stop. U donjoj trećini kadra ograda je od balkona, a u gornjem ona stoji i ispred sebe drži veliki karton na kojem je rukom napisano: LOOK UP. Već posve sudjelujući u razvoju, gledatelji poslušno maknu pogled s ekrana i pogledaju gore, valjda očekujući da će i gore biti ekran ili da će se odozgo sad nešto spustiti ili neće, ali će svakako gore dobiti nekakvo objašnjenje... Ne događa se ništa, ni na vrhu Nebodera, ni na nebu. Pomalo razočarano gledatelji spuštaju pogled na ekran, na kojem, se, međutim, umjesto dosadašnje slike nalazi njihov portret dok sa znatiželjom i iščekivanjem gledaju u nebo.

Ono što je u svemiru crna rupa, fenomen koji, između ostalog, omogućuje putovanje kroz vrijeme, to bi ovdje mogao biti prolaz između Ilice i Cvjetnog. Ali, nasuprot totalnoj neprovidnosti te svemirske regije, ovdje bi vidljivost bila pojačana – na objema bi stranama sjevernog dijela prolaza bila postavljena ogledala što mijenjaju obličje, poznata vašarska atrakcija. Nasuprot zakonitostima koje vladaju univerzumom, pri čemu područje crne rupe određuje stlačenosť mase, u Oktogonu bi se tijela čas proširivala, čas izduživala. Ulazeći s užurbane Ilice, prolazilo bi se kroz prostor promjene percepcije, iskrivljene proporcije odmicala bi od pravocrtne realnosti. Središnji unutarnji trg, definiran osmerokutnom kupolom, u potpunosti bi, pak, bio prekriven običnim ogledalima. Prolaznici bi se zatekli na tankoj granici između beskrajnoga gore i istoga takvog dolje, u točki u kojoj se sastaju dva kruga osmice. U brojnim bi okolnim odrazima iz raznih kutova svjedočili svome prolasku. Istovjetnost bi se pretvorila u mnoštvo paralelnih stvarnosti. Suočeni sa svojom multipliciranom projekcijom, takoreći stojeći usred metafizičke istine, bili bi spremni za prolaz u drugo vrijeme: za izlaz na Cvjetni između '78. i '87. Termin bi bio ograničen na osam sati jednom godišnje. Prije izlaska, u mjenjačnici bi se kune mijenjale u dinare.

Jedni bi izabrali sunčanu subotu u svibnju, drugi oblačno prijevodne u listopadu. Jedni bi se umiješali

u publiku Gotovčeva performansa "Šišanje i brijanje u javnom prostoru", '81., a drugi podržali grupu bradatih umjetnika na čelu s Trokutom koji penjanjem na Preradovičev spomenik prosvjeduju protiv Tomove akcije. Neki bi ponovno posjetili Božićni sajam '86. ili bi '78. opet popili pivo u hladu ispred *Jeftinoće* ili bi '84. još jednom poslušali Brankove traktate o Orwellu.

Zacijelo bi se netko odlučio i za 8. mart '83. Tada, naime, vlada običaj koji uključuje crveni karanfil i slobodu njegova poklanjanja bilo kojoj ženi, što proizvodi atmosferu spontanih, paralalenihi proslava, kao da se na sve strane slave rođendani. Već se oko devet napuštaju uredi, već su oko deset mjehurići u zraku, iako se ne pije šampanjac, nego uglavnom nešto kratko. Po izlasku bi u trafici kupio *Opatiju*, na štandu cvijet, pa u *Zadar* na kavu, kroz izlog uživati u prizoru Cvjetnoga kakva više nema, u veselim šarenim grupicama što povodom Dana žena slobodno markiraju s posla.

Tog bi se ukradenog dana, usred opuštena i raspoložena mnoštva, lako bilo i zaljubiti. Pa kad bi zvono označilo kraj toga radnog vremena koje nitko ne provodi na radnom mjestu, na rastanku bi joj rekao: Vidimo se opet danas, i teška se koraka uputio prema Balkan prolazu, vremenskim vratima za povratak u prezent. Na granici ne bi mijenjao dinare što su mu ostali u džepu.

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih najveći je broj odlazaka bio vezan za Nizozemsku. Mnogo je njegovih ondje provelo petnaestak godina, da bi se, jedan po jedan, većina njih i vratila. Usporedbe radi, u Englesku ih je otišlo mnogo manje, ali iz Engleske se nitko nije vratio.

U današnje je vrijeme situacija drukčija, njegovi po posao uglavnom odlaze u Irsku i nikad se ne vraćaju. Po umjetničku potvrdu idu u Berlin, ondje postaju građanima svijeta, pa stoga slobodno ponekad i navrate. A u Nizozemsku se danas ide po obrazovanje. Tko drži do sebe, mora barem dvije godine biti na mastersu u Eindhovenu ili Haagu ili u Maastrichtu na Van Eycku ili na Werkplatu u Arnhemu. No, oni se vraćaju, baš poput onih prije njih, koji su onamo odlazili iz svjetonazorskih razloga.

Bravo, Nizozemska, aplaudira Tigar, kojeg, unatoč brojnim pozivima, nizozemska sloboda (za školu je oduvijek bio prestar) nije nagnala da napusti svoj teren. Njegove ljude van nije tjerala toliko nestašica, koliko ambicija i znatiželja. Taj je nagon jak, otići zauvijek, otisnuti se u životnu avanturu, otkriti Novi svijet, toga je bio svjestan, pa njegovi su se dečki ubijali da osvoje američku vizu. Nije ih ni pokušao razuvjeriti. Drugi su ih pitali: zašto idete?, ne on. On je znao zašto, htjeli su srušiti svijet i sebe proglasiti predsjednicima zemaljske kugle. A svijet se ne može srušiti iz susjedstva. (Srećom, nije trebao dugo čekati njihov povratak.)

Nije se micao zato što mu je bilo posve jasno da to što ima ovdje, poziciju u kojoj se nalazi s ljudima što ga okružuju, da to ne može imati nigdje drugdje. Takav ga je doživljaj postavio nasuprot ostalima koji su redom smatrali da je drugdje bolje. Znajući kako bi svima drugima, osim njemu, drugdje možda i moglo biti bolje, da brani neobranjivo iz subjektivnih razloga, te da mu je tvrdokorno držanje pozicije odavno postalo zaštitnim znakom, argumenti za ostanak ili povratak otišlih imali su format emotivne diskvalifikacije zagovaratelja odlaska: 'Za razliku od tebe, ja više volim kad su mi moji ljudi tu.'

Vrijeme ga je, međutim, zateklo u situaciji kad je njegov ugao prodan. Nema više *Blata*, a s njegovom je eliminacijom nestao i razlog, pa i označitelj njegove filozofije ostanka. No, ako je nestala platforma, nije nestala i filozofija što je iz nje proizišla, profije iz Nizozemske čeka na sekundarnoj lokaciji u Balkan prolazu.

Ljeto je vrijeme kad ljubitelji uličnih radova dolaze na svoje. Šilterica, potkošulja, kratke hlače, tronožac i na teren. Sjedaju u prvi red parketa i pažljivo promatraju akciju. Rijetko kad zapitkuju, nikad ne dijele savjete, možda bi ih i imali, među njima ima dosta majstora, jasno, sad su u mirovini, ali nisu zaboravili zanat, svejedno šute. Radnici dižu tračnice, učvršćuju njihovo podnožje, zamjenjuju dotrajale novima, tu je i onaj dugački šleper s rezervom, imaju i dizalicu, kad ih vraćaju, sve mora biti precizno, publika napeto prati kako se priljubljuju jedna uz drugu. Na kraju idu pločice, kao završna glazura. Rješavaju dio po dio, svakih se nekoliko dana pomiču, s njima se seli i publika.

Došli su do raskrižja Vlaške i Bauerove. Ovo gore, prema Trgu, to je gotovo, promet ide normalno do semafora, a onda ili desno u Bauerovu ili u lijevu traku za ravno. Sve je to propisno označeno. Postavljaju se posljednje tračnice u toj etapi, kada ih postave, taj će se prostor ispod njih, tih pola metra, ispuniti šljunkom, pa pijeskom i na kraju glazura. I dok publika uz maksimalnu koncentraciju prati hoće li zadnja tračnica precizno sjesti, odjednom im s lijeve strane u kadar, uz odgovarajuću buku, uđe veliki bijeli Volkswagen Tuareg. Radnici se okreću, pensionerima ispale ladice, terenac je na semaforu nastavio ravno i upao unutra, u onih pola metra, pa se onda još malo otklizao osovinom po tračnicama i zaustavio posve

uglavljjen u tramvajskom koritu točno ispred njih. I dok radnici čvršće stežu svoje čekiće jedva se suzdržavajući da ne krenu prema tom nesretniku koji im zaustavlja posao, kibici su oduševljeni, znaju da sad dolazi ono najbolje. Ono čemu se nitko od njih ni u snu nije nadao: sad mora doći neka specijalna dizalica da izvadi taj ogromni auto iz korita, to će biti akcija o kojoj će se dugo pričati.

— Uvijek se vraćam ulici, bar jednom tjedno, — govorio je Alessandro Carić, dječji zabavljač s adresom u Napulju, u vrijeme kad mu to više nije trebalo, kad je imao dogovorene, dobro plaćene, angažmane – poput provjere, da se ne opustim. Publika u zatvorenome poštuje protokol, a na ulici se uvijek može dogoditi da ti neko dijete priđe i kaže: uopće nisi smiješan.

Sebe testira i Sven u grozdu ispred *Grete*. Bez ikakve najave postupno ulazi u ‘spontani’ performans: vadi cigaretu iz kutije, pripaljuje, povlači jedan dim, spušta ruku, neprimjetno ispušta cigaretu, pa odmah vadi novu, pripaljuje, povlači, i sada je već primjetno odbacuje, vadi novu, pripaljuje, odbacuje, sasvim je usredotočen, nesvjestan okoline, kao da mu je svaki put tog trena palo na pamet zapaliti, vadi novu, okolne bobice primjećuju akciju, on ispaljuje jednu za drugom, Jadranka, Vojo i David valjaju se od smijeha. Pa kad dovrši kutiju, obrati se Voji: — Oprosti, imaš pljugu?

Tako je i Nikola Iskra, mladi hrvatski pripovjedač, također jedan od majstora teatra u grozdu, na ulici provjeravao svoje pamćenje: kad bi u gomili pred *Blatom* primijetio nepoznato lice, bilo u razgovoru s nekim ili dok sam stoji na ulazu, smjesta bi se mašio za džep, izvukao ruku s ispruženim palcem i kažiprstom, prišao dotičnomu, uperio pištolj i glasno mu se obratio: — Priznaj, prvi put si ovdje!

Tamnocrveni kombi zaustavlja se ispred legendarnog *rock*-kluba u Hrvojevoj 3. Izlaze trojica u kombinezonima na čijim leđima velikim slovima piše SK, a ispod, sitnije, *Slipa Konfidenca*. Otvaraju zadnja vrata, vade kompresor, dvoje ljestve i dvije flekserice. Naslanjaju ljestve s objiju strana crne metalne ploče (120 × 120 cm), koja se nalazi na visini od oko tri metra. Ploča je zapravo ‘cimer’, s četiri metalna nosača desetak centimetara odvojena od zida, dolje velikim bijelim slovima piše KULUŠIĆ, a gore je njegova vizualna interpretacija: crtež lika, negdje između Vraga i Harlekina, s gitarom, u skoku.

Jedna je kamera fiksna, prati zbivanje s druge strane ulice. Druga je iz ruke, dokumentira detalje. Ponekad se u kadru nađu i prolaznici. Dvojica se penju na ljestve, stavljaju zaštitne naočale, treći im dodaje flekserice i oni pile donje nosače. Iskre frcaju u stereo mlazovima. Zatim se desni penje gore i pili gornji desni nosač, dok treći pri drži donji desni kraj. Nakon što je gotov, a ploča se drži još samo lijevo gore, desni silazi i priključuje se trećemu. Lijevi pili zadnji nosač, oslobođenu ploču prihvaćaju ova dvojica i odnose je u kombi. Spremaju alat, ljestve i kompresor, ulaze u kombi i odlaze.

Fotograf Vijatović obožava maglu kao što i slikar Klobučar obožava groblje. Pritom nije bitno je li to Mirogoj, Miroševac ili bilo koje drugo, groblje ga ne zanima zbog sociologije ili dizajna, nego zbog žanra. Kao i Vijatovića magla, Maksimir ili Trouville, svejedno mu je.

Pa kao što su groblje i magla čvrsti oslonci žanra, to ništa manje nije ni ulica. Od Tennessyja Williamsa i Johna Steinbecka preko Waltera Hilla i Davida Lyncha do Jima Jarmuscha i Akija Kaurismakija, ulica je konstantno žanrovski aktivna. Pa kao što Vijatović i Klobučar polugama žanra određuju značenjski okvir svome iskazu, tako ćete i vi ulicom odrediti svoj. Imajte na umu kako magla i groblje isključuju realnost, a ulica je postulira. Magla i groblje eliminiraju pravila, a ulični je zakon vrlo jasan, čak i klinici znaju sve njegove paragrafe, nema prigovora kad netko jači proglasi 'gradsku placovinu'. I na ulici se uvijek zna tko je jači, za razliku od magle i groblja, koji ukidaju uobičajeni odnos snaga. Maglom i grobljem vlada onostrano, a ulicom ovdašnji. Ne zanima nas što se događa ispod, iznad ili iza zavjese, nego ono na sceni. Za razliku od magle i groblja, na ulici se sve jasno vidi. Ne gradimo linearan narativ, zanimaju nas karakteristični fragmenti. Ne opisujemo kontekst, on je postavljen. Ali, za razliku od Vijatovića i Klobučara kojima je svejedno gdje se nalaze magla i groblje, ovdje se to mijenja, ovdje su konkretne lokacije ključne poluge narativa.

Postoje nesuglasice oko toga gdje je bila prva *pizzeria*, jedni kažu da su to bile Šestine, na uglu Draškovićeve i Stare Vlačke, drugi odmahuju rukom, ne, tvrde, prva je bila *Zadar* na Cvjetnom. Treći misle da je ona u Dežmanovu bila prva... Što se mene tiče, prvi put mi je bilo sredinom sedamdesetih, imam petnaest godina, na maksimirskom stadionu treniram atletiku. Poslije treninga trener me vodi u grad. Silazimo na Draškovićevoj i pješice idemo Jurišićevom prema Trgu. Proljetno predvečerje. Negdje oko Pošte oglasi se trener: — Ja plaćam picu, ti pivu. Može?... Posve sam zatečen, nisam očekivao da je to 'takav' odlazak u grad... Nisam, naime, nikad čuo za to jelo, ali sam mnogo puta čuo trenera da se služi žargonom u kojem ta riječ ima vrlo jasno značenje.

Danas još uvijek imam vrlo jasnu sliku unutrašnjosti *Zadra*. Utvrdio sam je gotovo svakodnevnim dolascima tijekom desetak godina. Vanjske plohe ostakljene, jedna strana okrenuta Cvjetnom, druga prolazu prema Kinu Zagreb. Lijevo od ulaza blagajna, veći dio prostora zauzima polukružni šank. Na blagajni platim, dobijem papirić s brojem, kad me prozovu, zamolim za još malo paradajza i odem u prostoriju lijevo, iza blagajne, okrenutoj prema prolazu. Stolica nema, svi stoje i uvijek je gužva. Dok čekam da prozovu moj broj, pijem pivo, gledam plakate za filmove i nemam nikakvu pomisao kako je to sve privremeno. Jer, da sam je imao, dokumentirao bih tu naoko

nepromjenjivu svakodnevicu, snimio je iz svih uglova, imao bih dokaz. Uvećao fotke na prirodnu veličinu, isprinitao ih kao zidne tapete, izložio u *white cubu*, zatvorenoj galerijskoj kutiji. Ali, na fotkama se kroza staklo vidi van, nisi više u *white cubu*, nego si u “Zadru moje mladosti”.

U posljednje se vrijeme na većim raskrižjima često mogu vidjeti žongleri dok zabavljaju vozače koji čekaju zeleno. Ovaj na raskrižju Radničke i Vukovarske ima i jednostruke ljestve, kad se upali crveno, donese ih ispred zaustavljenih vozila, popne se gore, balansira na vrhu i žonglira. Ali kad siđe i odloži ljestve, već se upalilo zeleno, svi su već krenuli, žongler ostaje s otvorenim šeširov u ruci poput startera na autoutrkama. Poneki mu vozač i uputi smiješak zahvalnosti i podrške, ali žongler zna da je ovaj u mislima već najmanje na sljedećem semaforu. Možda bi ondje trebalo postaviti šešir u smislu blagajne?

Hren je imao običaj nagraditi takozvanu ‘dobru foru’, i to smjesta. Kako bi netko nešto dobro ‘izvalio’, tako bi mu odmah tutnuo deset kuna u džep. Nije želio ostati dužan. Jednom je tako nagradio Nelsona kad mu je ovaj rekao da je jučer imao odličnu foru, ali Hrena nije bilo. I Hren je odmah shvatio da je fora upravo u tome, u njegovu izostanku s radnog mjesta. Nije stvar u prepričavanju, ne plaćaju se vicevi, nego njihovi nastanci. Honorira se duhovitost, kad Nikola Iskra privodi nepoznatoga i za šankom mu raportira kako je dotični prvi put ovdje, Hren ne određuje dotičnomu kaznu kao sudac, nego Iskri isplaćuje honorar kao poslodavac.

Danas bi najbolje prošao Sven, njega nestanak prošlih vremena najviše košta, može se reći kako je dnevno oštećen bar za sto Hrenovih kuna. Baš kao i žongler, koji

nikako da naplati pet minuta slave, tako i kraj njega prolazi rijeka u koju neprestano ubacuje svoj začim, samo što, za razliku od žonglera, ne očekuje materijalne dividende, nego zabavlja društvo zato što ne može drukčije. Štoviše, doima se kao da je ovisnik o tuđem smijehu, bez njega su mu žile prazne, postojanje nedovoljno. I, također za razliku od žonglera, tajming mu je nepogrešiv, 'fora' se nikad ne najavljuje, ali dramaturgija se ipak poštuje. Prvo rezolutno odbija svečanu tortu za svečanim stolom, da bi nešto poslije, kad su se već svi, predvođeni prijateljem fotografom, prepustili neodoljivoj delikatesi, naglas prišapnuo svojoj djevojci koja je upravo stavila u usta novi zalogaj: "Čujem kak' se debljaš..."

Idem s Anom na plac. Deset do osam, parkiramo točno na ulazu, ona ima dozvolu. Prvo idemo u donji dio, tamo uzima ono što svakog dana uzima. Prolazeći pokraj pekarnice, samo mahne, tek da se javi, oni će već spremiti to što trebaju spremiti. Sljedeći je mesar, sasvim lijevo, u kutu. Maločas mu je bila inspekcija, kaže. Došli su deset minuta prije otvaranja, pretvarali se da su kupci i da im se žuri, pa i unatoč njegovu temeljnom odbijanju da im proda prije početka radnog vremena, nagovarali ga, preklinjali, da inače nikako ne mogu stići, pa je na kraju popustio. Na što su izvadili iskaznice. Tajni agenti, kao u *Miami Viceu*, ali umjesto kartela hvatali su mesara, umjesto na kili kokaina, 'pao' je na kili krmenadli pet minuta prije sedam. Dok prepričava slučaj, mesar iz hladnjaka vadi i sprema to što Ana pokazuje. Ništa ne uzimamo, to će on odnijeti, zna koji je njen auto, da su zadnja sjedala spuštена i da je prtljažnik otključan. Idemo gore, u polukatu preuzimamo nekoliko kila guščjih jetrica. Ranije naručenih, onih četiri puta skupljih, bogatstvo u jetricama. Zatim izlazimo van. Osam ujutro, svibanj, oblačno. Tezge krcate, scenom dominira zelena boja. I to ona neobično puna zelena, što je oblaci pojačavaju i izdvajaju u prvi plan. Inače, s raširenim suncobranima, gledajući ga odozgo, to je Crveni Dolac. Sada su sklopljeni, nebo ipak nije toliko tmurno, neće preuzeti ulogu kišobrana, svojih, reklo bi se, izvornika.

Unatoč pretpostavci, Ana povrće ne uzima uvijek kod istih. Zato da se ne umisle. No, još mnogo važnije, na taj si način ostavlja slobodan prostor u kojem se odvija kreativni proces. Ne obazirući se na identitet prodavača, uopće ih i ne gleda, započinje polagani 'švenk' preko onoga što se nalazi na tezgama. Kao da se iz pojedine namirnice na njezinu unutarnjem ekranu diže crta kraj koje se nižu informacije. Poput filma "Terminator", kad Schwarzenegger nekog spazi i smjesta mu se pojave svi mogući podaci. Dakako da su pri izboru presudne sezona i kakvoća, no njoj se osim *date* na ekranu otvaraju novi 'prozori', oni s mogućnostima primjene, po načelu kompatibilnosti ili pak neočekivanih kombinacija, kad se dva 'prozora' sama od sebe preklope. Zato joj je sloboda važna. Nakon što je skeniranjem situacije ponudu provela kroz svoj sustav, kreće i egzekucija. Odabrani se smiješe, uvijek su u pitanju znatne količine. Ostali se mršte, ali ne negoduju, nisu ljudi, zna se tko je kraljica Dolca, znaju da je sutra novi dan i da nitko ne zna kako će joj se sutra 'prozori' preklopiti.

Na izlasku, uzimamo već pripremljene pakete u pekarnici, odlažemo ih u već posve pretrpani prtljažnik i u osam i dvadeset odlazimo.

Što se tiče dizajna, mirne se duše može reći kako ulica uopće nije dizajnirana, prevladava dojam nekakve stihije što je protutnjala i za sobom ostavila gomilu svakojakih vizualnih informacija. Pa, ako bi se željelo u tu sveopću gungulu unijeti malo reda, za početak bi trebalo sve očistiti, isprazniti ulice od dućana, natpisa, izloga, ljudi i svih tih njihovih plastičnih vrećica, ostaviti samo vremenom desaturirane fasade, asfalt i tamnu mrežu žica ispod akromatskog neba. I tek onda, tek kad se vidi kako ulica zapravo izgleda, onda je vrlo polako i vrlo decentno, najviše s dvjema, trima bojama, i to koristeći se jednim fontom za jednu ulicu, popuniti dućanima i natpisima, pa snimiti prije nego što se unutra pusti ljude. Dakako, svaku bi ulicu oblikovao drugi dizajner, raspored bi određivao Marko Golub u ime HDD-a, a osobno bih preporučio da se Ljubičiću ne prepusti Ilica, nego Vukovarska, Ilicu dati Oazi, Kršiću Trg Franje Tuđmana, Ruti bivšu Končarevu, Kuduzu Radićevu ili Mesničku i tako dalje. Pa da stavim odmah karte na stol, sebe bih predložio za Zeleni val.

Govorilo se da Vlašku drži Dubrava. Kao na filmu, Corleone stoluje u Konjščinskoj, na četvrtom katu, ide na terasu, uzme dalekozor i kontrolira svoj rajon, vidi sve do Draškovićeve. Ali, posao počinje tek iza Kvaternikova, Maksimirska mu je tampon zona.

Priča se kako je svojedobno Mikša otkantao inicijativu o revitalizaciji Badelova kompleksa na početku Šubićeve, s obrazloženjem – ništa sjeverno od Zvonimirove. Sudeći po, zasad uspješnom, osvajanju Vojne bolnice u Vlaškoj, demarkacijska je linija pomaknuta. Vito je očito ostario.

U recentno vrijeme Vlašku prisvaja *Design District*, zrakasto se širi iz centrale na početku Martićeve prema istoku, na sjever ide Smičiklasovom do Vlaške, pa dalje do Petrove, na jug do Račkoga, pa dolje preko Džamije do Bauerove. No, osim po proglašenju osvajanja, ni njegova vladavina nije primjetna.

Iako se možda i može tako protumačiti, tvrdi se kako sjedenje ispred kafića nasuprot Vončininoj, točno ispod semafora, nema veze s demonstracijom nekakve vlasti, nego je to prvenstveno ispit hrabrosti. Pogotovo navečer, kad se automobilska svjetla spuštaju odozgo. Ruka sama uzima čašu i prinosi je ustima, pogled se ne skreće s okomite Vončinine po kojoj brzo pristižu svjetla, a semafor ih u zadnji čas zaustavlja.

Situacija je, dakle, istovjetna onoj Nelsonovoj, kafić se nalazi točno na mjestu njegova udara u zid Branimirove – nema ravno, ima samo lijevo ili desno, ali sad su ravno gosti, a ne zid. Gosti, srećom, znaju da je nakon drugog udara zauvijek izgubio i vozačku... Ali ima luđaka koji u zadnjem času skrenu, gosti su već u letu, poput golmana, spašavaju se od izravna pogotka.

Sve je moguće, nikad ne znaš za kojim volanom sjedi neki novi Nelson, runda je u tom kafiću kao ruski rulet, pravi lokal za De Nira, sad kad je u penziji.

Poput Augijeva pločnika iz filma “Smoke”, posredstvom kojeg se portretira Brooklyn, ovaj pločnik prisluškuje priču pečenjara kestenja na raskrižju Ilice i Vodovodne, točno ispred Galerije VN. Kad bi se snimka jako ubrzala, od ostalih bi se prolaznika vidjele tek linije njihovih putanja, dok bi on bio jedina nepomična točka. On svjedoči muvanju svijeta, on prati sve što se zbiva, pamti detalje, znatiželjnim prolaznicima komentira trenutačnu izložbu. U neprestano uključenu kameru simbolično smještenu u sjecištu okomice i horizontale, odnosno linije sjever – jug i istok – zapad, ulijevaju se rijeke slika, bljeskovi lica u prolazećem tramvaju, kratki portreti onih što čekaju zeleno. Komadići razgovora što do njega dopiru, usputni komentari, poznata lica koja se odjednom prestanu pojavljivati, sve to upotpunjuje doživljaj prezenta i njegova gibanja. “Prolaznika je sve manje”, u jednoj replici sažima cjelokupnost.

Svjedoči i okolnostima što ljude tjeraju na život negdje drugdje. “No, bez obzira na to je li to znatiželja ili nužnost,” rezimira, “zatječu se u sredini kojoj ne pripadaju. A to ih prisiljava shvatiti važnost istinskog oslonca. Zato što ga, za razliku od ovih koji pripadaju, formalno nemaju, nego kao da, u svome neriješenom statusu neprestano jašu na lavini.”

Gledajući sa strane, njegova naglašeno nepomična točka, baš kao i ona Augijeva, priziva interpretaciju ele-

mentarnih ljudskih pitanja: ostati ili otići?, biti ratar ili lovac?, i dalje čekati vlak koji kasni ili otići na autobus?

Ali kao što dva lista na drvetu ne mogu biti ista, tako nikada ništa nije ili-ili, uvijek postoji i treća mogućnost. Da podjela na one koji odlaze i one koji ostaju ima i međukategoriju, pokazuje akcija pod nazivom ‘privremeni odlazak zauvijek’. Sudionik akcije nije slušao kad su mu govorili ‘da ako odluči otići, ali čvrsto odluči, tada više i nije važno je li uistinu otišao ili nije’, nego je otišao zauvijek.

Nije, međutim, znao da će mu pločnici kojima ne pripada obezvrijediti logiku, da ona ondje neće imati uporišta i vratio se nakon osam mjeseci.

Svoje iskustvo pridružuje pečenjarevu doživljaju, zajedno stoje na uglu, osjećajući pod nogama istinsku čvrstoću oslonca.

Svenova je perimetarska zona bila Ilica od Bosanske do Britanca, uključujući i Kačićevu. Na zapad ništa dalje od Bosanske, gdje je stanovao, a na istok do Frankopanske, ali dalje nikako. Jedino ako bi netko iz najbližeg društva imao izložbu, komu je neizostavno morao doći, pa bi grižnja savjesti zbog nedolaska mogla biti prevelika za njegovu krhku dušu, onda bi potegnulo preko. Primjerice, kad je prijatelj fotograf imao izložbu u Foto studiju Centar, u dvorištu Ilice 34, dakle, jedva pedesetak metara od granice. Okolnosti su bile idealne, sunčana subota u svibnju, poznato društvo, podnevni pjenušac, ali Sven se vrpolti. Svako toliko gurka laktom, *idemo?...* To ne znači da je bio sumnjičav spram pjenušca, niti da nismo trebali biti ovdje, da se ovdje iz bilo kojeg razloga nije osjećao ugodno, nego da smo morali biti negdje drugdje. Znalo se da je to drugdje *Sedmica*, Sven je, baš kao i svojedobno Tigar u vezi *Blata*, nastupao iz pozicije koj je podrazumijevala da i svi ostali to misle, da se bude gdje je bilo prirodno da se bude.

Iako obrazovanjem kipar, Sven je zapravo slikar, dakle, baš kao i Tigar, koji je također inzistirao na držanju pozicije. Možda je to imalo veze sa zlatnim rezom, instinktivno prevedenom klasičnom proporcijom u točku u kojoj se prelamao trenutak, pa ako se on uopće još negdje i prelamao, ako je još i postojao zlatni rez, onda je to bila štrafta od *Sedmice* do *Grete*, kao što je nekad Tigru to bila štrafta od *Blata* do *Zvečke*. U međuvremenu se Sven zbog **cure preselio u drugi grad, zato je sve u perfektu.**

Crni psić, preplašen tutnjavom konjskim snagama pretovarena automobila koji je dolazio iz pravca Slovenske i u stilu Formule 1 Fonovom skretao prema Zapadnom kolodvoru, što je dotad mirno ležao kraj žene za stolom u kutu terase, za svaki slučaj ipak uzicom zavezan za nogu stolice na kojoj je ostavila torbu iz koje je često vadila razne papire, pa joj je torba služila kao prenosni ladičar s brojnim pretincima, zato što je mali okrugli stol ispred *Pločnika*, ionako već nakrcan čašama, nepodesan za primjereniji tretman materijala kojima je, za vrijeme očito radnog sastanka, neprestano baratala, naoko posve koncentrirano, no ipak jednim okom budno motreći psića, treba li mu štogod, ima li vode, pa kad bi se uvjerila da je sve u redu, oba bi oka vratila na sadržaj sastanka, listala papire, u međuvremenu ih korigirala, čak se i zamislila nad jednim i krenula ga prokomentirati s tipom koji je sjedio s njom za stolom, pa je na tren zastala, dok ne mine grmljavina bolida, ne misleći kako bi je se ta buka i osobno mogla ticati, a ticala je se, jer je psić tutnjavu doživio kao početak topničkog napada i dao se u bjesomučan trk, oborivši pritom stolicu i njenu torbu kojoj su se sve ladice smjesta otvorile i iskrcale sadržaj na pločnik ispred *Pločnika*, dočim žena, zadubljena u posao i zaglušena Formulom, nije ni čula ni vidjela pad stolice, nego je reagirala tek kad je krajičkom oka, u lijevom rubu kadra spazila psića

u galopu dok se za njim vuče uzica kojom je bio vezan, panično skočila, srušivši pritom i sama stolicu, i dala se u trk za njim, nastojeći uhvatiti barem povodac, našto je i tip također skočio i potrčao za njima, a nekoliko sekundi potom, privučena štropotom stolica, izišla je i konobarica i ugledala goste kako bježe Međimurskom prema zapadu.

Ulični je jezik odavno u svoj korpus uključio i šatru – ‘žargon manje društvene skupine obično mlađe dobi’. No, preciznije govoreći, ovdje je šatra označavala ono što rječnik zove anagram, zamjena mjesta slovima ili slogovima u pojedinoj riječi, cobra od braco, demoj od idemo, troša od šatro, pri čemu šatro znači ono što se pravi da jest, a zapravo nije. Upravo se po učestaloj primjeni pojedinih riječi u šatrovačkoj izvedbi moglo definirati kojem kvartu pripada govornik. Štoviše, što je lokalitet bio manji, tim je šatra bila čvršća. Iz toga je i proizlazila izgubljenost u prijevodu, primjerice, kad bi se koji iz Čakovečke zatekao u centru, naručio bi vupi, a konobarica bi donijela Jupī. A kad bi koji iz Čulinečke zalutao u Črnomercu i zapitao za vacpra tragna, poslali bi ga u Pčevra.

Poput svih živih jezika, mijenja se i ovaj ulični, odavno su izletjeli izrazi tipa – ‘ajka lišve’ ili ‘tivra mi vulo’ ili ‘lapo-lapo’ ili ‘mamne štani’... Sad su tranu internacionalizmi, dok čekaš bus srfaš po fejsu, al’ totalno si kul, pa lajkaš, ono, *never*. Roditelj će pomisliti da mala treba nove koturaljke, kad je čuje da zavidno uzdiše jer... ‘ta Mia fakat rula’. Psuju samo staromodni, kad ih ažurirani čuju da kažu libo me racku, zakolutaju očima i tek jedva čujno promrse: OMG. Ne ideš na cugu, ideš na drink (piješ kraft, a ne žuju). Nema lumtu, ima partī. Djevojke ne ‘svlačiš pogledom’, nego ih ‘skeniraš’, ne zamišljaš ih u krevetu, nego u fotošopu. Umjesto turcizama i germanizama, imamo

webanizme. Ulicom je posve zavladao iskvareni engleski.

Kao i Rim svojedobno cijelom Galijom. No, kao što dobro znamo, ne baš cijelom, iz nepokorena sela dopire huk, sve je glasniji i glasniji, anagramom probija barijeru ingliša... *nemre bit da ja ne žimku spiku, nemre bit da ja ne žim, pa rodl sam se s tim... Ja sam se rodl s tim!*

povratnikova poluizmišljotina, 2017.

Pečenjar kestenja vatrom otapa prosinac. Hvata se noć, iskre izlijeću kroz male, okrugle otvore željezna poklopca. Ulice hladne i prazne, prolaznici rijetki, omamljen iskrama, sanja otvorenih očiju... *Tri tipa u kožnatim jaknama prolaze Margaretskom prema Cvjetnom, a jedan od njih pod rukom nosi snjegovića u prirodnoj veličini.*

Idilu svako toliko prekriva tutnjava prolazećeg tramvaja, pečenjar se nakratko prene, pomisli kako nije neobično vidjeti snjegovića u ovo doba, ali prosinac prolazi bez ijedne pahulje snijega. Odakle im?

— Napravili su ga od stiropora, uglavili mrkvu, dva komadića ugljena i stavili mu šešir, objašnjava povratnik. (Odakle li se stvorio?) — Zvali su ga Divlji sanjač. Predzadnjeg dana prosinca prošetali su ga od njihova atelijera iznad Kuglija u Ilici, preko Cvjetnog, pa onim prolazom između Varšavske i Masarykove do *Blata* i postavili ispred ulaza. Parkirali se na suprotnu uglu, uglavili kameru na stativ, namjestili kadar i čekali ekipu. Prva se pojavila Mira Mance.* Ugleđavši Divljeg sanjača, iz torbe izvadi šarenu ogrlicu i stavi mu je oko vrata. Zatim nailazi Hren, vidjevši okićena snjegovića, uđe unutra i odmah se vraća s dvjema čašicama, jednu stavi Divljemu na rame, a drugom mu nazdravi i popije. Onda se zaustavlja jedna gospođa, dugo zagleda snjegovića, pa iz torbe izvadi već zamotani dar i stavi ga kraj njega. I tako redom, sve dok ramena Divljeg sanjača nisu bila okićena čašicama, a podnožje darovima.

Eto i Tigra. Proučivši situaciju, uzme jednu od čašica s njegova ramena, okrene se prema suprotnu uglu i preko ceste dovikne, živjeli momci!

Ulica kao simbol slobode ili prvo lice pobune.

Oni što vjeruju u taj simbol, znaju da on nije uvjetovan pobjedom. — Tko govori o pobjedi, — kaže Cyrano — preživjeti treba.

Svrstavanje u taj tabor uključuje svijest o nužnosti gubitka teritorija. Uostalom, kao i život poslije četrdesete, poraz je neizbježan, preostaje tek što skuplje prodati svoju kožu.

Pa kao što se pod prisilom pomalo napušta žestoko piće i papreno jelo, također se pod prisilom napuštaju nekad čvrsta uporišta, prvo je izgubljen Trg, a zatim redom, Bogovićevo, Cvjetni, Preradovićevo, Varšavska i tako dalje. Brojčano nadmoćni, šareni se okupatori šepire centrom, barikade se još koliko toliko drže na Britancu i u Martičevoj.

Kao što se drže i oni što se poslije pedesete prepunštaju samo gemištu.

No, kao što se nikad ne pobjeđuje, tako ni borba nikad ne završava, utvrđuju se uporišta u pozadini fronta: *Baza* u Adžijinoj, *Oaza* u Ilici, *Dvadesetosmica* u Maksimirskoj. Svi ispod četrdesete. Ali ne baš ispod tridesete, što zapravo i odgovara poziciji koju drže, sudeći po sadašnjem tempu gubitka, imaju još nekoliko godina do povlačenja na rezervne lokacije.

Oni iznad šezdesete, s obzirom na iskustvo, pretpostavili su razvoj događaja i svoju ulogu u njemu, pre-

* Ako Tobacco Road doživljavamo poput filma, Mira je igrala glavnu žensku ulogu. Jednako zahvaljujući izvrsnom izgledu, neformalnom imidžu i izrazitoj osobnosti, personificirala je duh vremena. Samim time i neprestano na meti *Poletovih* fotografa, pa je nekoliko puta i izišla na naslovnica. Njen stariji brat, Mance, crne kose i brade, s uzdužnim ožiljkom preko lica, izgledao je kao Sandokan, također je bio stalan gost, štoviše, jedan od pionira. Čest je gost bio i mladi brat, Mali Mance, tada student slikarstva, kasnije kantautor neponovljiva stila. Obitelj je svakodnevno bila na okupu. (op. a.)

pustili prvu liniju obrane mladim snagama i utvrdili se na Žitnjaku. S idejom povremenih partizanskih akcija, neočekivanih upada gerijatrijske gerile na područja pod kontrolom prezenta.

portret prolaznika na duge pruge, 2018.

On uvijek ima kapu na glavi. Od prvog šestog do prvog desetog šiltericu, a inače razne vunene kape, koje mu uvijek pokrivaju uši. Ne skida je nikada, bez obzira na temperaturu, na interijer ili eksterijer. Reklo bi se da skriva čelu, ali upravo ne, kosa mu je bujna, bez obzira na sredinu četrdesetih. Možda se na taj način uspješno bori protiv ćelavljenja, kosa mu je ispod kape na sigurnome.

Uvijek ima ruksak na leđima i čvrste cipele na nogama. Ruksak je uvijek pun, ali se nikada ništa ne stavlja unutra niti vadi iz njega, poput standardne opreme za meteorološka ili druga iznenađenja tijekom stalnih gradskih ekspedicija. Nekad je često planinario, još je uvijek član društva, a danas, kao prolaznik na duge pruge, također ništa ne prepušta slučaju. Unatoč tomu što je svaki metar pločnika već mnogo puta žustrim korakom označio, sve prolaske i dalje pedantno bilježi.

Kao što pedantno drugovima svakog dana donosi kekse marke Tops. Prazne kutije također pedantno sprema, drugovi sumnjaju na konceptualne razloge.

Inače je slikar, misli u slikama, kad netko nešto priča, on to smjesta prevodi u slike, kao da u glavi simultano crta strip onoga što sluša. Zato često i zapitkuje, koncentrirajući se na jedan kadar, propustio je dio priče: – Čekaj, tko je išao u Ameriku, ti ili pečenjar?

S druge strane, čini se kako on zapravo voli pitanja, čak i kad ima nešto reći, on si prvo postavi pitanje, pa

onda odgovara: — Zašto je bolje ulje na platnu?... To ti je isto kao i kad se skineš do gola, namažeš se uljem pa se tek onda fotkaš, tako bolje izgleda.

jučer, danas, sutra, 2018.

Pločnik na uglu Ilice i Vodovodne prisluškuje dijalog nepomična svjedoka i onog osvjedočenog u važnost točnog uporišta.

— Sve češće vidim ljude da drže telefon pred ustima poput kriške kruha s putrom i pekmezom, koji mora ostati u vodoravnom položaju, da im se pekmez ne prelije na prste. — komentira svjedok svakodnevicu.

— Za direktore je to logično: ne treba im slušalica, treba im samo mikrofon. — nadoveže se osvjedočeni.

— Također primjećujem, — nastavlja svjedok — kako se na ulici rijetko čitaju novine. Svijet se neprestano mijenja: prvo su nestali 'musoliniji' iz gostiona, a onda su nestale gostione. Nekad si bio luđak ako na ulici razgovaraš sam sa sobom, danas sam sa sobom na ulici nitko ne šuti.

— To je i česta tema onoga što se prikazuje unutra, — osvjedočeni pokazuje na galeriju – usporedba s prošlim sustavom, svaki kvart ima svog umjetničkog komparatora.

— Možda doživimo još jednu mijenu pa će se ono onda uspoređivati s ovime sada. Možda bismo i mi mogli, stojeći ovako sada ovdje na uglu za nešto postati zanimljivima, biti tema, sadržaj programa što će se unutra odvijati.

— Odmah treba pronaći dobra komparatora, opskrbiti ga dokumentacijom, svjedočanstvima i slično. Odvesti ga na večeru, razgovarati kao čovjek s čovjekom. U našem je interesu da on promjenu dočeka spreman.

U svojim *Dnevnici* Raymond Queneau predlaže da se u astrologiju uvede znak Poštara. Došao bi na mjesto Jarca, to je najlogičnije, zato što ne trebaju tri znaka s rogovima, a ideji Poštara posve odgovaraju karakteristike što su označavale Jarca – što bi drugo Poštar i mogao biti nego zemljani znak, bez obzira na to što je područje njegova djelovanja u međuvremenu zamijenio asfalt. Njegov bi vladar ostao Saturn, ‘planet discipline i odgovornosti, zaslužan što su pripadnici ovog znaka marljive, ambiciozne i ozbiljne osobe koje život nikad ne shvaćaju olako. Unatoč hladnom i distanciranom dojmu, u ovom je periodu rođen najveći broj uspješnih komičara, što se može objasniti činjenicom da su u humoru pronašli rješenje za život. Njih je dobro imati uza sebe, no od njih ne treba očekivati da vam svakodnevno pričaju o svojim osjećajima — Poštar će vam radije djelima pokazati koliko ste mu važni.’

Moguće je, međutim, da Queneau nije primarno imao na umu psihološki profil, nego njegovu kalendarsku poziciju, zato što bi godinu u tom slučaju, baš kao i priču ili film, započeo Poštar. On nešto donosi. A za razliku od dimnjačara koji donosi sreću, poštar donosi nešto konkretno, ono što željno iščekujemo, pismo od djevojke ili prijatelja, mirovinu... Baš kao što iz nekog apstraktnog, ali neuništivog razloga, iščekujemo i Novu godinu.

Što se našeg interesa tiče, smatram da treba podržati Queneauovu inicijativu, ulica bi dobila svog čovjeka na astrološkom nebu. Istodobno, na taj bi se način dostojno obilježio odlazak vječnog hodača s gradske pozornice... Aplauz za Poštara!...

Pod Galerije VN Kristina Marić je za potrebe svoje izložbe “Ničija čestica” posve prekrila zemljom.

— Izvrnuti su pojmovi, grad se inače nalazi unutar zemlje, kuća je također okružena zemljom, zemlja je uvijek vani. Plus pozicija galerije, ovo je prava oaza zemlje u ‘urbanoj džungli’.

— Po svoj prilici postoji militantno krilo Zelene akcije koje neće mirovati sve dok cjelokupna površina kopna ne bude zelena. Prognostičari tvrde kako bi, po nestanku civilizacije, šumama i livadama trebalo tek pet do deset godina da posve preuzmu gradove.

— Jedino što u tom slučaju ne bi više bilo militantnoga krila da proslavi pobjedu.

— Recimo, drevni Kinezi nisu imali dobro i loše, Boga i Vraga, nego su vjerovali u nebesa. A nebeski referent na Zemlji je Priroda. Po drevnome kineskom ispada da sam djelatni vjernik, svaki dan idem u Maksimir.

— Kako onda objašnjavaš svoju ljubav prema asfaltu?

— To je drugo. Nemoguće mi je razdvojiti ono objektivno od onog što me oblikovalo. Djetinjstvo ispred garaža, mladost na uglu. A osobno mislim da je taj ugao bio idealno sjecište vremena i prostora. Asfalt je za mene simbol ideološkog opredjeljenja. A pomalo i onoga za što Cortasar slikovito kaže da ‘pruža sigurnost našim koracima, a nalazi se ispod lakiranog parketa’. Asfalt je moja ‘ničija čestica’, tamnosivi ocean iz kojeg sam potekao, Sorbonna kojoj sam **izlizao klupe, maraton koji i dalje trčim. A sad ga pokrivaju pločicama!**

Kad si u Americi, puca te nostalgija. Slušaš “041” i čezneš za svojim ulicama. A onda, kad te prestane pucati, onda odeš doma, ne treba ti više, naučio si nostalgiju, a taj te svijet ionako uopće ne zanima. Ali dok si ondje i dok te puca, dok te razapinje, dok već rastrgano i hodaš, dobro ti dođe kakva spika iz domaje, da te malo skulira, kao De Nira opijum u filmu “Bilo jednom u Americi”, da imaš svog čovjeka doma koji brine o tebi i svaki treći dan ti dobaci kakvu sličicu, *via air mail*, neku situaciju od sinoć, s linije... I ti si već ondje, dio tog mnoštva, cirkuliraš od pločnika do šanka, u prolazu hvataš fragmente. – Znam da nisi tu, ali svejedno donesi pivu, — dovikuje ti Nikola Iskra, mladi hrvatski pripovjedač.

Svaki ovaj vani trebao bi imati jednoga svojeg doma, ali ne kao sada, da mu se onamo neprestano šalje ovdašnja slika, zato što u tom slučaju nema nostalgije, otišao je, a tu je, jednom rukom sprema tamošnju plaću u *padže*, a u drugoj drži ekran s izravnim prijenosom. Ne, nego kad se ne zna ništa, kad se tetura beskrajnim pločnikom avenije North Milwaukee, sasvim iznemoglo od nostalgije, kao živi mrtvac, tada mu se daje umjetno disanje, upuhne mu se priči... “Ispred ulaza stoji Tigar, u jednoj ruci šalica kave, u drugoj cigareta. Prilazi Hren, poziva ga da mu se pridruži, da odu do njega, a Hren je vrlo gostoljubiv domaćin. Dosljedan čvrstoj odluci o držanju pozicije, pa ma kako to privremeno bilo, Tigar puši očito zaokupljen

važnijim mislima. Uopće ga i ne gledajući, otklanja poziv. Istodobno ultimativno i definira svoj neodlazak: — Ma, ne bih ti išao čak i da imaš kokaina... A zatim, prije nego što je ovaj uspio zucnuti, Tigar ironizira kontekst što ga je svojim ultimatumom i ustanovio, poklanja mu pozornost, diže obrvu, pogleda ga u oči i progovara sasvim drukčijim tonom: — A imaš kokaina?”

Pola šest ujutro, Studentski centar. Ruf cupka na praznu parkingu, hoda gore-dolje, sve češće pogledava u nebo. Očekuje dolazak aviona. Naime, ideja prijatelja Pavića jest da svoju skulpturu, maketu aviona/jedrilice, zračnim putem dopremi iz atelijera na Žitnjaku na izložbu u Galeriju SC. Da još jednom dokaže kako njegove skulpture uistinu rade. Ruf ima ključeve galerije, kad avion aterira, spremić će ga unutra. Pavić će sa Žitnjaka avion voditi daljinskim komandama, a kamera će, u smislu dokaza, snimati prelet. Isprva je mislio voditi je daljinskim iz auta, da mu je u vidokrugu, ali to je ispalo nemogućim, zbog interferencija i slično. Opasnosti je i ovako dovoljno: ptice, zračne rupe, vjetar, radar, kao i uvijek prisutna mogućnost da satelitske komande zakažu, a sve bi te ne/predviđene okolnosti mogle rezultirati padom aviona. Zato je tako rano, ulice su puste, rizik je manji.

Pred Rufom je intenzivan dan: prvo u zoru mora dočekati avion za izložbu prijatelja Pavića, a onda odmah ide u Galeriju Greta, postavljati svoju izložbu “Condor que pasa?”. A kondor je najveći i najbolji letač! Ludo. Ali, u polubudnu stanju samo je izletio iz stana, zaboravio uzeti jaknu, pa mu je sad malo hladno, zaboravio uzeti mobitel, pa sad nema pojma u kojoj je fazi akcija. Ni kave nema. Pada mu napamet da se popne na ovu veliku lipu, da bolje vidi, možda je avion zapeo u nekoj krošnji, možda ga je vlak... Ili da se smjesti tu na klupu ispod nje, također

ima dobar pogled na pistu. Udobno naslonjen, zaogrnut zamišljenom jaknom, tek za trenutak zatvori oči, da u mislima prijeđe predviđenu putanju: start na livadi kraj atelijera, zatim Radnička, pa Vukovarska, pa oko Cibone i onda natrag, da se ne leti baš iznad murje. Kao da sjedi u kabini i pilotira, komande ga slušaju. Iz Dubrave izranja Sunce, *budi se grad, poderane ulice, bljesak mokrih tračnica, prvi tramvaj preko Trešnjevke raste u njegovim očima*. Tramvaj otvara vrata, izlazi hrpa studentica, haljine i kose im lepršaju na vjetru, smiju se, sveopća graja, Ruf otvara oči.

Fotografija prikazuje dio pločnika na kojem su četiri četvrtasta željezna šahta, nepravilno grupirana na površini od jednoga kvadratnog metra. Slično pitanje proizvodi i fotografija jednoga drugog pločnika, po čijoj se sredini proteže uzdužna zakrpa ili dvostruki šav u asfaltu, međutim, na mjestu ulaska u neko dvorište, zakrpa se račva, jedan odvojak ide lijevo u dvorište dok glavni nastavlja dalje.

Ispod je očito živo. *There is a world going on underground*, veli Waits. No za razliku od njujorškog podzemlja, kroz čije te katakombe provode zavezanih očiju, ovo naše ne samo da ne skriva nikakvu tajnu, nego se neprestano javlja ovima gore, poput krtica označavajući svoju putanju, poput merkata izvirujući iz šahtova za vrijeme gableca. Vire do pola, pločnik im je stol.

Ipak, neke druge fotografije svjedoče kako ni ovdje nije sve baš tako nevino, kako i tu ima ljudi što žive u šahtovima ili ljudi što žive kao u pećini, iako je adresa Mesnička 6.

Osim onih što kadriraju pločnik, ima i dosta kolnika, ima onih što fokusiraju poruke na zidovima, preferirajući one cenzurirane, jedna serija zaviruje u izloge nakon smrti predsjednika, druga ismijava političare istrzanim plakatima na ulicama nakon izbora.

Reklo bi se da je čovjek s aparatom snimio sve što se tiče ulice. Da nema nijedne zakrpe na pločniku niti znakovite mrlje na fasadi koja nije spremljena u neki od foldera.

Snimio je čak i prvi spomenik Jacquesu Tatiju, kad je osvanuo usred travnjaka ispred Mimare mjesec dana nakon što je ukraden s pločnika ispred Gavelle. I to u vrijeme kad je u Mimari gostovala velika kineska izložba. Spomenik je crno-bijeli, u prirodnoj veličini, ali dvodimenzionalan, poput izrezana crteža, ovi u Mimari očito su mislili da su Tatija nekom svojom tehnikom napravili Kinezi pa su ga ostavili. Snimio ga je u pravi čas, sutradan ga je netko ponovno ukrao, ovi se u Mimari, naime, kunu da ga nisu oni maknuli.

Ispalo je da nisu lagali, naime, snimio je čak i toga drugog kradljivca, koji se kune da nema ništa s prvom krađom, te da ga ni sada nije ukrao, nego spasio, te i reagirao čim je doznao tko su autori, pa ih i pozvao da im ga vrati. Štoviše, spasitelja je snimio zajedno s autorima, koji su mu, raznježeni brigom, odlučili pokloniti Tatija.

Kao formalni bi se razlog svakako mogao navesti broj pojavljivanja ovog *caffè*-bara u scenografskom smislu, kao poprišta radnje pojedinih poglavlja u knjizi, taj broj je 12 (4 više od Žuljane, a 7 više od Žitnjaka). Osim scenografskih razloga, odabir uzima u obzir i one scenariističke, povezuje naziv i konkretan kontekst – glavni lik knjige, prijatelj fotograf, prijatelj je vlasnicima, konobarima, a i većini gostiju.

Naime, govoreći o *Sedmicu*, o jedinstvenoj poziciji što je *caffè*-bar ima u očima jednog dijela populacije, svakako treba istaknuti dimenziju društva. Ali ne društva u cjelini, nego društva koje definira osobno poznanstvo, koje čine prijateljice i prijatelji. To je društvo u *Sedmicu* prilično veliko, stoga je i velika vjerojatnost kako će se ondje uvijek zateći poneka prijateljica ili prijatelj, što odgovara naravi našeg prijatelja fotografa, koji voli društvo, ali ne voli program, koji zazire od organizacije i putanju prepušta trenutnu raspoloženu. Pa kao što je slobodno (a po njegovim bi se riječima moglo nazvati ‘dokoličarsko’) tumaranje gradskim prostranstvima rezultiralo fotomonografijom *Grad*, ista ga je misao vodila tijekom ove knjige dvanaest puta navela da se pridruži društvu u *Sedmicu*.

To društvo ni u kojem smislu nije elitističko, što potvrđuje i inicijativa o dodjeli godišnje nagrade “Sedam sekretara *Sedmice*”, koja bi u obzir uzimala cjelokupan socijalni prostor, kao jedinu moguću platformu, iz koje se uostalom i regrutiraju članovi društva.

Teško je, zapravo, precizirati elemente zbog kojih je *Sedmica* već dvadeset sedam godina stožerno mjesto jednog dijela populacije, jedino bi se moglo reći da ih spaja zajednički svjetonazor, štoviše, sklonost određenom dijalektu, koji se na licu mjesta druženjem i oblikuje i upražnjava.

Prijatelj fotograf također već dugi niz godina emitira specifičan svjetonazor, što zapravo i jest temelj golemu opusu. Knjiga se, međutim, ne bavi tim opusom, nego svjetonazor prijatelja fotografa nastoji utjeloviti predstavljajući ga u takozvanim životnim situacijama. U situacijama gdje do izražaja ponajprije dolazi njegova osobnost, koju također nije moguće jednoznačno definirati, ali je moguće primijetiti da joj okolnosti *Sedmice* prilično odgovaraju.

— Ako pod cipelama podrazumijevamo kožnatu obuću, različite debljine potplata, s vezicama ili bez njih, tada je moguće uočiti kako ih je na ulicama sve manje. Istisnule su ih tenisice, dapače, u onima što i dalje nose cipele prepoznamo profesionalne razloge, određen je *outfit*, a odijelima i kostimima ili haljinama ne pristaju tenisice. Slično je i s čarapama, svi uglavnom nose stopalice i imaju gole gležnjeve. Isto je i s hlačama, one se ne oblače, nego navlače, od malo iznad gležnja do dobrano ispod struka, uske poput čarapa. A i iznad bokova je usporediva situacija, kratke su jakne zamijenile dugačke kapute. Što se tiče šalova, tu nema razlike, svi ih imaju, od onih jedno-bojnih, ovlaš zavezanih oko vrata iznad košulje i kravate, do velikih pokrivača raznih dezena kojima se ogrću žene. Što se tiče glava, osim onih u odijelima i slikara Rogića, svi muški imaju bradu, dok žene ipak zadržavaju osobnu autonomiju. U posljednje vrijeme odjelaši nose i ruksake, moraju, voze se na romobilima... — Sve u svemu, — pesimistično zaključuje jedan od dvojice dežurnih na uglu svoju modnu opservaciju – uniformnost u porastu.

— Što i nije tako loše, — pesimizmu se ne prepušta drugi – s jedne strane, djevojke u tim tankim, uskim hlačama izgledaju jako dobro, a s druge, još važnije, odmah se uočava nepripadnost. Kao što kažeš, modni je teror čvrst, zato je i odluka o razlikovanju odraz svjetonazorskog stava, njegova osobna karta: imam sokne, dakle, bunim se...

Kao što je to nekad bila duga kosa, pa su kosijaneri često i fasovali od murje zbog ideje o razlikovanju, ali nijedan se nije ošišao.

– To su bila herojska vremena, vidjet ćemo što će biti sutra, kad pobunjenike u soknama krenu tamburati *fashion* policajci, nagledat ćemo se njihovih golih gležnjeva.

– Čemu takva sumnja, ako Tigar i Rip jučer nisu skratili kosu, zašto bi Mihaljević i Giunio sutra skratili sokne?

Nakon višesatna bavljenja postprodukcijom filma pod imenom “Greta”, što su ga nakon sedam godina ipak odlučili finalizirati, direktor fotografije i montažer trud odlučuju nagraditi čašom vina. Dir. fot. časti.

— Odmah mi naruči kad dođeš. — kaže mu montažer aludirajući na činjenicu kako ovaj redovito pobjeđuje u njihovim utrkama od atelijera do birtije.

Pomalo raskrinkan, ne priznaje da želi biti prvi nego jednostavno tako vozi, dirfot ne odgovara ništa.

Izlaze u dvorište Centra periferije, dolaze svaki do svog Renoa, jedan do Tvinga, drugi do Klija. Montažer ubacuje ručnik, kupače i kapu za plivanje u prtljažnik i sjeti se kako neizostavno mora kupiti šampon za sutra ujutro. Po kćerinoj preporuci koristi onaj bez parabena, najlaganiji, imaju ih samo u DM-u. Upali svjetla, ubaci u prvu, u odnosu na putanju Radničkom pa Heinzelovom od Žitnjaka prema Šalati, relativno usput mu je onaj u Planinskoj, iza nadvožnjaka skrene u Svetice, prijeđe Vukovarsku i ide ravno, dućan je odmah iza semafora.

Vozeći Radničkom montažer u retrovizoru primijeti svjetla i shvati da dirfot vozi iza njega. Neobično, pomisli, možda mi hoće pokazati da nisam u pravu, da se ne utrkuje... I malo uspori, da potvrdi tezu. Svjetla ga ne prelaze, nego poslušno slijede. Skrene u desnu traku, skreće i on.

Misli mu pak skreću na film, ostalo je otvoreno pitanje objave špice, jedan je snimao, drugi montirao, nema

redatelj. A koji će ih festival primiti bez redatelja? Pa i kategorija je upitna, zvuk je autentičan, nema distorzija, nema *split screena*, nema *time lapsa*, nema otvaranja prostora između videa i audia, tek jednostavna intervencija na slici, u smislu epiloga, nedovoljno za eksperimentalni žanr. Zabilježen je spontani performans, koji, međutim, po svemu izgleda kao izvedba odigrana za snimanje filma, uz aktivno sudjelovanje publike. Je li to dokument ili fikcija? Između ostalih, tu je i poznata glumica, što je to zapravo?

Prolazeći ispod nadvožnjaka, u zadnji se tren sjeti da mora skrenuti desno prema Sveticama. — Možda bi ga neodredivo ishodište ipak moglo svrstati u eksperimentalni format, — razvija obrazloženje za nepostojeću komisiju. A prolazeći kraj Ministarstva obrazovanja odjednom u retrovizoru spazi da je ovaj još uvijek iza njega. Kad je već odlučio ne doći prvi, uključio je automatski pilot. Ali, ne zna za šampon, misli da idu drugim putem do Šalate.

I montažer postaje svjestan šanse koja se posredstvom šampona sama od sebe ukazala. Tim više što dirfot ne očekuje podvalu kad je već tako plemenito odlučio ne biti prvi.

Sad će ga, kad skrenu desno na semaforu s Planinskom, odvesti u labirint Volovčice. Prvo polako u Krišku, onda polako desno u Ludinsku, neznatno ubrzati, naglo skrenuti lijevo kod Moslavačkog parka, ugasiti svjetla i parkirati se sa strane. Kao u klasičnom žanru, on će, ne sumnjajući ništa, skrenuti za njim, proći kraj njega, produžiti prema Voloderskoj i ostati izgubljen.

Kamo ide ovaj svijet, pitaju se zabrinuto ljudi gledajući gore. Bilo bi im bolje da gledaju kuda hodaju, ispred sebe, da vide gdje spuštaju sljedeći korak.

Odavno već ni pjesnici ne drže glavu u oblacima, nema sadržaja.

I umjetnici strahuju za sudbinu svijeta, pritom, dakako, nisu sebični, imaju širu sliku, ne brinu se za sebe, nego za opće dobro, za planet. Za sebe se brini, poručuje planet, ja sam okej.

Poslušavši savjet planeta umjetnici se odlučuju pobrinuti za svoje stanje i prosvjeduju ispred Ministarstva kulture. Paradiraju pločnikom u Runjaninovoj. 'Dosta je rezova', piše na transparentu.

A jednom su ljudi i pobijedili, pod geslom 'Ne damo Varšavsku', srušili neprijateljske barikade i proglasili svoju vlast na ulici. Na srušenim je barikadama prvak HNK-a zasvirao violinu, ljudi aplaudirali, a HNK ga sutradan otpustio. Nije gledao gore, ulicu je pretpostavio pozornici.

Sredovječni Greiner i Kropilak kroz velike izloge promatraju otvorenje izložbe Dana Okija “Odsutnost telepresutnosti” u Galeriji VN. Unutra se muvaju posjetitelji, ali postav predstavlja fotografije u boji većeg formata, pa se i s ulice jasno vidi da prikazuju ljude, očito u Japanu, koji na ulici telefoniraju.

– Da smo na ulici u Japanu i da telefoniramo, sad bismo i mi bili na izložbi. — mašta Greiner.

– A možda je u planu da se recipročna izložba napravi i u Japanu. — vraća loptu u igru Kropilak.

– Pa da! Pa znam Okija... — prihvaća Greiner. – Ti me nazovi, a ja idem po njega da nas snimi... To je još bolje, da nas gledaju u Japanu.

U Varšavskoj ponovno gomila ljudi, u tijeku je utakmica za trofej bivšega Kina Balkan između Bandića koji se zaklinje u kino i Matića koji mu ne vjeruje. (Kao što se i svojedobno jedan kolega slikar zaklinjao Tigru kako je izložba što ju je nedavno vidio uistinu genijalna te da je ovaj mora počiti pogledati. Na što je Tigar odgovorio kako vjeruje da je njemu izložba dobra, ali ne vjeruje njemu.)

Trust no one, često se kaže u filmovima, obično kad postoji neka opasnost. Poruka izlazi iz kinodvorane, Varšavska više ne vjeruje nikomu, a kako i bi, nakon Mikše i svih ostalih poslije njega. Ne vjeruje ljudima koji uvijek na kraju odustanu, a pogotovo ne vjeruje onim drugim ljudima koji nikad ne odustaju, pa na kraju i pobijede. I za sobom ostave krupne ožiljke. Dosad još nije bila u smrtnoj opasnosti, tek teže ili lakše ranjena, ali takva pogibelj nije nemoguća, nije isključeno da su table s novim imenom već otisnute i čeka se samo zgodna prilika. Da mazurku u našim srcima kvislinzi preko noći zamijene svojim figurama.

A u vrijeme dok pješačka zona još nije prekrila asfalt, na današnji dan, 22. travnja 1994., točno u podne, na zidu nasuprot školi, uživo se izrađivao grafit. Ishođena je dozvola, obilježava se Dan planeta Zemlje, stvar se snima za TV, grafit rade dvojica u bijelim kutama, barataju spremem i šablonama. Slika prikazuje dvije ljudske siluete što stoje na krilima zrakoplova i odmahuju, očito Zemlji, već

sasvim u daljini. A u smislu pozdrava, ispod piše: Hello Homeland.

Slučajno ili ne, iza tog zida nalazi se dvorište u koje se sedamdesetih petkom i subotom obvezno išlo na čagu, to se zvalo *Varša*, nešto poslije su došli *Ben* u Bogovićevoj i *Lap* na Gornjem gradu. Prije četvrt stoljeća, 1994., *Varšu* su već odavno bili zatvorili. Bez obzira na to što je izbor lokacije za performativnu akciju vjerojatno odredila konfiguracija zida, što svojim uvučenim plohamu smjesta ustanovljava kadar, moglo bi se pomisliti da je izbor imao i drugi razlog, da likovi na krilima, opraštajući se sa starim *homelandom*, odaju počast i prvom u nizu izgubljenih bitaka.

Prvo mu je Kiki rekla za mjesto na uglu Kačićeve i Zelenog vala, ispod semafora, pokraj kontejnera za staklo. Nikomu ne smeta, a komplicirano im ga je dignuti. Nekoliko mjeseci to je funkcioniralo, to jest kad ga ona već ne bi zauzela. A zauzela bi ga onda kad ne bi bilo mjesta tu, točno ispred. Da, ali onda su pokraj onoga za staklo postavili i kontejner za papir. E, ali je onda Kiki spomenula i ovo drugo mjesto, preko ceste, tamo gdje je bila pekarnica. Uopće se ne sjeća da je ondje ikad bila pekarnica, ali su za stolom bile i druge zainteresirane strane pa nije ništa dalje ispitivao, nego je sutra provjerio, nigdje nikakve naznake. Ali je u dvorištu pored nepostojeće pekarnice (možda je to bila šifra?), odmah iza ograde bio stari, žuti golf, pomalo već i utonuo u zemlju. Ograda je također stara, drvene letve, ali na njoj je naravno taj neprijateljski znak. Kao strašilo za ptice. I kako se ptice naviknu i pomisle da je strašilo bezopasno, tako dobiju po prstima. Ali ovo je drugo, golf ne može nigdje ići, nitko ne može ući, sigurna zona, bez obzira na strašilo. Pa je to tako neko vrijeme i išlo. E, ali onda ga je jednog dana dočekalo neugodno iznenađenje: ograda otvorena, golfa nema! Nedugo potom stigao je i novi udarac, u tom će se dvorištu nešto graditi, ne samo jedno ilegalno, nego su bila izgubljena još i tri legalna mjesta! Prestao je dolaziti. Sve dok mu netko nije rekao da pita Korkuta, da on ima daljinski od rampe za ulaz u dvorište u Ilici, iza apoteke. Ne mora on biti ondje, telefo-

nom nazove i rampa se podigne. Ali zašto bi Korkut imao daljinski? Zato što je to dvorište Akademije. Zvučalo je logično, pa ga je i pitao. Ali Korkut je rekao da ne treba, da je rampa već nekoliko mjeseci stalno podignuta! To mu je bilo malo sumnjivo, ako je stalno otvorena, znači da je unutra krcato. Plus, nije isključeno da se u nekom trenutku neočekivano spusti. Ali je ipak otišao. Rampa je bila podignuta i unutra je bilo mjesta.

Zasad je u redu, ali zna da to ne može potrajati.

Naši ljudi vani vjerojatno ne znaju kako se događaji u svijetu ponekad neobično poklapaju s onima ovdje. Primjerice, kako je Notre-Dame, baš kao naručeno, planula dan nakon što je ovdje buknuła afera s prisluškivanim telefonskim razgovorom gradskog šefa, u vezi nepotizma. I dakako, taj neobično veliki medijski udar što ga je u svijetu proizvela crkva u plamenu, posve je zasjenio nećakinju na izmišljenu poslu. Dapače, vatreni toranj dobro dođe i kao adut u igri oko Kina Europa, hitno treba pristupiti sanaciji krova. Dvije muhe jednim udarcem.

Naše u Wellsu i u Šervudskoj šumi možda će zanimati kakva je situacija s magnolijama u Petrovoj, jesu li procvjetale ili se pošast i na njih proširila? Spavajte mirno, Petrova je zasad spašena.

Ovima u Njemačkoj, poglavito Labradoroviću, boravak u tuđini mogao bi olakšati podatak da u posljednjih dvadeset četiri sata nisu zabilježena kretanja šerifovih snaga, tek neke izvidnice kod Lisinskog i u području hipodroma. Svakako će ga veseliti i akcija što počinje ovih dana, a ima za cilj obilježiti određene znamenitosti u trokutu što ga zatvaraju NSK, Britanac i Džamija. Metalne će pločice, osim legende s nazivom, načinom izrade i datumom, uključivati i QR kôd, putem kojeg će posjetitelji saznati i sve ostale relevantne informacije vezane za pojedini gradonačelnikov autorski projekt.

A one s druge strane kugle, koji doručuju kad mi večeramo, koji u trajnu zakašnjenju i dalje veličaju ono što je prezent odavno pokazao, koji se još nisu probudili, iako je alarm mnogo puta zvonio, njih će veseliti podatak da je uspješno raskrčena džungla na Trgu žrtava fašizma, pa hrvatski velikani nad ostvarenom čistinom sada imaju savršen pregled.

Aktivnosti na Trgu žrtava fašizma:

- anarhističko šišanje trave
- bojenje vode u fontani u crveno
- iskop hrpe zemlje i krtica s glavom Crtalića kako izviruje iz rupe
 - sinkronizirana, višekanalna projekcija s okolnih zgrada na čitav plašt okruglog paviljona koja prikazuje ringišpil u vrtnji
 - ukop desetak Beuysovih hrastova iz Kassela
 - raspoređivanje nekoliko starih tramvajskih prikolica po travnjaku
 - jednodnevna instalacija plaže s kupačima u prostoru oko fontane
 - izrada stropne slike koja prikazuje brojčanik ručnog sata na cijeloj kupoli paviljona, pri čemu je dvanaestica okrenuta prema Gričkom topu, a kazaljke namještene na pet do dvanaest
 - četiri velika zvučnika na mjestima predviđenih minareta, koji umjesto religijskog, rodoljubnog i revolucionarnog sadržaja emitiraju zvuk svemira što ga je svojedobno Sanvincenti specijalnim mikrofonima snimio u pustinjama Arizone
 - noćna simulacija brisana prostora oko zatvora Sing-Sing, po kojem šaraju reflektori, a preko kojeg upravo bježi grupica doživotnih
 - razvlačenje guste mreže od tanka konca u formi

labirinta strukturiranog po Fibonaccijevu načelu, u čijem bi se središtu, u smislu nagrade, nalazio postament s kremšnitom

— postavljanje skulpture golog Toma Gotovca u prirodnoj veličini u fontani, u znak sjećanja na njegov performans izveden na otvorenju ZG Salona 2007.

— preuzimanje na revers tisuću budilica iz skladišta *Inse*, namještanje na vrijeme, raspoređivanje svuda uokolo po travnjaku, čekanje da kućne čase i da se oglasi totalni alarm: DRRRRRRRIINNG!!!!

Akcija pod imenom “Štafeta za Kožarića” odavno je isplanirana, a desetog lipnja ove godine konačno i izvedena. Prvotno je bilo zamišljeno da putanja štafete simbolično spoji tri njegova atelijera, onaj u Medulićevoj, onaj u Gotovčevoj i ovaj u MSU-u, međutim, nakon neuspjelih pregovora s rukovodstvom MSU-a, odlučeno je da se treća točka izbací.

Kao štafetna palica poslužio je odljev poznate Kožarićeve skulpture pod imenom *Falička figura* iz 1971. Izboru je pridonijela i anegdota vezana za dotičnu figuru, naime, prije nekoliko je godina u posjet Kožariću došao Dušan Mandić iz grupe Irwin, dovodeći prijatelja koji je htio kupiti Kožarićeva *Lava koji se prejeo*. Nakon obavljanja posla, sjedeći uz piće, napola u šali obrati se Dušan kiparu: — Sad kad smo kupili *Lava*, mogao bi nam nešto i pokloniti... Nakon sekunde razmišljanja Koža odgovara: — Dat ću vam kurac!... Ovi se iznenađeno lecnuli, a Koža ustaje, odlazi u drugu sobu i vraća se s gipsanim odljevom *Faličke figure*.

Osim što je jedan od odljeva poslužio kao štafetna palica, reprodukcija figure otisnuta je i na majice u koje su tijekom akcije bili odjeveni svi sudionici, stotinjak umjetnica i umjetnika, te nekolicina kustosica i dva kustosa. Sudionici su bili razmješteni u razmaku od sedamdesetak metara od Medulićeve, Dalmatinske, pa Varšavske, preko Cvjetnog, Bogovićeve, Trga i Vlaškom do Gotovčeve, i

kako bi tko predao štafetu, priključivao se veseloj ujednačenoj povorci, pomalo nalik na onu maturantsku. Povorci su se putem priključili i znatiželjnici, prolaznici, pa je iza Trga to već postalo šarenim mnoštvom.

Unaprijed je bilo dogovoreno da najstarijem članu umjetničke zajednice štafetu preda predstavnik/ca mladih umjetnika/ca, to jest dobitnik/ca nagrade “Radoslav Putar”. To je, igrom slučaja, ove godine bio Predrag Pavić, također kipar. Štafetu je u Vlačkoj preuzeo od kolegice Ujević i na iznenađenje brojnih kamera, sudionika i publike, u punom sprintu prešao zadnju etapu do atelijera, kao usijani Bolt zadnju izmjenu finalne utrke 4 × 100 metara, s namjerom da prije nego što povorka stigne, uspije Kožariću, osim štafete, kao zajedničke rođendanske čestitke umjetničke zajednice, predati i svoj dar, knjigu pod imenom *Nema goreg od sranja na brzaka*, u kojoj ispovijeda slučaj kad je krivotvorio Kožarićevu sliku “Širina”.

Pečenjar je na godišnjem, no u pauzi između kestenja i kukuruza ipak dolazi na ugao prilikom otvorenja izložbi, radi kontinuiteta praćenja galerijskog programa. Na mjestu peći sad je štand za jagode, jagodar je već otišao pa će štand zgodno poslužiti kao šank grozdu ispred Galerije VN.

Što se tiče njegova sugovornika, ako se povratak računa kao posao, on je već trideset godina na godišnjem, pravo čudo da mu još nisu oduzeli status. S druge strane, unatoč istinskom osloncu, česte promjene sekundarnih poslova svjedoče izostanku istinskog interesa, stoga izostaje i temelj nekom preciznijem statusu.

Večeras se predstavlja Sven Klobučar, momak iz susjedstva, onaj koji se u međuvremenu preselio u drugi grad pa sada kao da gostuje na svom terenu. Narativna platforma izložbe je hotel, smješten u zgradi koja je prvotno bila ludnica. Portretirani su duhovi iz tog hotela.

— Moglo bi se reći da duhovi preferiraju interijer, ne sjećam se da sam ih ikad vidio na ulici.

— Boje se vjetra. — objašnjava pečenjar. — S obzirom na njihovu strukturu, vjetar im je opasan kao vampirima sunce. Pa i unutra uvijek sva vrata moraju biti zaključana, a često još bude i lokot, da ne bi bilo propuha. Izlaze ujesen, onda kad je magla, znaju da onda nema vjetra, a i općenito im dobro dođe, duhovi u magli kao ribe u vodi, ulica im je akvarij. Ali sad su svi unutra, sad im nije sezona, baš kao ni meni.

— Ono što je za Klobučara neobično, povratnik preuzima izričaj likovnoga kritičara, jest pojava intenzivnih kolora, duhovi su prilično šareni, štoviše, kao da su obojeni, a dosad su mu fotomontaže, crteži ili prostorne intervencije sve bile monokromne. Što je i logično s obzirom na njegov urođeni vizualni defekt. Stoga bih zaključio kako Hotel otvara novu Klobučarevu fazu kojom će po svemu sudeći dominirati ovdje predstavljen 'daltonistički' kolorit.

— Ne da im je boja s vremenom izbledjela, nego svijetle kao neonske reklame, teško bi se stopili s maglom...

— Točno! Ne bi se stopili, ali bi se mogli istaknuti! Kad je magla, onda rade hologrami. Projicirati ih u studenome na čistini ispred Džamije! Idealna scenografija za uprizorenje duhova iz hotela u kojem je nekad bila ludnica, a sada je odavno napušten.

Predstavljene fotografije snimljene su na potezu između Trnja i Zvijezde, no ni po čemu ostalome nije im moguće odrediti nazivnik, ni po tematici, niti po sličnoj širini kadra ili distanci ili kutu snimanja, niti po bilo kojoj drugoj fotografskoj klasifikaciji one se ne identificiraju kao dijelovi serije. No kada bismo eliminirali fotografsku klasifikaciju, a paralelno u razmišljanje uveli identitet njihova autora, a to ne možemo ne učiniti jer ga je naša javnost imala prilike upoznati kroz prevedene zbirke njegovih pjesama, a velik dio ovdje nazočnih i osobno, tada bismo prepoznali nazivnik te serije: to je perspektiva znatiželjna gosta, koji često putuje, ali nikad nije bio turist, koji i ovdje često boravi, no zadržava svoj pogled, nema namjeru davati mišljenje, nego je slobodan primjećivati. Po odabranim kadrovima vidimo i o kakvoj je znatiželji riječ, zaigranoj, ali u ogromnu rasponu, onoj kojoj najrazličitiji prizori mogu privući pozornost, to je šareni mozaik njegovih bilježaka.

Taj fotoalbum postaje knjigom zahvaljujući preciznu konceptu: Zagrepčanima se predlaže da izaberu i kratkim tekstom komentiraju pojedine fotografije znatiželjna gosta, da svoje doživljaje, misli ili sjećanja pridruže predloženim prizorima ili lokacijama. Drugim riječima, tjera ih se da obnove misaonu komunikaciju sa svojim gradom, koji u ovom slučaju postaje i platformom dijaloga gosta s domaćinima.

Pazi ovo. Došo sam autom. Znam da se u Preradovićevoj nema di stat i da je sve okolo puno, al pas mi je u autu i nije mi se dalo ić u garažu. I naravno, nema, napravim dva kruga, sve puno. Idem reko ipak probat tu u dvorište, stanem ispred rampe na četiri žmigavca, u gužvi nađem Davorku, veli, nema šanse. Onda vidim Sašu, veli ma kakvi, tip je na neku foru osvojio dvorište, mi tu zasad ne možemo ništa. Jebiga. Ali, snimim da je na ulazu u dvorište, tu s desne strane, neki bjuti salon, možda oni mogu dignut rampu. Preuzmem najpristojniji mogući izraz, unutra neka dobro uščuvana gospođa, u rukama drži peseka, očito šefica, onda neka cura, upisuje nešto u teku, očito tam radi i jedna koja sjedi, očito usred nekog tretmana. Obratim se gospođi, ispričam se na ovakvu upadanju, kažem kako bih na desetak minuta samo pogledao izložbu čije je otvorenje upravo u tijeku, a pas mi je u autu, pa bi li mi oni možda mogli dignuti rampu? Kako ne, veli gospođa. Hvala lijepo, velim ja. Ali ona digne ruku, imamo i mi jednu molbu. Samo kažite. Ako bi nas mogli nekako riješiti ovog pauka, pokazuje u kut s lijeve strane pulta. Nagnem se dole i vidim pauka, malo veći, ko dve kune. Pitam ak imaju neki papir ili plastičnu čašu da ga nekak izvedem, mala se okrene da mi doda papir, al tu uleti ona s tretmana, uzme s pulta teku i fljas, zakelji pauka za zid! I pazi sad ovo, veli da joj je to bilo i u Americi, "išla filat

ges, a ljudi vele da ga nemerem filat jer je spajder tu. Na pumpi smo, kakav fakin spajder? Big one, vele oni, stay out... Pa neće meni spajder određivat." I sjedne natrag. Mi se neko vrijeme gledamo, onda se polako odmrznemo, može ipak rampa, velim ja. Može, može, gospođa klikne daljinski. Hvala lijepa, dovidenja.

U devet ujutro ćemo se zateći Pod zidom. Prvo ćemo na platou popiti kavu, da osjetimo atmosferu, da postanemo dio tog organizma što je već dosta toga i odradio, pa već uzima i prvu pauzu. Otići ćemo potom gore, prošetati među tezgama, da osjetimo neodoljivu potrebu sve kupiti, pa sve to obilje iskoristiti u veličanstvenu obroku što ćemo ga čitavog dana pripremati prijateljima za večeru. Odoljevši potrebi, spustit ćemo se stubama do Trga, pa do *Majmunjaka* popiti drugu kavu, osjetiti drugu žilu kucavicu. Sunce će na ranije opranim ulicama ostaviti tek tamne mrlje, kolone preuzeti uobičajeni ritam. Gledat ćemo kroz izlog kao stranci, kao da taj film vidimo prvi put. Vrijeme će proletjeti, jutro se približiti podnevu, a mi laganom šetnjom *Malom Kavkazu*. Dok ćeš ti naručiti još jednu kavu, ja ću već biti spreman za pelinkovac. Poslije ćeš mi se i ti priključiti. Gledajući kroz izlog zadimljena akvarija nasade šarena cvijeća ispred HNK-a, slušat ćemo rasprave pametnih i knjiških ljudi. Vrijeme će nestati, a kad se ponovno pojavi, izronit ćemo iz tog oblaka riječi i dima na svjetlo Masarykove, probiti se kroz grozd ispred *Zvečke*, registrirati situaciju u *Blatu*, sjesti za jedini slobodan stol u *Puli*. Naručit ćemo lignje, ti na žaru, a ja frigane. Poslijepodne ćemo provesti u *Korčuli*, desno od ulaza, naslonjeni na šank ispred prozora, pijuckati i promatrati kako Masarykova tamni. Kladiti se tko će prvi među prolaznicima ugledati poznato lice. A kad se ulična

svjetla upale, kada noć potisne sumrak, otići ćemo do *Zadra*. Stiješnjeni ostalim gostima, čekati da iziđe naš broj.

Već posve unutar te svibanjske večeri proći ćemo Balkan prolazom i držeći se za ruke skočiti u bujicu *Tobacco Rooda*.

Može?

Gradske vlasti ponovno ignoriraju originalne inicijative. Posljednji se slučaj tiče projekta studenata Likovne akademije: otvaranje izravna prolaza između Akademije i *caffè* bara *Sedmica*. Obrazlažući dugogodišnju intenzivnu komunikaciju tih dviju lokacija, čak se spominje *Sedmica* kao 'kantinu' Akademije, u opisu projekta podsjeća se kako je iz te veze proizišla i Galerija Greta, s kojom su, s jedne strane Akademija, a s druge *Sedmica*, pravocrtno povezane, stoga bi prolaz, s dijelom Kačićeve i dijelom Ilice, činio istostraničan trokut, kao što je to i pokazano u grafičkoj simulaciji na postojećem planu.

Na razini formata, prolaz je predstavljen kao intervencija u javnom prostoru, a na simboličkoj razini naglašava poveznicu između edukacije, komunikacije i manifestacije, što, po mišljenju predlagača, zapravo i ilustrira kontekst umjetničkog sustava. U tom je smislu odabrano i ime budućeg prolaza: Umjetnički put. Predviđen je i datum otvaranja: 1. studenog 2021., točno na 30. rođendan *Sedmice*.

Nadalje, kaže se kako izvorni format ni približno nije konačnica, nego da tek otvara razne mogućnosti, bilo kao pozornica, bilo kao koncept autentične galerije otvorena tipa, bez kustosa, bez programa i bez obzira na izražajni medij.

Razvijajući temu, studenti smatraju da se, osim kao okvir, Umjetnički put može pojaviti i kao tema, bilo da se

izravno referira na inicijaciju, izlazak iz škole u društvo, gdje se ideje propituju u stvarnom okruženju, odnosno reflektiraju u ogledalima *Sedmice*. Ili da je shvaćen univerzalno jer umjetnici uvijek i jesu na putu prema boljem izrazu. Taj je put ovdje označen točkom završetka jednog i točkom početka drugog dijela života. No, jednu su vremensku točku, primjećuju, ovdašnje okolnosti razvukle u dvije prostorne, prolaz je između. Kao što, podsjećaju, umjetnost upravo i zanima ono što se događa između, primjerice, dviju stvarnosti ili dvaju vremena.

Ostajući u metaforičkom ozračju, autori projekt predstavljaju kao presliku realnosti – i ovdje se kretanje odvija u smjeru škola – život – pozornica. No bez obzira što ovo zadnje dolazi kao rezultat prve i druge etape, svejedno odlazi u *loop*, zaključuju. Odnosno, nezadovoljan izvedbom, kao što im to profesori tvrde da umjetnik uvijek i mora biti, on odlazi natrag u školu. U tom se zatvorenom trokutu, vizionarski poentiraju, Umjetnički put pojavljuje kao nova prilika, štoviše, ohrabren novom pomišlju, umjetnik je hrli podijeliti, propitati, a možda i proslaviti.

Posve nezainteresiran za potencijal Umjetničkog puta, čiji kreator u ovome konkretnom slučaju upravo i jest neuništiv nerv njegova urbaniteta, Grad, bez javne rasprave, prijedlog studenata skida s dnevnog reda.

Vozač misli da je poludio kad mu se usred zelenog vala iz čista mira odjednom upali crveno.

— Pobunjeni semafor.

— Ne, nego Advent, — objašnjava sveznajući suvozač — usporavaju nas zbog gužve. Prvo su napunili garaže, a sad zaustavljaju promet.

— Znači da će nas pustiti na Novu godinu, — opusti se u sjedalu vozač — kao vlak u snijegu, zarobljeni smo u zelenom valu. Ispred nas crvena brana Adventa, iza nas šarena rijeka nesretnika.

— Jedino što možemo jest putovati maštom. — opusti se i suvozač. — Jezditi praznim kolovoškim nedjeljama osamdesetih, gornjim valom na zapad, donjim na istok, oko Džamije pa natrag. Benzin uzimati na drugom okretištu, na pumpi u Jukićevoj. Idealno bi bilo imati neki auto bez krova, da nam kose lepršaju na vjetru.

— A mi? I nas bi trebalo svako toliko napuniti, da nas ne osuši taj vrući antipasat.

— Karte na stol, žedniji smo od auta, svaki krug jedna runda. Osim toga, tako registriramo prolaske, konobarica nam mjeri prolazno vrijeme.

— Nigdje nikoga, utrkujemo se sami sa sobom, ali pobjeđuje najsporiji krug, kad ne jurimo u osvit zelenog, nego nas proganja žuto. Gori nam pod petama, ali riskiramo, ne ubrzavamo, držimo ispod 40.

— A kad nam već okolnosti putovanja dopuštaju iz-

bor stanice za naše gorivo, idealan je *Kvarner* kod Džamije, između Zvonimirove i Višeslavove. Terasa na pločniku ispod tende uokvirena je metalnom ogradom s cvijećem. Zaustavimo se pokraj cvijeća, ispred ljekarne, i već stiže konobarica s kriglama. — Kuća časti, srušili ste rekord, probili granicu od devet minuta.

I kao u snu, kad se pivo može sanjati ali ga se ne može popiti, tako i sada, neočekivana promjena svjetlosnog signala označava buđenje, nestaju krigle, nestaje konobarica, nestaje *Kvarner*.

Točno u podne, prve nedjelje u godini, Krešimirci tradicionalno primaju goste. Primanje se odvija u takozvanoj 'zimskoj bazi', kafiću *Hokus pokus* na uglu Šubićeve i Stančićeve. Jedna strana gleda na Tvornicu kulture, a druga na Dom Hrvatske vojske.

Krešimirci u punom sastavu, sa suprugama i ponekim odraslim djetetom. Gosti kaplju, hrpa šarenih vrećica raste, kao nekad kod milicionera Mehe koji je, malo izdignut, na okruglom podestu, ravnao automobilskim prometom na Trgu, a na Staru godinu ljudi bi prilazili i ostavljali mu darove ispod bine.

Za razliku od ostalih nedjelja u godini, kad je za audijenciju na njihov dvor, ili, preciznije, za sudjelovanje u njihovoj izvedbi 'Tjednog sastanka', potrebno imati itekako valjan razlog, sada je dopušteno tek banuti. Ne da je to inače zabranjeno, štoviše, nezvana gosta Krešimirci dočekuju kao da su upravo njega očekivali, ali rijetko bi se tko odvažio tek se tako pojaviti, biti potporučnik za generalskim stolom, asistent kad emeritusi vijećaju ili radnik kad rukovodioci odlučuju o sudbini poduzeća.

Gošće i gosti, redom djelatnici na području kulture i umjetnosti, prilikom se ne koriste za osobne promocije, ne zamataju svoja godišnja ostvarenja u poklon-pakete želeći osvojiti bodove kod ovog žirija, nego poštuju okolnosti, umjesto svojih radova zamataju plodove zemlje i čokoladne industrije.

Domaćini su gostoljubivi, preuzimaju svoje uloge, Martinis zabavlja pričom, Trbuljak šutnjom, Cvjetanović provocira, a Stilinović nadgleda. (Konobarica se teško probija do spojenih stolova, već je i drugi red popunjen.)

Svojedobno je neki sportski novinar osvrtno na utakmicu američkog *footbolla* počeo ovako: "Četiri su jahača namjerila konje. U mitološkoj roli znamo ih kao Kugu, Glad, Rat i Smrt. Ali to su pseudonimi, prava su im imena Layden, Miller, Henderson i Crowley."

Krešimirci nikad nisu zajedničkim nastupom poharali scenu, ne poduzimaju konceptualne izlete niti fotografske seanse, nemaju manifestnu korespondenciju, tek nedjeljna kava. Nema nikakve dokumentacije tih izvedbi. Jedini materijalni trag djelovanju grupe jest račun što ga konobarica ostavlja pod pepeljarom.

Jedan se građanin pokušava približiti trgu ispred glavnog ulaza u HNK. Ne uspijeva, svi su prilazi zatvoreni, pod snažnom policijskom paskom. Građanin pokušava na drugoj strani, ponovno ne uspijeva. Kordoni policije posve su opkolili prostor oko Kazališta. Razlog je poznat, unutra će uskoro početi svečani koncert kojim se obilježava početak predsjedanja Hrvatske Vijećem EU-a. Građanin se uspijeva prešvercati među fotoreportere, smještene oko Zdenca. Limuzine pristižu, sve su kamere upaljene. A njemu prilaze dvojica u civilu identificirajući ga kao umjetnika Marka Markovića, sva su lica registrirana. Pa kao što se najvažnije goste crvenim tepihom provodi na svečanost, tako se umjetnika Markovića odvodi sa scene. On shvaća da više nema što čekati i započne svoj performans glasna jaukanja i zapomaganja. Važni gosti ne obraćaju pozornost, naviknuli su na vik i prosvjede gdje god se pojave. Ali nazočni znatiželjnici i brojni fotoreporteri smjesta prebacuju fokus na njega. Dvojica u civilu šapću mu da prestane, da privlači preveliku pozornost. Na to Marko pojačava urlanje. Pozornosti nikad previše. Dvojica se odmiču od njega, ne žele svoj identitet publicirati baš na svim portalima. Marković vrišti kao da ga kolju, a poput ukaza providnosti na sceni se pojavljuje Čiro Blažević, prilazi umjetniku i nudi mu pomoć. Unutra dirigent tapka svojom palicom stišavajući neposlušne velikodostojnike, a vani se uvertira već približava krešendu.

Marković se previja kraj Zdenca, nekadašnjeg okupljališta mladih, koji je svojedobno performativno proslavio Tom Gotovac, i dere se iz petnih žila. A kao po nalogu nepoznata dirigenta, u njegov se solo počnu uključivati i glasovi nazočnih. U zbornu zapomaganje, u izvedbu zajedničke jadikovke, ulični odjek *Ode radosti* kojom je unutra zacijelo započeo svečani koncert.

Naše vani, poglavito one u Berlinu, svakako će zanimati glasina što se nedavno pojavila u kuloarima o preimenovanju Doma HV-a u Dom Krešimiraca. Navodno već postoji i elaborat o budućoj namjeni toga kompleksa, toga 'grada u gradu', nakon što se vojska izmjesti na primjerenije lokacije. Temeljna postavka elaborata jest koncentracija umjetničkih, alternativnih, progresivnih i sličnih energija unutar postojećih zidina. Prostor možda površinom nije veći, ali je bitno kompaktniji od, eventualno usporediva, Studentskog centra (kojem se mač ionako neprestano njiše nad glavom), osobito ako se uzmu u obzir već postojeći potencijali: hotel, što omogućuje uistinu jak rezidencijalni program, zatim je tu i restoran, kinodvorana, galerija, navodno je negdje dolje i tiskara. Osim što kompleks ima izlaze na sve četiri strane svijeta, unutrašnjost je poprilično dobro odvojena od ostatka svijeta, pa brojni unutarnji trgovi omogućuju koncerte i razne izvedbe na otvorenome. Bezbrojni će uredi poslužiti kao sjedišta svih umjetničkih organizacija, neprofitnih udruga i kao radni ili izvedbeni prostori svim umjetnicima svih medija. Štoviše, postoji i *underground*, i to ne bilo kakav... Čitav je kompleks posve u funkciji, infrastrukturno i komunikacijski vjerojatno iznad standarda, stoga nikakva dodatna ulaganja nisu potrebna. Inicijativa predlaže i komisiju koja će, neposredno nakon izmještanja vojske, detaljnim pregledom konačno steći pravu sliku o kapa-

citetima, te slijedom toga, pokušati skicirati raspored u nastojanju da 'ekstremno muzičko kazalište' nije odmah do pjesničke sobe.

Međutim, umjetnice i umjetnike što bi se na ovu glasinu smjesta odlučili vratiti iz Berlina, treba upoznati i s brojnim sumnjama: jedan dio ovdašnjih misli kako će, bez obzira na to što bi takav centar bio posve jedinstven (i to ne samo u regiji), nakon što ode vojska i utihnu naređenja, prostorom po svoj prilici odjekivati blagajne, a ne stihovi.

Ima i onih koji ne isključuju mogućnost da se dopusti koncentracija pozitivnih snaga, koje će, jasno, sve smjesta i pohrliti unutra, vođene vizijom o simbiozi i sinergiji, zaboraviti međusobne trzavice i okupiti se pod istim barjakom, no upozoravaju na činjenicu kako je dovoljno zatvoriti četvora vrata i od umjetničkog centra napraviti umjetnički zatvor.

Poštovane buduće gradske majke i gradski očevi.

Intenzivno pratim napredovanje vašega kontramarša crno-bijele istine na šarene bedeme laži te izražavam bezrezervnu podršku uspostavi novog režima. Štoviše, oblik akcije koji najavljujete, skidanje slojeva što su nalijepljeni nakon trenutka u kojem je započeo negativan proces, što ga simbolično označava micanje Vulpeove neonske reklame na Trgu (one što predstavlja ličioca koji mijenja boje potezima kista), u potpunosti se poklapa s mojim idejama. Dijelim vaša očekivanja da će se na toj strukturi, na tako ogoljenim zidovima, pojaviti tragovi koje možemo nazvati i putokazima prema smjeru od kojeg se u međuvremenu, nažalost, skrenulo.

Pretpostavljam da će se kapitalnim tragovima, odnosno slučajevima, baviti najvažniji resori.

No, osim njih, izronit će i oni nešto manje vidljivi, ali itekako važni za određenu mikrozajednicu, koja je, pak, na opću sliku imala popriličan utjecaj.

U tom vam smislu nudim suradnju. Vjerujem kako bi se u vašem režimu i za mene mogao naći neki ured (jedna je soba dovoljna, može i na tavanu, jedan stol, nešto stolica), iskustvom bih nadomjestio nedostatak obrazovanja. Ured bi se bavio tragovima na uglu Gundulićeve i Masarykove.

Oni će biti interpretirani ovisno o sadržaju ili vrsti zbivanja na tom, za određeni dio populacije povijesnom,

uglu, te preuzimati različite forme medijskog izraza.

U odabiru i obradi motiva svakako ću poslušati vaše mišljenje, stoga vam na uvid i ovjeru predlažem prvi projekt. (Dokumentacija u prilogu.)

Unaprijed slaveći vašu buduću pobjedu, nazdravljam i vašem odgovoru.

Iskreno,

Bambino di Blato.

Preko sjeverozapadnog ugla Gundulićeve i Masarykove projicirana je crno-bijela fotografija (u prilogu), izrezana iz nekih novina, pa zbog brojnih kopiranja prilično iskrzana. Snimljena je početkom osamdesetih, a predstavlja isti prostor na koji je i projicirana, ide preko realne situacije u omjeru jedan naprama jedan, tako da se lukovi projicirane zgrade poklapaju sa stvarnima.

Ulična su svjetla ugašena i stvarnost se doima poput kulisa scenografije, prezent je ekran za projekciju prošlosti. Prolaznici prekidaju projekcijski snop i proizvode sjene između projekcije i stvarnosti, između prošlosti u štrihu i prezenta u *fulkoloru*. Hodajući kroz kadar, oslikani su fotokopijom ondašnje stvarnosti. Takoreći, desnom nogom u prošlosti, lijevom u sadašnjosti, ako dolaze iz Masarykove i skreću u Gundulićevu.

Iznad projektora nalazi se i kamera koja dokumentira akciju. Njezin je kadar određen formatom projekcijske površine, a zahvaljujući 4K u stanju je razlikovati prisustvo crno-bijela sloja od osvijetljena interijera u koloru.

Druga je kamera postavljena iznad situacije i otkriva kako je *site-specific* instalacija zapravo filmski set: promet je zaustavljen, projekcijski snop svjetla u funkciji je rasvjete za noćna snimanja, a istodobno definira prostor zbivanja. Ograde su postavljene sa svih strana, a izvan njih se muvaju tehničari i znatiželjnici. Redatelj je na liniji s direktorom fotografije, dogovaraju izlazak i ponašanje statista na sceni.

Kamera se, međutim, udaljava, diže u visinu trećega pa četvrtoga kata, pa onda polako još dosta, zapravo, sasvim gore, sve dok prepoznatljivo svjetlo projekcije na uglu Masarykove i Gundulićeve ne postane tek signalna lampica, koja je i dalje u središtu kadra. S odmicanjem se postupno počinju pojavljivati tanke okomite i horizontalne linije virtualne mreže, prepoznatljive oznake snimke iz satelita.

Film će imati format *split screena*. Lijevo je snimka iz prve kamere, kadar je statičan, perspektiva horizontalna, prikazuje prostor, ali zapravo postavlja vremenske koordinate: sadržaj projekcije izolira razdoblje u prošlosti kada je taj ugao igrao važnu ulogu i poput nostalgična filtera postavlja ga preko sadašnjosti. Desno je snimka iz druge kamere, ima okomito gibanje, drži svjetlo u sredini kadra i simulacijom satelitske snimke ugao i na globalnoj razini proglašava centralnim. Definira prostorne koordinate, ali kretanjem priziva nostalgiju, ilustrira udaljavanje od idealizirana vremena.

Što se tiče nas i naših doživljajnih obrazaca, kažu da zvuk obrađujemo brže od slike, on je izravan, odmah ga čujemo, a slika ne, kažu da se ona prvo pohranjuje, a tek potom projicira. A kad projekcija mrvicu kasni, to zovemo *déjà vu*. Nema kašnjenja zvuka, ne postoji *déjà entendu*.

Teza je zanimljiva, iako prilično upitna, naime, prvo vidimo munju, a onda začujemo prasak.

Audioinstalacija "Dvije ili tri sekunde" kao formalno polazište koristi vrijeme između vizualnog i zvučnog podražaja.

Umjesto munje u pitanju je jedanaestica u Ilici, koju gledamo kroz prozor Galerije Greta, a umjesto praska, njezina buka koju čujemo u slušalicama dvije ili tri sekunde poslije.

(Nekog će to podsjetiti na uobičajenu situaciju iz Dnevnika kada izvjestitelj na terenu neko vrijeme sluša to što ga spiker pita, a što smo mi, gledatelji, odmah čuli, zato što smo blizu ekranima, a glas spikera iz studija mora tek doputovati do izvjestitelja na terenu, pa ovaj tek nakon dvije ili tri sekunde počne govoriti.)

U muku slušalica, u kadru Gretina prozora pred očima strelovito promiču prozori jedanaestice. I kad nam je već i putnica na zadnjem staklu izišla iz kadra, dok se tramvaj već spušta Ilicom prema Primorskoj, više ga i ne vidimo, iz dramatične tišine odjednom izroni njegov zvučni prolazak. Slušamo tramvaj, ali ga ne vidimo, nego

vidimo preko u Kačićevu, koju ne bismo smjeli vidjeti.

Vraća li nam zvuk sliku kao što nam je vraća miris? Vraća li nam zvuk dodira kotača i tračnica netom viđene *frameove*, kao što nam jetrena pašteta i "4 asa" vraćaju hodnike osnovne škole, a Givenchy djevojke iz gimnazije? Ova je slika još uvijek jako blizu, tek dvije ili tri sekunde dalje u Ilici, upravo prolazi Akademiju, još uvijek stignemo ispružiti desnu ruku, uhvatiti jedanaesticu i povući je natrag, kao u montaži filma, pridružiti je zvučnom *layeru* između nas i Kačićeve.

Posredstvom zvuka, konkretno jedanaestice, za koju znamo da je sada u Ilici, preko prizora na Kačićevu preklapa se druga slika, poput *back*-projekcije na staklo Gretina prozora.

Ali što će nam naš *déjà vu* operater prikazati? Hoće li nam vratiti sliku njezina prolaska što je netom prije zabljesnula ispred naših očiju ili će ga prevesti polugama filmskog žanra i pustiti prizor jedanaestice dok se već približava Slovenskoj. Pa kako će u slušalicama utihnuti njezin zvuk, tako i će u projekciji na staklu ona nestati u zavoju Ilice.

Napukla je kupola zgrade na uglu Frankopanske i Ilice. Napukli su i kreveti, nitko ne spava mirno. Napukla je i ideološka platforma, zašto ulicu proglašavati poprištem borbe, ako na poprištu nema nikoga. Ili se žaliti na nedostatak parkinga u Kačićevoj ili Preradovićevoj, ako su parkirani auti zatrpani. Ili zamišljati Umjetnički put koji bi u budućnosti spojio *Sedmicu*, *Gretu* i Akademiju, ako je na sve tri lokacije prezent stavio crvenu naljepnicu. Niti jedanaestica više ne vozi Ilicom. Doživljaj zelena vala kao metafore grada, kao njegova organskoga krovotoka, pretpostavlja činjenicu da je on uvijek pun, ako nema kome biti zeleno, tada je, između ostaloga, zeleni val besmisleno i idealizirati zamišljajući ga praznim. Neočekivanim je ukazima više sile sve svrstano u razdoblje koje je završilo. Odjednom je prestalo trajati. Kao što je i Tigrov ugao u jednom trenutku prodan. Ili kao što se istinski oslonac na kojem su svoju perspektivu temeljili pečenjar i povratnik odjednom pomaknuo. Ili kao što su svi u jednom trenutku zajahali lavinu.

Svijet je stao, igre prekinute, a samim time i prostor njihova komentiranja. Prema argentinskom piscu Enricu Sabatu genij prepoznaje stvarnost u prividu, identičnost u proturječnosti, istovjetnost u različitomu; kamen koji pada i Mjesec koji ne pada od istog su materijala. Ali, što kad Mjesec padne kao kamen? Kako će genij tada postaviti platformu identificiranu karakterističnim uzorkom, na

kojem će frontu tada regrutirati ljudstvo? Kad je ono što izgleda kao privid zapravo stvarnost i kad je istovjetnost poništila različito.

Zvuči otrcano reći kako je stvarnost preduhitрила maštu, kako se njen potez iskazao apsurdnijim od mogućnosti njegova zamišljaja. Ali, teško je othrvati se dojmu nekakva scenarija koji je upravo stavio točku na i, ne zanima ga što će biti poslije, zavjesa je spuštena.

Svijet će se u budućnosti okretati ili neće.

Jedino što bi se možda moglo, za svaki slučaj, ako se eventualno krene s novom sezonom, sada dok je još neizvjesno, snimiti ga sa strane dok se premišlja, nesvjestan da ga se snima.

razglednica, 1969.

razglednica, 1969.

razglednica, 1969.

razglednica, 1969.

Boris Greiner: *Zeleni val*

ISBN

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000000000

Izdavač:

Petikat, umjetnička radionica
B. Hanžekovića 57, Zagreb

Uredništvo i dizajn:

Ivana Borovnjak

Lektura:

Neli Mindoljević

Tisak:

Vemako

Naklada:

400

© Boris Greiner

Kolovoz 2020, Zagreb

Realizirano uz financijsku podršku
Ministarstva kulture RH
i Grada Zagreba.

